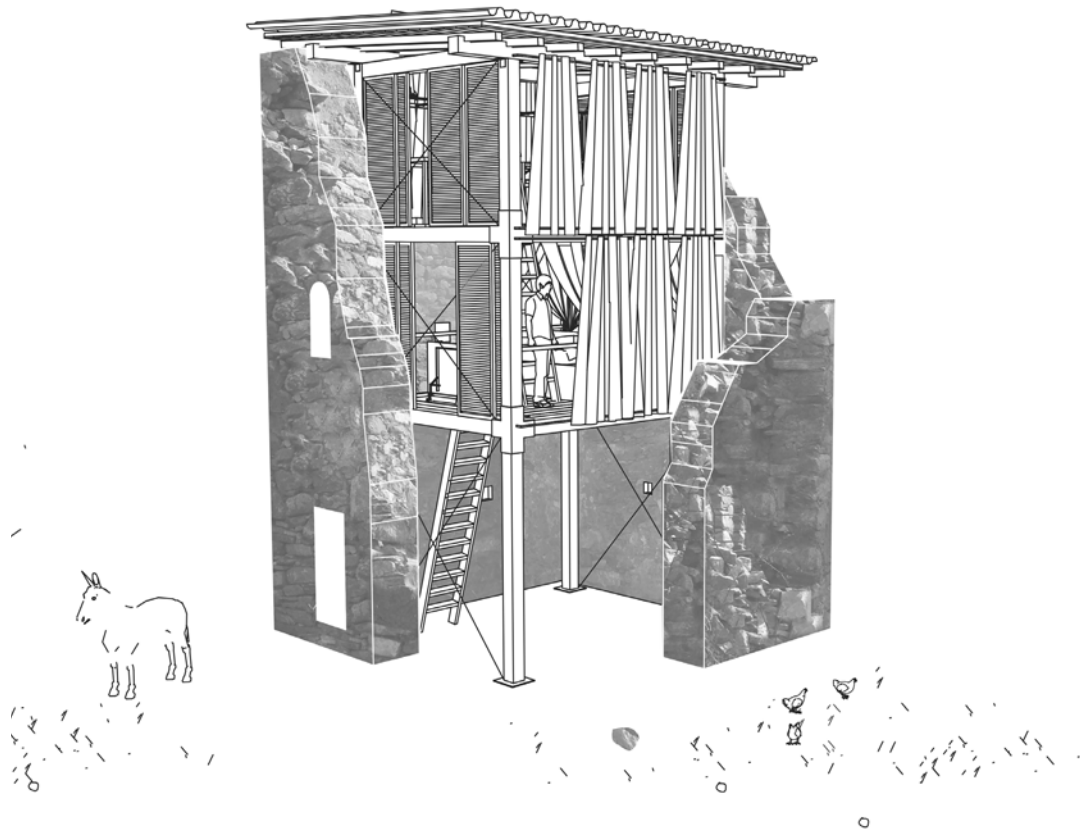

ΕΛΕΑΝΝΑ ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ

ΚΑΤΟΙΚΩΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΕΛΙΓΜΩΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ

ΒΟΛΟΣ 2015

FINAL THESIS: **INHABITING THE RUINS OF MANI**
EXPERIMENTS IN SURVIVAL MANEUVERS

supervisor: Evelin Gavrilou
student: Eleanna Koumarianou

This final thesis "INHABITING THE RUINS OF MANI- experiments in survival maneuvers" searches for methods of intervening in the architectural remains of the countryside and how they could be inhabited and reused. Our field of research is Mani.

Geopolitical changes as well as socio-economical evolution have created and are still creating a huge surplus of buildings, a large "stock" of architectural remains in Greek rural areas.

Through the extensive research on the ruins of Mani and especially tower residencies we are looking for a way to save them. A wooden structure is created, the "MANITSA" which functions as a parasite in the existing tower residencies.

The notion of activating the ruins of tower residencies is decisive for their highlighting, it includes the personal experience of the user in the building and consequently with Mani, and it develops ties with the past.

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ: **ΚΑΤΟΙΚΩΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ**
ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΕΛΙΓΜΩΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ

Επιβλέπουσα: Έβελυν Γαβρήλου

φοιτήτρια: Ελεάννα Κουμαριανού

Η παρούσα διπλωματική εργασία "ΚΑΤΟΙΚΩΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ, πειράματα ελιγμών επιβίωσης" αναζητά μεθόδους επέμβασης στα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα της υπαίθρου και πως αυτά θα μπορούσαν να κατοικηθούν-επαναχρησιμοποιηθούν.

Πεδίο άσκησης, η περιοχή της Μάνης.

Οι γεωπολιτικές ανακατατάξεις και οι κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις δημιούργησαν και δημιουργούν ένα τεράστιο πλεόνασμα κτισμάτων, ενός αποθέματος αρχιτεκτονικών καταλοίπων στην ελληνική επαρχία.

Μέσα από την εκτενή έρευνα των ερειπωμένων κτισμάτων της Μάνης και συγκεκριμένα των πυργοκατοικιών, αναζητείται ένας τρόπος για την "σωτηρία" αυτών.

Δημιουργείται μια ξύλινη κατασκευή "Η ΜΑΝΗΤΣΑ" που λειτουργεί παρασιτικά μέσα στις υπάρχουσες πυργοκατοικίες.

Η έννοια της ενεργοποίησης των ερειπωμένων πυργοκατοικιών είναι καθοριστική για την ανάδειξή τους, εμπεριέχει την βιωματική εμπειρία του χρήστη μέσα στο κτίσμα άρα και με την Μάνη και διαμορφώνει δεσμούς με το παρελθόν.

εξώφυλλο: ΜΑΝΗΤΣΑ ΣΕ ΕΡΕΙΠΙΟ ΜΕ ΤΡΕΙΣ ΤΟΙΧΟΥΣ

ΚΑΤΟΙΚΩΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΕΛΙΓΜΩΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΑΤΟΙΚΩΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΕΛΙΓΜΩΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ

ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ ΕΛΕΑΝΝΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΓΑΒΡΗΛΟΥ ΕΒΕΛΥΝ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2015

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 9

INTRODUCTION 12

Η ΜΑΝΗ 15

Τα γεωγραφικά στοιχεία

Οι πύργοι της Μάνης

ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ: ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΤΡΑΧΗΛΑ 23

Γενικά χαρακτηριστικά τοποθεσίας

Εξερεύνηση

Γενικά χαρακτηριστικά πυργοκατοικίας

Χάρτες τοπο-ανάλυσης

Σχέδια και φωτογραφίες επιτόπιας έρευνας

ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΕΠΑΝΑΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΧΗΛΑ 53

ΠΕΙΡΑΜΑ Ι/ Ενίσχυση του ερειπίου μέσω δράσεων πάνω στην σκαλωσιά

ΠΕΙΡΑΜΑ ΙΙ/ Παρασιτικά πειράματα παραθεριστηρίου

Εισαγωγικό σημείωμα

Μακέτα πυργοκατοικίας

Πηγές συνθετικών αρχών και εργαλείων παραθεριστηρίου

Α.Το κασελοπάτωμα

Β.Καμπίνα Περιέργειας

Γ.Πατώματα

Δ.Κρέβατος-Αποκρέβατος

Η ΜΑΝΗΤΣΑ 87

Εισαγωγικό σημείωμα

Σχέδια προεργασίας

Η μονάδα και ο πολλαπλασιασμός της

Το ερείπιο και η Μανήτσα-σχέσεις σπλαχνικές

Προμακέτες μελέτης της δομής

Η ΜΑΝΗΤΣΑ της Τραχήλας

(τελικά σχέδια)

Η ιδέα

Κατόψεις

Όψεις

Τομές

Τα στοιχεία της Μανήτσας

Οι λειτουργίες της Μανήτσας

Μια ημέρα στην Μανήτσα της Τραχήλας

Η κλιματική συμπεριφορά της Μανήτσας

Το κατασκευαστικό σύστημα

Η ΜΑΝΗΤΣΑ σε άλλους πύργους 122
Ενίσχυση ερειπίου
Η τυπολογία
Η ενίσχυση της Μανήτσας με χιαστιά
Τα στοιχεία πλήρωσης
Η Μανήτσα μέσα σε υπάρχοντες πύργους
Εσωτερικά προοπτικά

Ο ΦΟΡΕΑΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ 140

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 142

ΕΚΛΕΚΤΙΚΕΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΕΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι/ 143
ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ ΤΣΟΥΜΙΑΝΙΚΑ ΤΗΣ ΤΣΙΧΟΒΑΣ
Εισαγωγικό σημείωμα
Γενικά χαρακτηριστικά οικισμού
Εξερεύνηση
Χάρτες
Σχέδια και φωτογραφίες επιτόπιας έρευνας
Πρόταση επανακατοίκησης

ΤΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗ ΜΑΝΗ

ΛΕΞΙΚΟ ΜΑΝΙΑΤΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ/ 177
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗ ΜΑΝΗ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΘΕΙΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ/ 185
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΡΕΙΠΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ/ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ 188

ΔΟΚΙΜΙΑ/ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ/ ΑΡΘΡΑ 189

εξώφυλλο του βιβλίου ΜΑΝΙ
του Patrick Leigh Fermor

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

Η παρούσα διπλωματική εργασία “ΚΑΤΟΙΚΩΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ-πειράματα ελιγμών επιβίωσης” αναζητά μεθόδους επέμβασης στα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα της υπαίθρου και πως αυτά θα μπορούσαν να κατοικηθούν-επαναχρησιμοποιηθούν.

Πεδίο άσκησης, η περιοχή της Μάνης.

Οι γεωπολιτικές ανακατατάξεις και οι κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις δημιούργησαν και δημιουργούν ένα τεράστιο πλεόνασμα κτισμάτων, ενός αποθέματος αρχιτεκτονικών καταλοίπων στην ελληνική επαρχία.

Μέσα από την εκτενή έρευνα των ερειπωμένων κτισμάτων της Μάνης και συγκεκριμένα των πυργοκατοικιών, αναζητείται ένας τρόπος για την “σωτηρία” αυτών.

Δημιουργείται μια ξύλινη κατασκευή “Η ΜΑΝΗΤΣΑ” που λειτουργεί παρασιτικά μέσα στις υπάρχουσες πυργοκατοικίες.

Η έννοια της ενεργοποίησης των ερειπωμένων πυργοκατοικιών είναι καθοριστική για την ανάδειξή τους, εμπεριέχει την βιωματική εμπειρία του χρήστη μέσα στο κτίσμα άρα και με την Μάνη και διαμορφώνει δεσμούς με το παρελθόν.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Διεξάγεται επιτόπια έρευνα στη Μάνη, εξετάζοντας, παρατηρώντας και χαρτογραφώντας την ευρύτερη περιοχή, δίνοντας όμως έμφαση στην εγκαταλελειμμένη πυργοκατοικία της Τραχήλας στην Μεσσηνιακή Μάνη και στον εγκαταλελειμμένο οικισμό Τσουμιάνικα στην Λακωνική Μάνη. Παράλληλα, μελετώνται εγκαταλελειμμένα κτίσματα, ερείπια, ιστάμενα κελύφη, οι σύγχρονες απομιμήσεις πυργοκατοικιών, τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά στοιχεία, τα παραδοσιακά εδέσματα, οι δραστηριότητες και οι συνήθειες των κατοίκων της περιοχής.

Παράγεται φωτογραφικό υλικό, μια σειρά σχεδίων σε χαρτί με μελάνι ως μέσο απεικόνισης και αποτύπωσης των αρχιτεκτονικών δομών και ερειπίων, φωτομοντάζ, χάρτες, μανιάντικο αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο και οπτικοακουστικό υλικό που παρουσιάζει τις περιοχές περιήγησής μου.

Στη συνέχεια, εξάγονται ψηφιακά σχέδια και τρισδιάστατα φωτορεαλιστικά σύνθεσης των πειραμάτων κατοίκησης της πυργοκατοικίας στην Τραχήλα και της τελικής πρότασης επέμβασης (μέσω μιας κατασκευής, της ΜΑΝΗΤΣΑΣ, για την δημιουργία παραθεριστηρίου), καθώς και σχέδια της κατασκευής μέσα σε άλλες ερειπωμένες πυργοκατοικίες.

ΣΤΟΧΟΣ

Αρχικά, η δική μου ανάλυση και περιγραφή εμπειρίας των ερειπίων γίνεται με σκοπό να κατανοήσω, να ορίσω και να ερμηνεύσω αυτόν τον βιωμένο χώρο, μέσα από τη συλλογή και τον εντοπισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ερειπίου. Με την πρόταση επανακατοίκησης της πυργοκατοικίας στην περιοχή της Τραχήλας, στοχεύω να ενεργοποιήσω την χρήση ερειπίων ως μια μορφή ανακύκλωσης των κτιριακών αποθεμάτων. Μέσω ήπιας επέμβασης διατηρώ την γοητεία της φθοράς παγώνοντας τον χρόνο.

ΑΦΕΤΗΡΙΑ

“Ο χρόνος είναι ο ουσιαστικός λόγος του ερειπίου ως ερείπιο...”¹

Στις αρχιτεκτονικές μου σπουδές και αναζητήσεις η ενεργοποίηση χώρων εγκαταλελειμμένων, απομονωμένων, ανενεργών και αχρησιμοποίητων ήταν μια διαδικασία φαντασίωσης, οπτικοποίησης και οραματισμού ως προς την δημιουργία βιωμάτων για τους χρήστες, που πάντοτε με απασχολούσε.

Πριν αποφασίσω να ασχοληθώ με την περιοχή της Μάνης, την είχα επισκεφτεί μονάχα μια φορά, πολύ μικρή με τους γονείς μου και δεν έχω καμιά ανάμνηση από τότε. Έτσι, για μένα η ιδέα της περιπλάνησης και της βιωματικής εμπειρίας σε έναν τόπο που το μόνο που γνώριζα για το πως είναι, είναι ότι έχει άφθονους ερειπωμένους πύργους, με γοήτευσε ιδιαίτερα.

Οδηγός μου στην ανακάλυψη της Μάνης ήταν ένας φίλος, λάτρης της περιοχής και των ερειπίων.

Αναζητώντας διαμονή για την επιτόπια έρευνα στην περιοχή, έψαξα στο διαδίκτυο να βρω αν υπάρχουν καλλιτεχνικοί σταθμοί, είτε καταλύματα εξερευνητών.

Ανακάλυψα έτσι την κατοικία του μεγάλου ταξιδιωτικού συγγραφέα Πάτρικ Λη Φέρμορ, την οποία την έχει παραχωρήσει στο Μουσείο Μπενάκη. Είχε συμφωνηθεί με το δωρητή, αρκετά χρόνια πριν από το θάνατό του ότι θα χρησιμοποιείτο για τη φιλοξενία ερευνητών, ποιητών και πεζογράφων οι οποίοι θα επισκέπτονταν περιοδικά την Ελλάδα για να εργαστούν. Γι' αυτό το λόγο, έστειλα ηλεκτρονικό μήνυμα στο Μουσείο για να με ενημερώσει αν είναι επισκέψιμο το σπίτι και αν υπάρχει δυνατότητα φιλοξενίας. Δυστυχώς δεν πήρα καμιά απάντηση.

Η διαμονή μου λοιπόν περιορίστηκε σε ένα φτηνό ξενοδοχείο στο Γύθειο. Το δωμάτιο μύριζε κλεισούρα. Είχε όμως ένα μπαλκονάκι με θέα την θάλασσα που προσέφερε μια ανακούφιση στο πρωινό ξύπνημα. Αυτό το δωμάτιο ήταν η βάση για την εξερεύνηση και γνωριμία με την περιοχή της Μάνης. Ήταν για μένα η “πρώτη” φορά που βρισκόμουν σε αυτό το μέρος και είχα μεγάλη περιέργεια στο τι θα ανακαλύψω!

Οι μέρες μου στην Μάνη βροχερές αν και την περιγράφουν ως άνυδρη γη.

Έτσι, όλες οι εξερευνητικές μου στα ερειπωμένα κτίσματα έγιναν με βρεγμένα πόδια.

Τα ερείπια γοητευτικά, επιβλητικά και η εξερεύνησή τους απρόβλεπτη και συγκινησιακή.

Τα ερείπια είναι ο πιστότερος μάρτυρας μιας άλλης εποχής. Μέσα από την εξερεύνησή τους αντιλούσα πληροφορίες για το παρελθόν, για τον τρόπο διαβίωσης των ανθρώπων, για τις συνήθειες, τα αντικείμενά και τις ανάγκες τους.

Η πληθυσμιακή απογύμνωση, αλλά και η ίδια η φύση και οι αργοί ρυθμοί μετασχηματισμού του δομημένου περιβάλλοντος, συνετέλεσαν στο να διατηρηθεί ο παλαιός ιστός εκτεθειμένος στην καταλυτική δράση του χρόνου. Πολλοί μικροσυννοικισμοί έχουν ερημώσει τελείως και άλλοι τείνουν προς ολοκληρωτική εγκατάλειψη.²

Μπορεί να απουσιάζει κάθε λειτουργία, αφού εγκαταλείφθηκαν και αφέθηκαν στις δυνάμεις της φύσης, αλλά ίχνη κατοίκησης παραμένουν στον χρόνο.

Η Μάνη λοιπόν, λόγω του μεγάλου αριθμού πετρόκτιστων ερειπωμένων κτισμάτων, συχνά αναφέρεται ως ανοιχτό μουσείο. Όλη η περιοχή μοιάζει σαν ένας τόπος ερειπίου. Αν η αρχιτεκτονική είναι η φανέρωση του “genius loci”,³ τότε το εγχείρημα μου είναι να αναδείξω το ερείπιο, το πνεύμα δηλαδή αυτού του τόπου. Τα ερείπια με καλούσαν να τα εξερευνήσω μα παράλληλα να τα κατοικήσω.

1. Florence M. Hetzler, *Causality: Ruins Times and Ruins*, σελ 51

2. Γιάννης Σαΐτας, *ΜΑΝΗ, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 2001, σελ. 7

3. Christian Noberg-Schulz, *Genius Loci, Το πνεύμα του τόπου*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, σελ. 7

Μέσα μου δημιουργήθηκαν ποικίλα ερωτηματικά, γιατί να μην μπορώ να κατασκηνώσω μέσα στα ερείπια; Γιατί δημιουργούνται νέες άστοχες αντιγραφές πετρόκτιστων κτισμάτων για κατοικίες και ξενοδοχειακά καταλύματα, αφού υπάρχει τέτοιο τεράστιο απόθεμα; Ποιά στάση θα πρέπει να κρατήσω πάνω στο ερείπιο σαν έννοια; Και ποιά είναι η στάση μου απέναντι στην έννοια της αποκατάστασης; Τί είναι εξοχική κατοικία εν έτει 2015; Θέλοντας να δώσω απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα ξεκίνησε μια πορεία πειραμάτων εύρεσης πρακτικών κατοίκησης του ερειπίου.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

Την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. Έβελυν Γαβρήλου για την επιστημονική καθοδήγηση, τον χρόνο και την γνώση που μου προσέφερε καθ' όλη την διάρκεια εκπόνησης της εργασίας αυτής. Τον καθηγητή μου κ. Δημήτρη Φιλιππιτζή για τις πολύτιμες υποδείξεις του. Τον καθηγητή αρχιτεκτονικής στην Πάτρα και φίλο Αινεΐα Οικονόμου για τις συμβουλές του πάνω στο θέμα. Επίσης, τον φίλο μου Ζαφείρη Μπιτσάνη για την γνωριμία μου με την περιοχή της Μάνης και την πολύτιμη βοήθεια και έμπρακτη συμπαράστασή του καθ' όλη την διάρκεια της εργασίας μου. Τις φίλες μου Έλενα Ξανθοπούλου Klinnert, Νατάσα Κουκουλά, Βάσω Μαραγκουδάκη, Δήμητρα Τσιάμη, Αθηνά Φουστέρη και την αδελφή μου Φιλοθέη για την ηθική στήριξη και εμπύχωσή τους.

Είμαι ευγνώμων στους γονείς μου, Γεώργιο και Βασιλική για την αγάπη, την υποστήριξη και την ανεκτικότητα τους όλα τα φοιτητικά μου χρόνια. Αφιερώνω αυτή την εργασία στους αγαπημένους μου δασκάλους κα. Σουζάνα και κ. Δημήτρη Αντωννάκη που χάρη σε αυτούς ξεκίνησε η αρχιτεκτονική μου ανησυχία.

INTRODUCTION

SUBJECT

This final thesis "INHABITING THE RUINS OF MANI- experiments in survival maneuvers" searches for methods of intervening in the architectural remains of the countryside and how they could be inhabited and reused. Our field of research is Mani.

Geopolitical changes as well as socio-economical evolution have created and are still creating a huge surplus of buildings, a large "stock" of architectural remains in greek rural areas.

Through the extensive research on the ruins of Mani and especially tower residencies we are looking for a way to save them. A wooden structure is created, the "Manitsa" which functions as a parasite in the existing tower residencies. The notion of activating the ruins of tower residencies is decisive for their highlighting, it includes the personal experience of the user in the building and consequently with Mani, and it develops ties with the past.

METHODOLOGY

In situ research is conducted in Mani examining, observing and mapping the extended area, putting emphasis on the abandoned tower residency of Trahila in Messinian Mani and the abandoned settling of Tsoumianika in Laconic Mani.

At the same time we examine abandoned buildings, ruins, shells of houses still standing, modern reproductions of tower residencies, traditional architectural elements, traditional dishes and the activities and habits of local people. I produce photographs, a series of designs in paper in ink as a means of illustrating the architectural structures and ruins, photo editing, maps, local architectural terminology and audiovisual material which presents the areas of my travel.

Afterwards I make digital designs and 3-D design compositions of the experiments of inhabiting the tower residency in Trahila and the final suggestions of intervention (through the Manitsa structure, for the creation of summer accommodation) as well as designs of the structure in other tower residencies in ruins.

AIM

Initially, my analysis and description of the experience of the ruins is done with the aim of understanding, defining and interpreting this lived-in space, through the collection and the discovery of the special characteristics of the ruin. With the suggestion of re-inhabiting the tower residency in the area of Trahila I aim in activating the use of ruins as a way of recycling the existing buildings. Through subtle intervention I preserve the charm of decay by freezing time.

BEGINNING

"The time is the essential reason of the ruin as ruin"

In my architectural studies and pursuit, activating abandoned, isolated, inactive and unused spaces has been a procedure of imagining, visualization and vision in what concerns the creation of experiences for the users which always was in my mind. Before I decided to work in the area of Mani, I had only visited it once with my parents when I was very young and I have no memories from that visit. So, for me the idea of wandering around and experiencing things in a place for which the only thing I knew was that it has numerous towers in ruins, was very attractive.

My guide in discovering Mani has been a friend, lover of the ruins and the area. Looking for a place to stay for the in situ research I searched on the Internet for artists' hostels or accommodation of explorers. I discovered the house of the travel writer Patrick Lee Fermor which he had donated to the Benaki Museum. It had been agreed with the donor several years before his death that it would be used for the hosting of researchers, poets and authors who would visit Greece to work for some time. For this reason I sent an e-mail to the museum asking them to inform me if the house was open to the public and available for a short stay, but I received no answer.

As a result I stayed in a cheap hotel in Gytheio. The room was damp and in poor condition but there was a small balcony with a view on the sea which made my morning waking up very relieving. This room was my base for the exploration and acquaintance with the land of Mani.

Mani is described as a dry area but I must say my days were full of rain! So, I did all my moving and unpredictable exploration with wet feet in charming, imposing ruins.

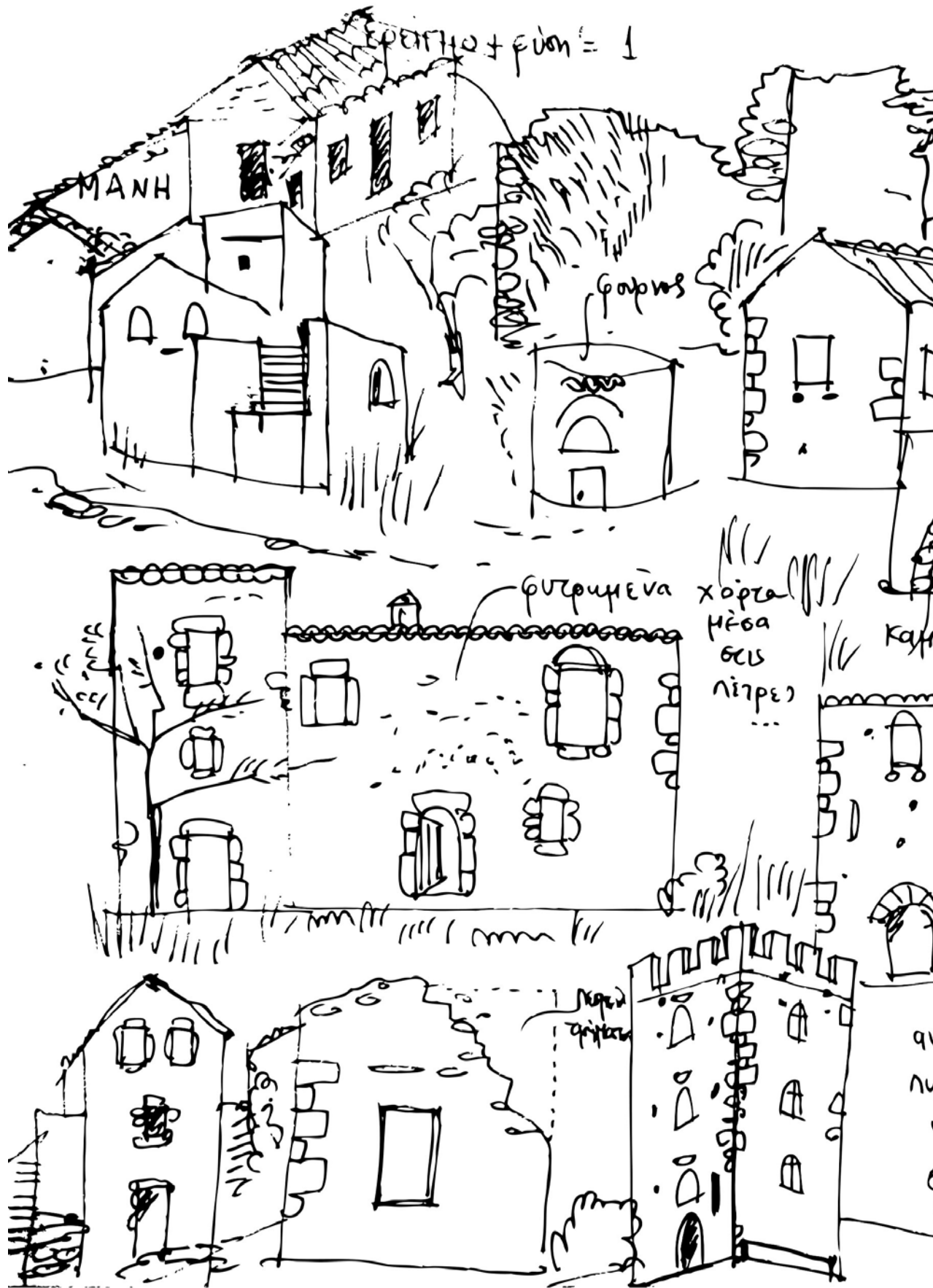
The ruins are the most loyal witness of another era. Through their exploration I gathered information about the past, the people's way of life, their habits, the objects they used and their needs. The decline of the population but also nature itself together with the slow pace of alteration of the structured environment contributed to preserving the old net exposed in the almighty power of time. Many small settlements have been completely abandoned and others tend to. Any kind of function might be absent because they were abandoned in the powers of nature but some traces of inhabiting remain through time. Mani, due to the large number of stone built ruins is often referred to as an open museum. If the architecture is showing the "genius loci" then my attempt is to highlight the ruin, that is the spirit of this place. The ruins were calling me to explore them and also inhabit them.

Many questions were arising. Why couldn't I just put up my tent and stay in the ruins? Why are new copies of stone-built buildings being created (to be used as houses or hotels), even though there is a huge number of already existing shells? What is the notion of the ruin? And how should I consider the idea of restoration? What is a summer house in 2015? Wanting to answer these questions, I started this quest experimenting on practices of inhabiting the ruins.

H MANH

Νύμφα

βλασημένης στέγης
όροφος

από κλισημένη
επίπεδο για δοκόπικ/για εστιασμένη

επίπλο

ραμνανισμένης

εργαστήριο

Ε.Π.

ο χάρτης της Μάνης

ΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

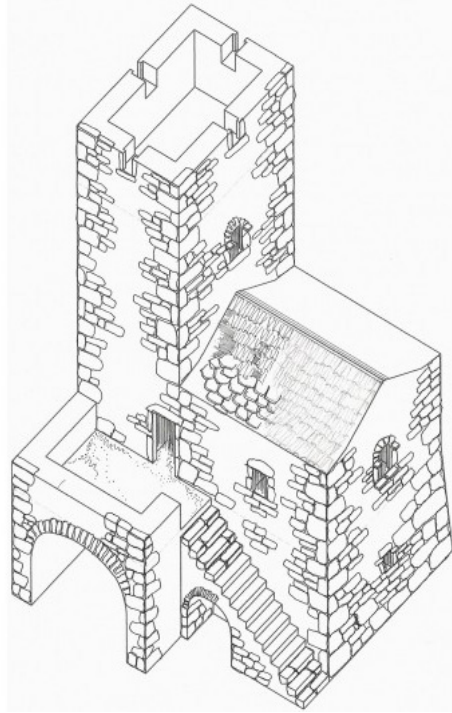
Η Μάνη ή Μαΐνη ⁴, αποτελεί την μεσαία από τις τρεις νότιες χερσονήσους της Πελοποννήσου. Περιλαμβάνει το ΝΔ τμήμα του νομού Λακωνίας και το ΝΑ του νομού Μεσσηνίας. Βόρεια αρχίζει από την κορυφή του Ταΰγετου μέχρι το ακρωτήριο Ταΐναρο, που είναι το νοτιότερο σημείο της Βαλκανικής χερσονήσου. Έχει μήκος 75χλμ. και συνολική επιφάνεια 1.800 τ.χλμ. Περιβάλλεται από τον Μεσσηνιακό κόλπο στα δυτικά και το Λακωνικό στα ανατολικά. ⁵ Η δεσπόζουσα οροσειρά του Ταΰγετου δίνει ενότητα στη Μάνη, ταυτόχρονα όμως με την κορυφογραμμή της τη διαίρει σε δύο μέρη, την «προσηλιακή» ή ανατολική και την «αποσκιερή» ή δυτική. Βορειότερα της Δυτικής Μάνης, δηλαδή από την περιοχή της Καρδαμύλης, βρίσκεται η Μεσσηνιακή Μάνη, ή όπως την αποκαλούν τοπικά η Έξω Μάνη. ⁶ Για μακράιωνες ταραγμένες ιστορικές περιόδους η γεωγραφία του αποκομμένου και στερημένου από σημαντικούς φυσικούς πόρους ορεινού τόπου έκανε την ορεινή χερσόνησο ασφαλές καταφύγιο και ορμητήριο. Αποτελούσε τότε εστία πολυάριθμου πληθυσμού που κάτω από τις ιδιαίτερες και σκληρές τοπικές συνθήκες, διαμόρφωνε και συντηρούσε ιδιότυπο βίο με αρχέγονα γνωρίσματα. Έτσι, πρόβαλε ως ξεχωριστή γεωγραφική, ιστορική, οικιστική, πολιτιστική ενότητα.⁷

4. Μανός=αραιός, ξερός, άδεντρος _ μανή = χώρα ξερή και άδεντρη (Δ.ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ, Περί του ετύμου του ονόματος Μάνη-Μαΐνη Αθηνάς, τ.48, σελ. 40)

5. Γ.Η. Βενιζελέας, ΜΑΝΗ, Ταξιδιωτικός και πολιτιστικός οδηγός, Εκδόσεις Αδούλωτη Μάνη 2003, σελ. 9

6. βλ. <http://el.wikipedia.org/wiki/Μάνη>

7. Γιάννης Σαΐτας, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Τόμος 5, Μέλισσα, Αθήνα 1988, σελ. 9

πύργοι- κατοικίες στη Μάνη

ΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

Η περιοχή της Μάνης χαρακτηρίζεται από πυκνή κατοίκηση. Παραδοσιακοί οικισμοί, πύργοι, πυργοκατοικίες, οχυρωμένα συγκροτήματα, κάστρα, εκκλησίες, μοναστήρια, νεκροταφεία, αναρίθμητα μαντρογυρισμένα κτήματα, πεζούλες ξερολιθιάς στις πλαγιές και άλλα τεχνικά έργα και διαμορφώσεις προβάλλουν στο τοπίο.⁸

Οι πύργοι της Μάνης είναι το βασικό χαρακτηριστικό της και είχαν πρακτικό αλλά και κοινωνικό ρόλο. Αποτελούν ιδιότυπη και μοναδική στην Ελλάδα κατηγορία λαϊκών αρχιτεκτονικών έργων. Είναι οκτακόσιοι περίπου σκορπισμένοι στα χωριά, στα βουνά και στ' ακρογιαλίες.⁹

Η ύπαρξη τους αναφέρεται από τα χρόνια του Ιουστινιανού, αλλά οι πρώτοι οχυρωματικοί πύργοι στην αρχιτεκτονική της Μάνης εμφανίζονται τον 13ο αιώνα. Πύργοι-οχυρά κτίστηκαν από τον 15ο αιώνα, από Μανιάτες στρατιώτες που γύρισαν από τη Δύση, όπου πήραν μέρος στους πολέμους των Βενετών. Οριστικά καθιερώθηκαν την εποχή της Τουρκοκρατίας και αποτέλεσαν σημαντικό αποτρεπτικό παράγοντα των όποιων κατακτητών.¹⁰

Η Μάνη δεχόταν επιδρομές από ξένους κατακτητές, πειρατές, κλέφτες και πλιατσικολόγους, ενώ σοβαρές απειλές προέκυπταν και ανάμεσα στους ίδιους τους Μανιάτες. Η δομή των πύργων και των πυργόσπιτων προσέφερε μεγάλο οπτικό πεδίο, πλεονεκτικές και οχυρωμένες θέσεις βολής και αμυντικούς μηχανισμούς όπως «ζεματίστρες» από όπου έριχναν καυτό λάδι ή νερό στους ανεπιθύμητους. Οι πόρτες κατά κανόνα ήταν στενές και χαμηλές ώστε ο εισβολέας μπορούσε να παραβιάσει την είσοδο μόνος και σκυφτός άρα ανυπεράσπιστος, ενώ στους χαμηλούς ορόφους υπήρχαν πολεμίστρες και όχι παράθυρα.¹¹

Οι πύργοι-κατοικίες είχαν 3-5 ορόφους, που σε ειρηνικές περιόδους χρησίμευαν ως μόνιμη ή εποχιακή διαμονή, ενώ σε καιρούς επικίνδυνους γίνονταν καταφύγιο και πολεμικό οχυρό. Τις πυργοκατοικίες τις έκτιζαν μέσα σε οικισμούς, ή στις παρυφές τους, αλλά και σε πρόσφορα, επίκαιρα και δεσπόζοντα σημεία. Σε αρκετές περιπτώσεις ο πύργος ήταν ενωμένος με διπλανή διώροφη κατοικία. Αν η θέση ήταν κατάλληλη μοναχικές πυργοκατοικίες ή και πολεμόπυργοι γίνονταν πυρήνες που σχημάτιζαν νέους μαχαλάδες ή και αυτοτελείς οικήσεις. Όμως αρκετοί άλλοι πύργοι υψώνονται μέχρι σήμερα μοναχικοί σε περίοπτα σημεία. Εκτός από τους πύργους κτίζονταν διώροφα ή τριώροφα πυργάκια και πολυώροφοι με περιορισμένες διαστάσεις κάτοψης. Άλλοι υψώνονταν σαν παρατηρητήρια πάνω από τις ακτές, άλλοι σαν φυλακτήρια στα κτήματα ή δίπλα σε σημαντικές παραγωγικές εγκαταστάσεις. Γενικά οι πύργοι έχουν ορθογωνική ή σχεδόν τετράγωνη, με αναλογία πλευρών από 2:3 ως 1:1. Οι εξωτερικές διαστάσεις κυμαίνονται: το πλάτος 4,5-6μ., το μήκος 6-9μ. με συνολικό ύψος από 8-18μ. Οι κύριοι όροφοι ήταν συνήθως μονόχωροι και χωρίζονταν είτε με πέτρινους θόλους, είτε με ξύλινα πατώματα, ενώ η σκεπή ήταν ξύλινη στέγη ή δώμα.¹²

8. Γιάννης Σαΐτας, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Τόμος 5, Μέλισσα, Αθήνα 1988, σελ. 9

9. βλ. Οι πύργοι της Μάνης <http://www.mani.org.gr/architektoniki/pir/pirgoi.htm>

10. Γ.Η. Βενιζελέας, ΜΑΝΗ, Ταξιδιωτικός και πολιτιστικός οδηγός, Εκδόσεις Αδούλωτη Μάνη 2003, σελ. 27

11. βλ. Μέσα Μάνη Φως, Πέτρα και Θάλασσα www.epathlo.gr

12. Γιάννης Σαΐτας, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Τόμος 5, Μέλισσα, Αθήνα 1988, σελ. 60-68

**ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ:
ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΤΡΑΧΗΛΑ**

ανατολική όψη της πυργοκατοικίας στην Τραχήλα

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑΣ

Η Τραχήλα ανήκει στην Μεσσηνιακή Μάνη (δυτική Μάνη). Βρίσκεται 17.4 χλμ από την Καρδαμύλη και 40χλμ από την Αερόπολη.

Είναι ένα γραφικό ψαροχώρι με αρχαιοπρεπές όνομα που οφείλεται στην αρχιτεκτονική του εδάφους, αφού ολόκληρο το χωριό είναι κτισμένο πάνω σε σπηλιές. Η διάβρωση του υπεδάφους τους χειμερινούς μήνες από τη θάλασσα είναι συνεχής, αφού με την έντονη θαλασσοταραχή το νερό διεισδύει στις σπηλιές που βρίσκονται κάτω από το παραλιακό δρόμο.¹³

Η άφιξη στον οικισμό Τραχήλα γίνεται μέσω του παραλιακού δρόμου. Στο τέλος του οικισμού τελειώνει και ο δρόμος. Δεν υπάρχει συνέχεια πορείας σε άλλον οικισμό, αλλά μόνο η επιστροφή.

Η τοποθεσία μαγευτική.

Πριν την είσοδο στο χωριό στα δεξιά, η στεριά σαν ένα πόδι εισέρχεται μέσα στην θάλασσα, εκεί πάνω στον λόφο στέκεται μια ερειπωμένη πυργοκατοικία που μοιάζει σαν παρατηρητήριο που εποπτεύει το χωριό και ατενίζει το ιδιαίτερο τοπίο της θάλασσας και του βουνού.

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ

experience εκ από το ελληνικό *εξ* που σημαίνει από και *peira* -πέιρα-: απόπειρα, προσπάθεια, δοκιμή.¹⁴

*Η εμπειρία σημαίνει (experience), επιχειρώ κάτι, κάνω μια δοκιμή.*¹⁵

Περιπλανήθηκα μέσα στην πυργοκατοικία, πατώντας σπασμένα κεραμίδια, πέτρες από γκρεμισμένους τοίχους, λάσπες στο πάτωμα, μυρίζοντας την υγρασία του χώματος από το κατώι. Η φθορά, τα σημάδια του χρόνου και των καιρικών συνθηκών ήταν εξαπλωμένα σε κάθε σημείο της κατασκευής. Δεν είχα απλά τον ρόλο του παθητικού παρατηρητή αλλά κινιόμουν στον χώρο επηρεασμένη από όλες τις αισθήσεις μου, ενεργοποιώντας όλα τα μέλη του σώματός μου. Σκαρφάλωνα, πατούσα ελαφρά ώστε να δοκιμάσω την αντοχή του πατώματος, πιανόμουν από τις προεξοχές ή τις εσοχές στους τοίχους.

Προσπαθούσα να φανταστώ και να ολοκληρώσω την δομή του κτίσματος δημιουργώντας έναν διάλογο μεταξύ του πλήρους και του κατεστραμμένου. Το ερείπιο αυτό φύλασσε και πρόβαλε στο παρόν εικόνες από την τότε ζωή. Στους τοίχους ξεπρόβαλλαν καταχύστρες, ντουφεκίστρες, κυκλικά κλουβιά με ζεματίστρες, πλακόπετρες, ερμάρια με ξύλινα ραφάκια.

Πιο δίπλα, υπήρχε ένα άλλο ερείπιο που έμοιαζε να συνομιλεί με το ερείπιο της πυργοκατοικίας, στο οποίο η φύση είχε εισχωρήσει ολοκληρωτικά επάνω του. Απέναντι από το ερείπιο της πυργοκατοικίας, σε απόσταση 10 μ., έστεκε ένα ανακαινισμένο κέλυφος μιας διώροφης κατοικίας. Στο ανακαινισμένο αυτό κτίσμα οι τοίχοι είχαν αρμολογηθεί και η στέγη είχε αντικατασταθεί με καινούργια. Το κτίσμα όμως παρέμενε ανενεργό. Κουφώματα δεν είχαν τοποθετηθεί στις πόρτες και τα παράθυρα. Υπήρχε όμως και κάτι άλλο. Ίχνη πρόσφατης κατοίκησης. Ένα τραπέζι, ένα γκαζάκι, δυο καφάσια, κούτες, κατσαρολικά, μια καλαμωτή για να κλείνει την είσοδο του κτίσματος και πλάκες στο πάτωμα ώστε να δημιουργούν μια διαδρομή πάνω στο χώμα. Διάφορα σενάρια πέρασαν από το μυαλό μου.

13. βλ. Λακωνία Μάνη <http://www.mani.org.gr/>

14. Edward S. Casey, *Getting back into place*, INDIANA University Press 1993 σελ. 30

15. ο.π. σελ. 30

Τωσς να έμενε εκεί ο ιδιοκτήτης που δεν κατάφερε ποτέ να ολοκληρώσει τις εργασίες, ή κάποιος περαστικός που ήθελε να διαμείνει για μερικά βράδια, ή ο μάστορας που το επισκεύαζε, ή κάποιος χίπις να πέρασε τις καλοκαιρινές του διακοπές...

Στην απέναντι πλαγιά του βουνού έστεκε ένα εκκλησάκι, με γύρω του απομεινάρια κτισμάτων. Ίσως κάποτε να ήταν μοναστήρι.

Η εξερεύνησή μου ολοκληρώθηκε από ένα αρχείο φωτογραφιών και σχέδια αποτύπωσης και χαρτογράφησης του τοπίου που παρουσιάζονται στις ακόλουθες σελίδες.

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Η πυργοκατοικία της Τραχήλας αποτελεί ένα τυπικό δείγμα οχυρωμένης κατοικίας του 18ου αιώνα. Είναι κτισμένη στην κορυφή του λόφου, σε δεσπόζουσα θέση.

Ο πύργος είναι ενωμένος με διπλανή διώροφη κατοικία που έχει καταστραφεί σε μεγάλο βαθμό, διατηρώντας μόνο μια πλευρά τοίχου της.

Είναι κτισμένος με αργούς λίθους από ντόπιο ασβεστολιθικό πέτρωμα, με μερική χρήση ημιλαξευτών λίθων στα ανοίγματα. Έχει 3 επίπεδα και έχει ύψος περίπου 8 μ. με εξωτερικές διαστάσεις στη βάση 5.5x6.30μ., ορθογωνικής ή σχεδόν τετραγώνης κάτοψης. Οι όροφοι είναι μονόχωροι και επικοινωνούσαν μεταξύ τους με σταθερές ή κινητές ξύλινες σκάλες που έπιαναν περιορισμένο χώρο. Το πάτωμα ανάμεσα στους ορόφους ήταν ξύλινο (όπου τα ξύλινα δοκάρια στηρίζονταν σε μια στρώση από πέτρες πακτωμένες με πρόβολο 15 εκ. έφεραν τα πατώματα). Το ξύλινο πάτωμα του ορόφου έχει καταστραφεί τελείως.

Επιπλέον, διαθέτει πολεμότρυπες, παράθυρα σε σχήμα καμάρας, τζάκι και πολλά ερμάρια με ραφάκια.

Η επίπλωση ήταν στοιχειώδης, κάποτε όμως περιλάμβανε και καθίσματα, πάγκους με μαξιλάρες (μιντέρια), ένα χαμηλό τραπέζι (σοφρά), κασέλες. Τη νύχτα άπλωναν στο πάτωμα κρεβάτια και παπλώματα για ύπνο κι έστρωναν μαξιλάρια και κεντητά σεντόνια, φτιαγμένα από τις γυναίκες του σπιτιού, από λωρίδες μουσελίνας και χρωματιστού μεταξιού. Μέχρι και δέκα άτομα χωρούσαν να κοιμηθούν στο ίδιο δωμάτιο. Στους τοίχους, που ήταν συνήθως σοβατισμένοι και ασβεστωμένοι, κρεμόντουσαν όπλα και ρούχα, ενώ ψηλά εξείχαν ράφια για αντικείμενα καθημερινής ή πολεμικής χρήσης.¹⁶

Μια χαμηλή είσοδος οδηγεί στο κατώι. Η είσοδος στο κατώι γίνεται στην μακριά πλευρά, προς την αυλή από μια χαμηλή πόρτα 1.57μ., υπερυψωμένη από το έδαφος 20cm. Το κατώι έχει ύψος 3μ. και τυφλούς τοίχους. Το κατώι καλύπτεται με ημικυκλική καμάρα που εδράζεται σε πέτρες πακτωμένες στους πλάγιους τοίχους και διατηρείται σε ένα μεγάλο μέρος της. Η εσωτερική επικοινωνία του κατωγιού με το ανώι (α' στάθμη) εξασφαλιζόταν με ένα μικρό ορθογωνικό άνοιγμα με καπάκι (καταπακτή), τον καταρράχτη. Το κατώι- που προφύλαγε το ανώι από την υγρασία του εδάφους και το ενίσχυε αμυντικά- στέγαζε τον στάβλο με τα παχινιά, τις ζγούρνες για τα ζώα και για το άχυρο και τις ζωοτροφές. Δάπεδο του κατωγιού ήταν το φυσικό έδαφος.

16. Γιάννης Σαΐτας, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Πελοπόννησος Β' -Στερεά Ελλάδα, Τόμος 5, Μέλισσα, Αθήνα 1988, σελ 67-68

Στην χαρακτηριστική στενή όψη έχει μια είσοδο στο ανώι. Στην πόρτα του ανωγιού έφτανε κανείς -παλαιότερα- με ξυλόσκαλα, που την ανέσυραν για την ασφάλεια στο εσωτερικό. Στην ίδια όψη υπάρχουν δυο συμμετρικά παράθυρα στην β' στάθμη που χάριζον φως και θέα. Τζάμια δεν υπήρχαν. Τα φύλλα των παραθύρων ήταν σανιδένια, μονόφυλλα ή δίφυλλα, στοιχειώδη και καρφωτά με οριζόντιες τραβέρσες. Δίπλα στα παράθυρα πρόβαλλαν συχνά μια ή δυο πλάκες ή προβολίσκοι ή φουρούσια, με απλή ή πιο επιμελημένη λάξευση και διακόσμηση, όπου ακουμπούσαν ή κρεμούσαν τρόφιμα και προϊόντα που έπρεπε να λιαστούν, να αεριστούν ή να συντηρηθούν σε δροσιά. Εκεί έβαζαν και δοχεία με φυτά. Δυο ή τρεις πακτωμένες πλακόπετρες ή λαξευμένοι προβολίσκοι εξείχαν συχνά και στην ποδιά του παραθύρου και είχαν την ίδια χρήση. Σε περιόδους ταραχών όμως, στήριζαν την πολεμίστρα ή πετρομάχο, δηλαδή το λεπτό πέτρινο πέτασμα που προφύλαγε το παράθυρο ενώ, ταυτόχρονα το μετέτρεπε σε βασικό πολεμικό στοιχείο με ντουφεκότρυπες και ανοίγματα για να ρίχνουν στους εχθρούς πέτρες και καυτά υγρά.¹⁷

Η στέγαση του πύργου είχε κανονικό ξύλινο σκελετό, μια στρώση από καλάμια, ενδεχομένως μια επίστρωση από λάσπη με άχυρα και μια επικάλυψη με κεραμίδια. Η στέγη είναι τώρα κατεστραμμένη σε μεγάλο βαθμό.

Στην δυτική πλευρά αυτού του πύργου βρίσκεται εφαπτόμενο ένα σπίτι ορθογωνικής κάτοψης με διαστάσεις (6.8μ. x 5.5μ.) με κατώι και ανώι που λογικά κτίστηκε μεταγενέστερα όταν το βασικό σπίτι-πύργος δεν επαρκούσε άλλο. Έτσι η είσοδος στον πύργο γινόταν μέσα από το ανώι του κτίσματος αυτού. Στο κτίσμα αυτό συνήθως μετέφεραν συμπληρωματικές λειτουργίες. Σαν προσθήκες φτιάχτηκαν μαζί ο λιακός και η εξωτερική πέτρινη σκάλα που διατηρούνται ακόμη. Τον λιακό, το πέτρινο «μπαλκόνι, τον έφτιαχναν ως προσθήκη του βασικού σπιτιού, σταδιακά όμως αποτελούσε οργανικό στοιχείο του πυρήνα κατοικίας.

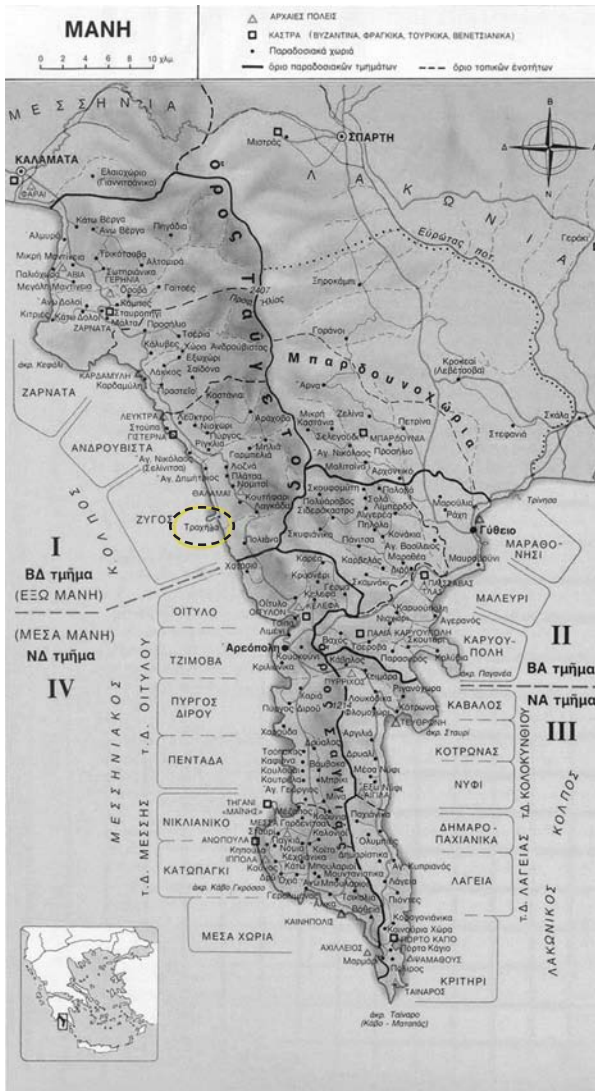
Κάτω απο την πέτρινη σκάλα υπάρχει ένα τοξωτό άνοιγμα (καμάρα) που σχηματίζει έναν μικρό χώρο για το οικιακό ζώο - ο λώζος- σκυλόσπιτο, ο χιουρολωζός- για τους χοίρους-, ή κοτόκαλη- κοτέτσι.¹⁸

Στην πίσω πλευρά του εφαπτόμενου σπιτιού υπάρχει μία στέρνα υπόγεια σκαμμένη.

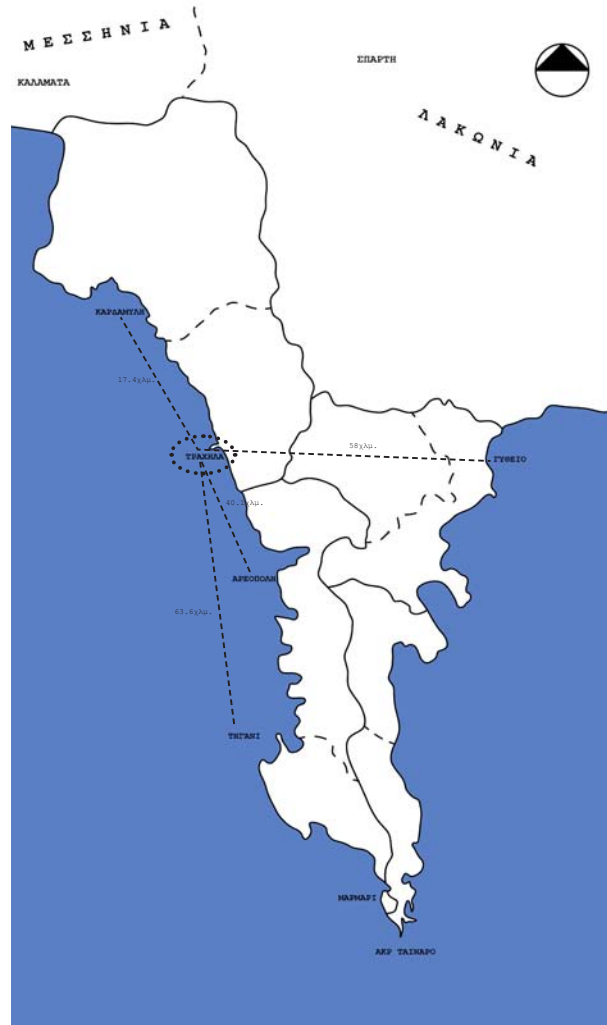
17. Γιάννης Σαΐτας, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Πελοπόννησος Β' -Στερεά Ελλάδα, Τόμος 5, Μέλισσα, Αθήνα 1988, σελ. 38-68

18. Γιάννης Σαΐτας, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Πελοπόννησος Β' -Στερεά Ελλάδα, Τόμος 5, Μέλισσα, Αθήνα 1988, σελ. 54

ΧΑΡΤΕΣ ΤΟΠΟ-ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η Τραχήλα στον χάρτη της Μάνης

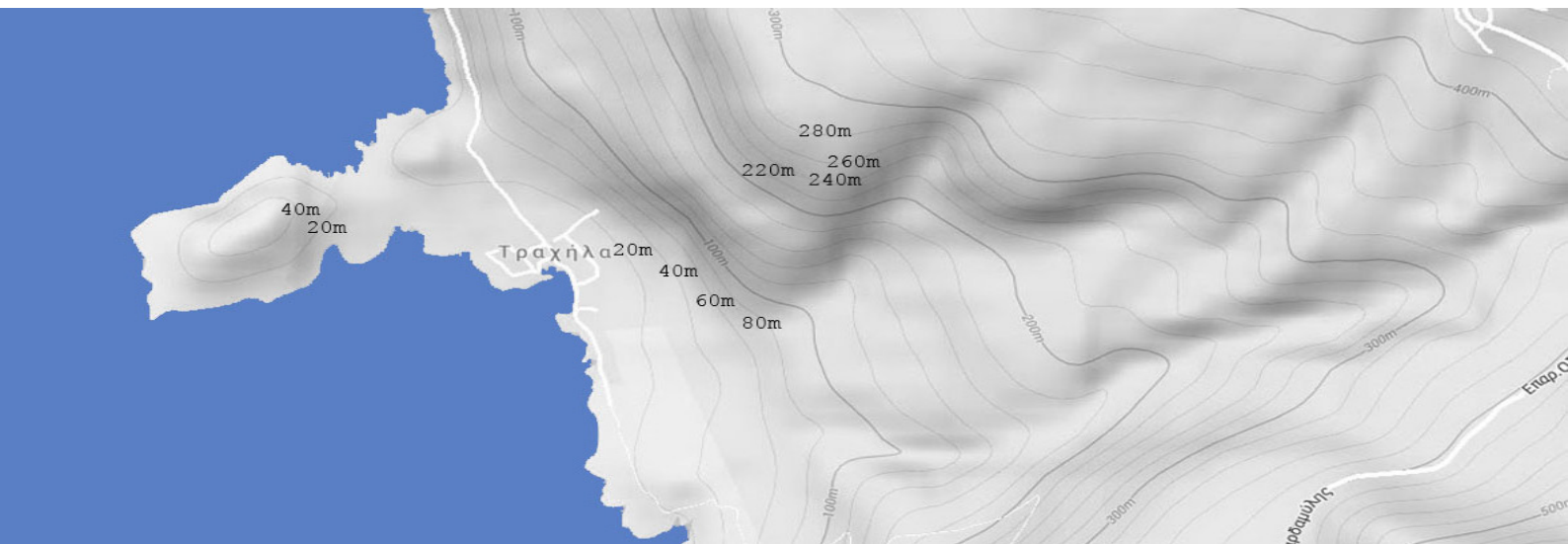
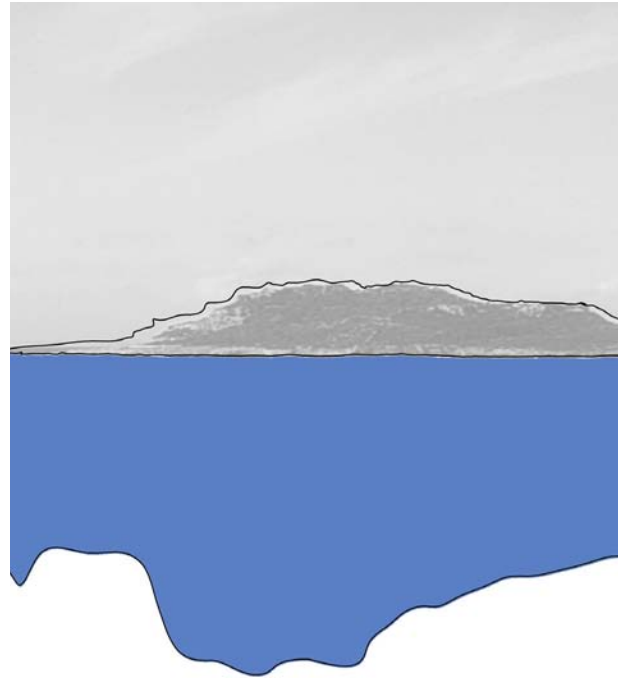
Χιλιομετρικές αποστάσεις

- ΤΡΑΧΗΛΑ-ΓΥΘΕΙΟ 58χλμ.
- ΤΡΑΧΗΛΑ-ΑΡΕΟΠΟΛΗ 40.1χλμ.
- ΤΡΑΧΗΛΑ-ΚΑΡΔΑΛΥΛΗ 17.4χλμ.
- ΤΡΑΧΗΛΑ-ΘΗΓΑΝΙ 63.6χλμ.

Η γεωγραφική θέση της πυργοκατοικίας

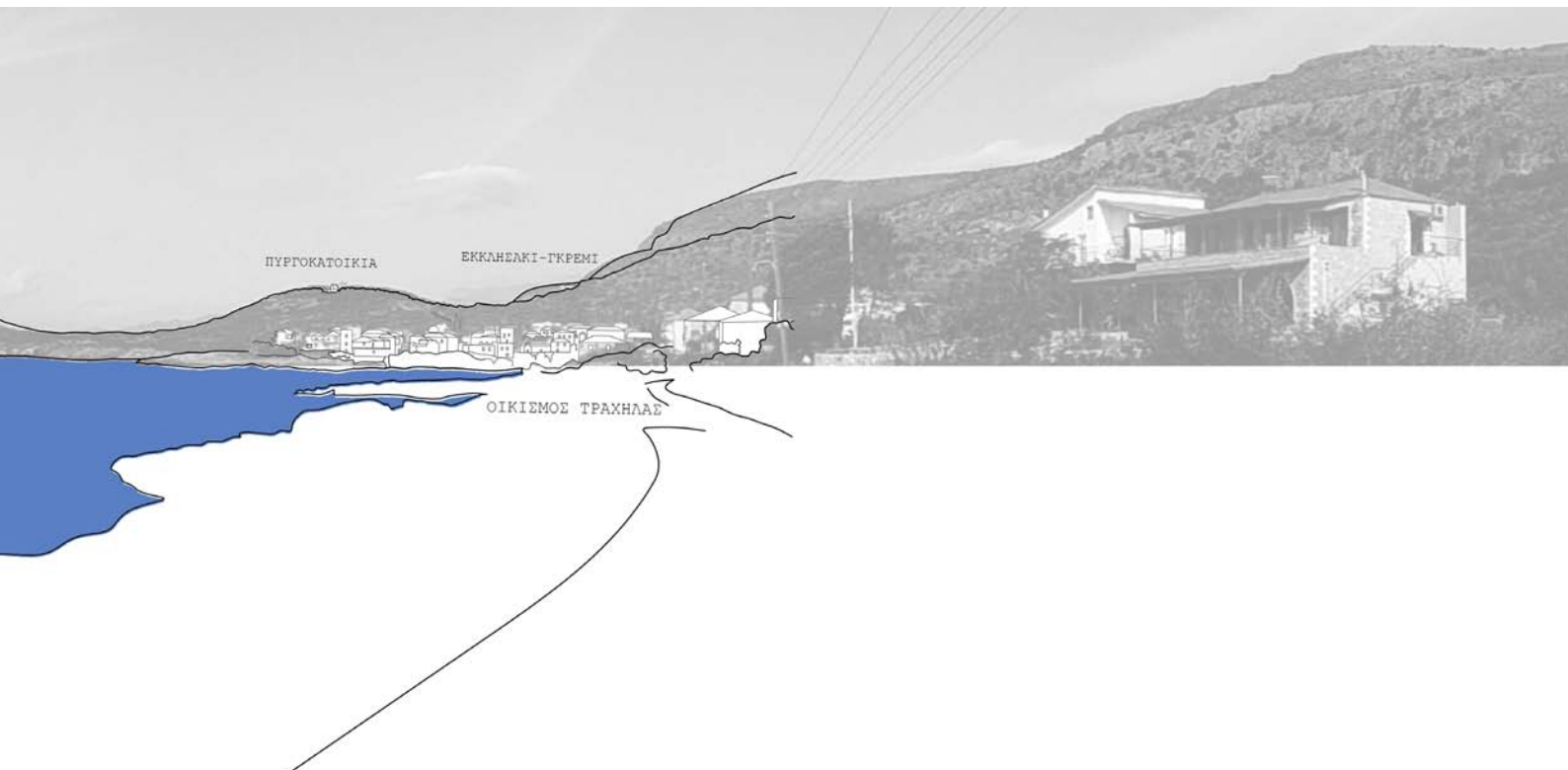

Η σχέση της πυργοκατοικίας με τον οικισμό της Τραχήλας στον χάρτη

υψομετρικές απο GOOGLE EARTH

τοπιογράφημα

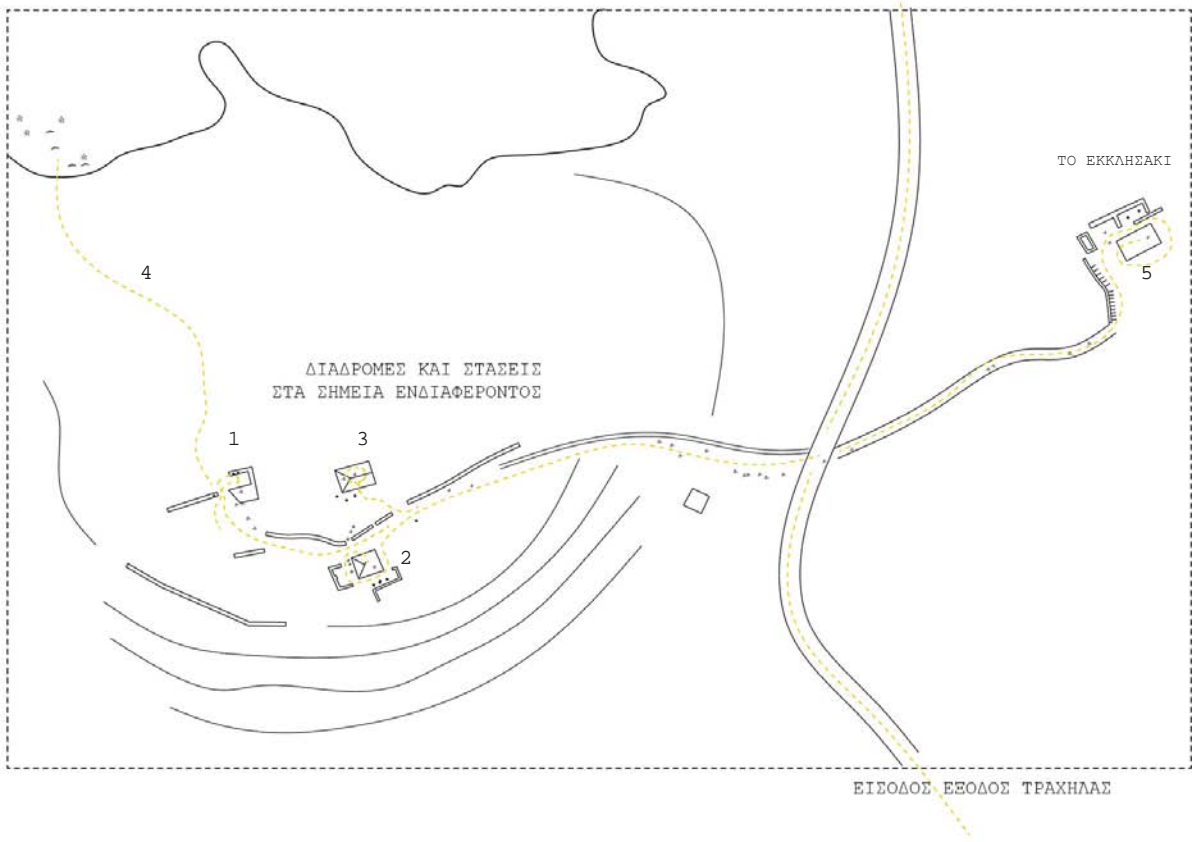
Τα κτίσματα του οικισμού της Τραχήλας

πανοραμικές όψεις του οικισμού της Τραχήλας

ΒΟΥΤΙΑ ΣΕ ΑΠΟΚΡΥΜΜΟ ΚΟΛΠΙΣΚΟ

Η δομή του τοπίου

1

διπλανό γκρέμι

2

πυργοκατοικία

3

άδειο ανακαινισμένο κέλυφος

4

διαδρομή για απόκρυμο κολπίσκο

5

το εκκλησάκι

ΣΗΜΕΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

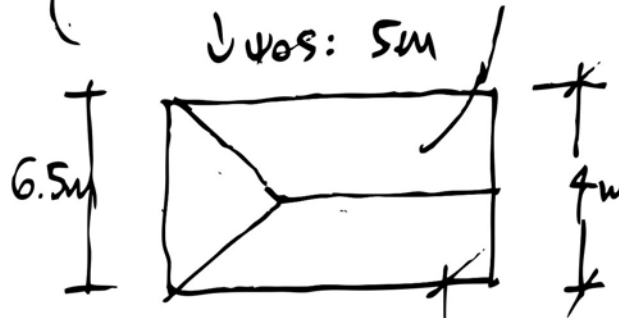

πανοραμική όψη τοπίου

*«Το ερείπιο ως δημιουργός».
Το ερείπιο αυτό γίνεται το «συνθετικό θέμα αναφοράς»,
ορίζει τις συνθετικές αρχές του νέου έργου.*

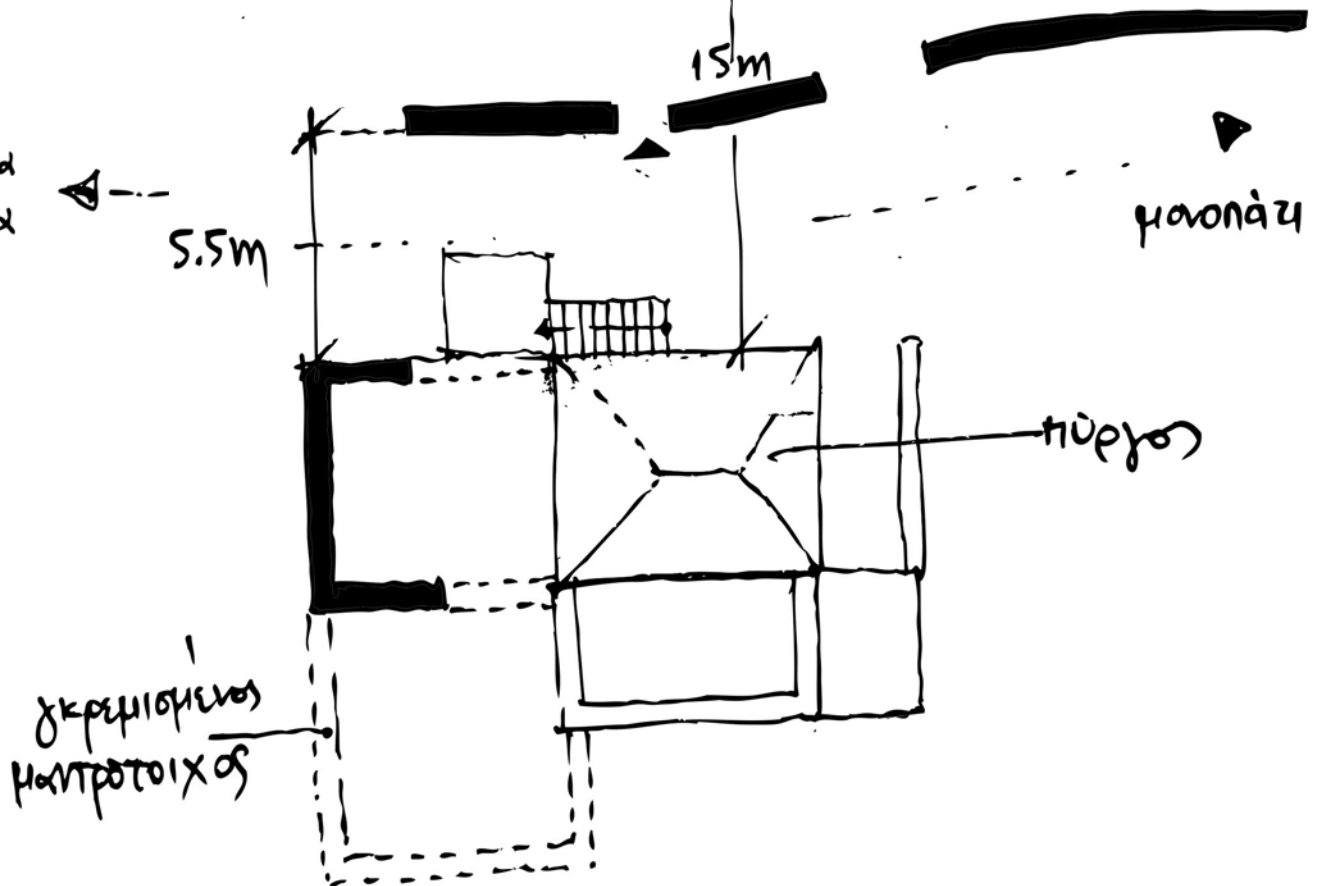
Δ. Φατούρος

(άδειο κελύφος κατοικίας)

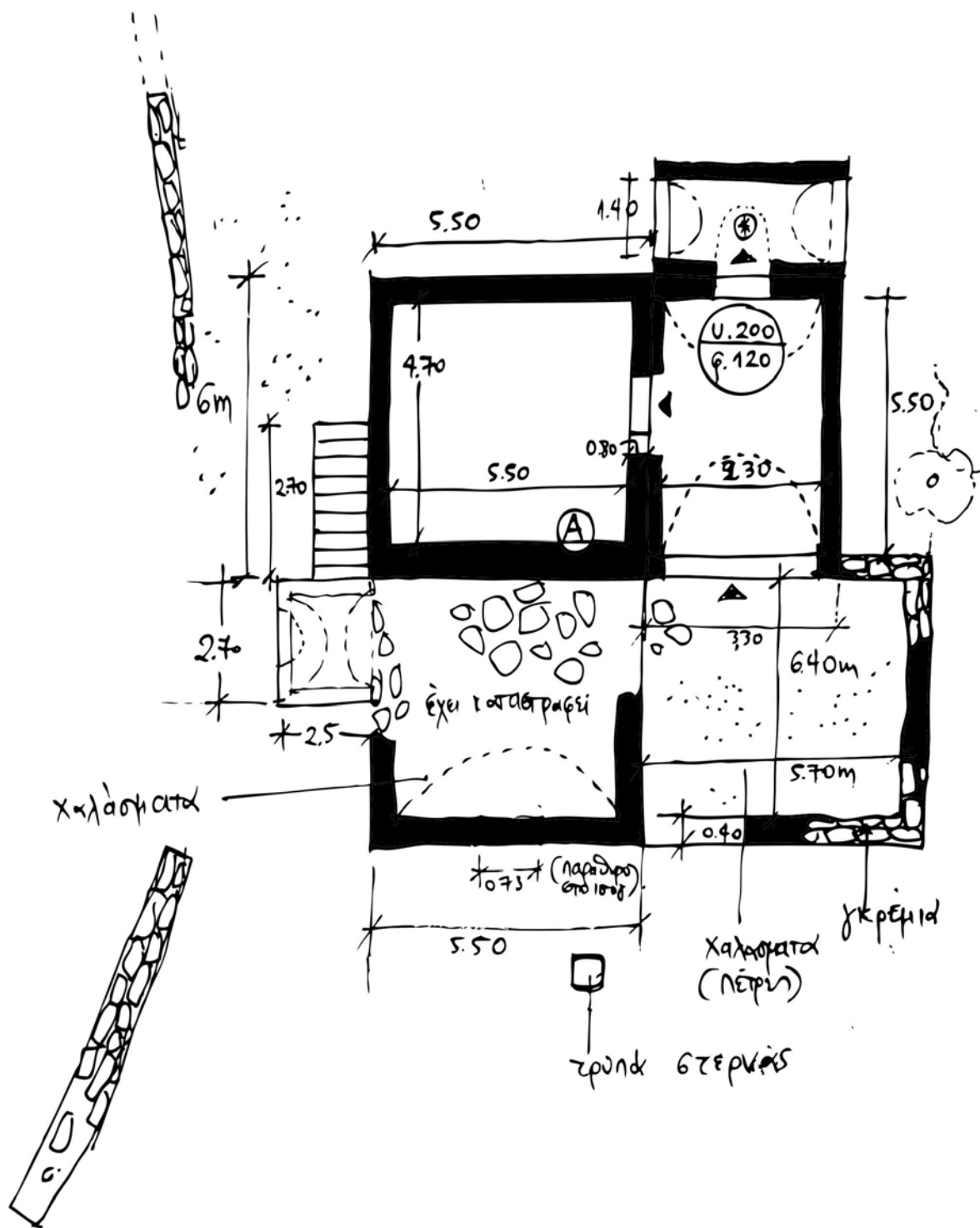
Εξωτερ. Διαστάσεις
Κτίσματος

Προς άλλα
γκρέμια

κάτοψη της ερειπωμένης πυργοκατοικίας και του διπλανού κελύφους ανενεργής κατοικίας

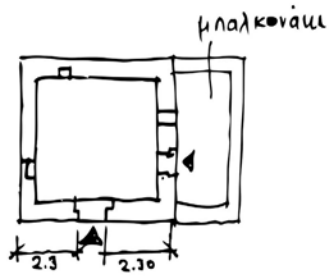

κάτοψη πυργοκατοικίας

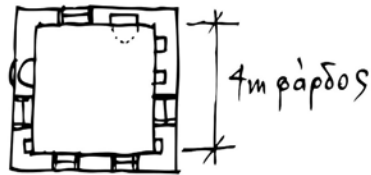
σχήδια αποτύπωσης της πυργοκατοικίας

ΠΥΡΡΟΣ

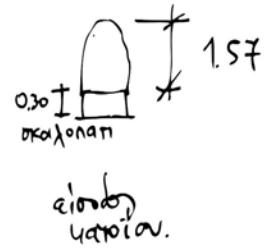
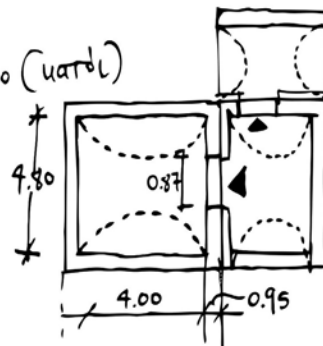
ανόλι

όροφος

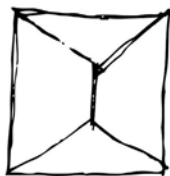

υπόγειο (κατόλι)

μέτρηση
από
χαλασμάτα

δάμα

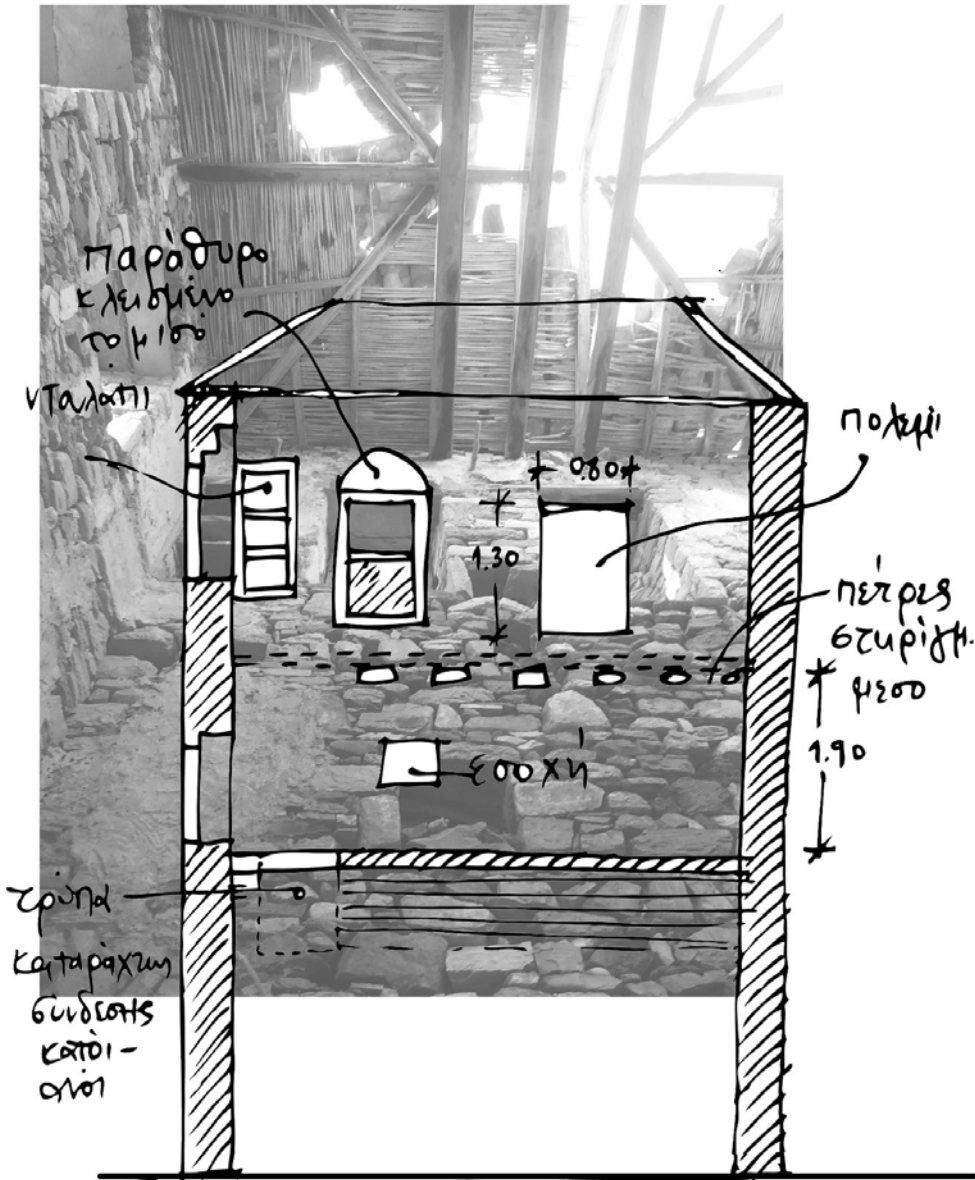

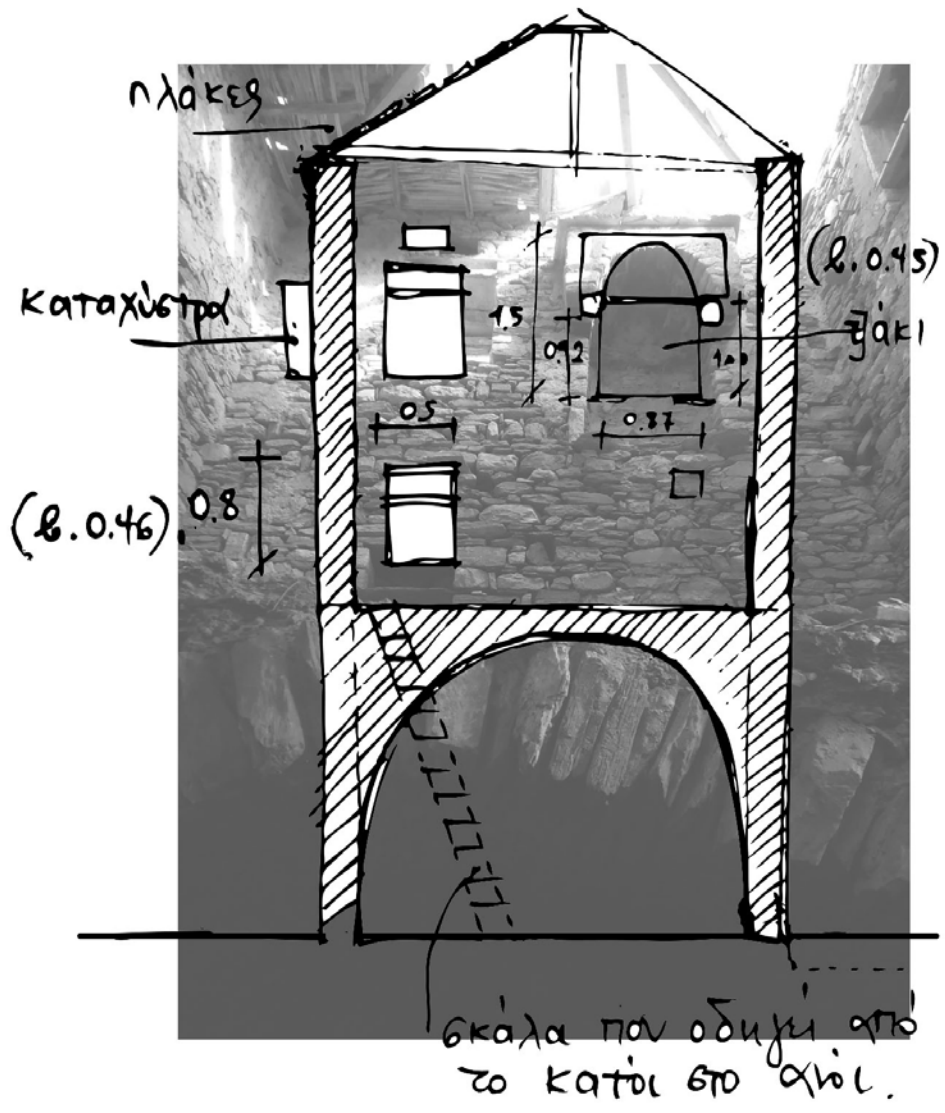
τετράρκετη
στέγη

κατόψεις επιπέδων

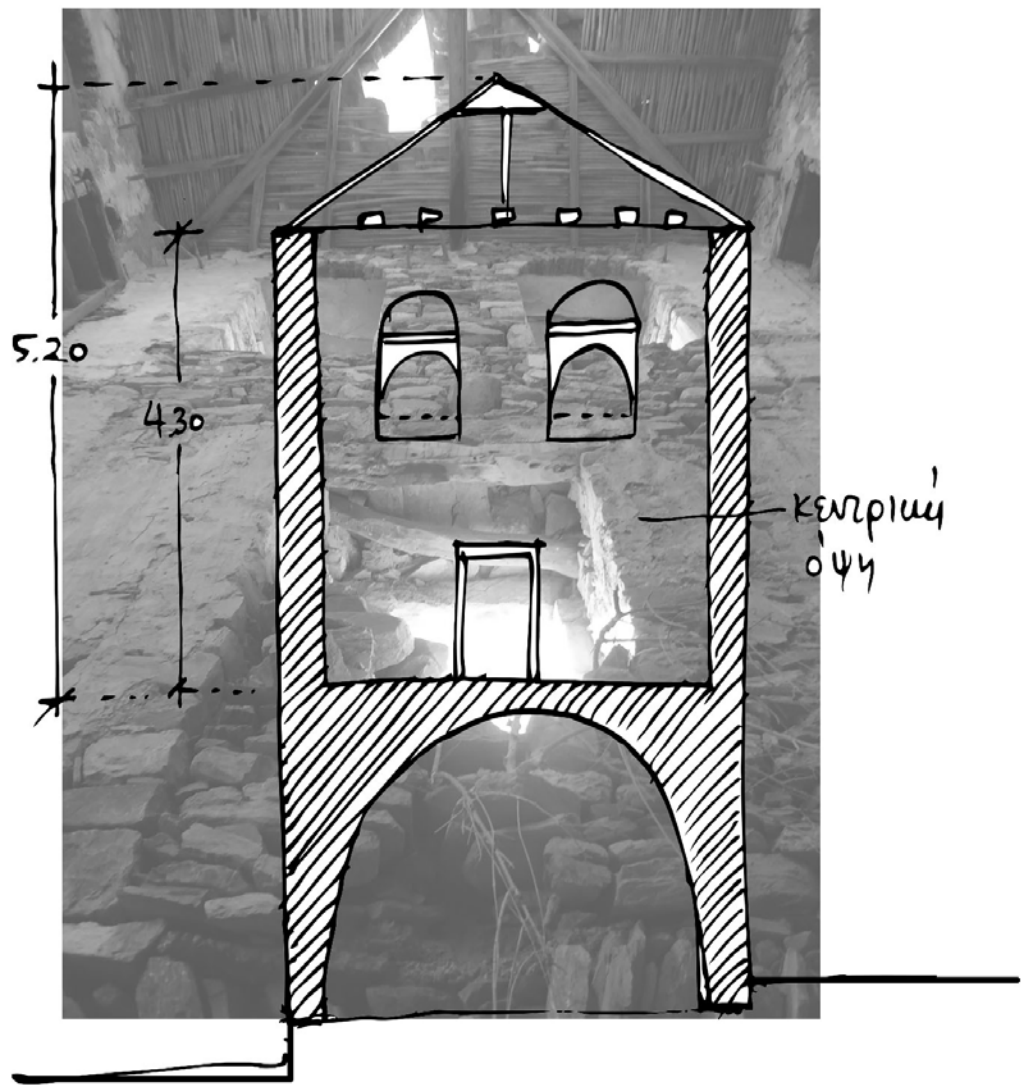

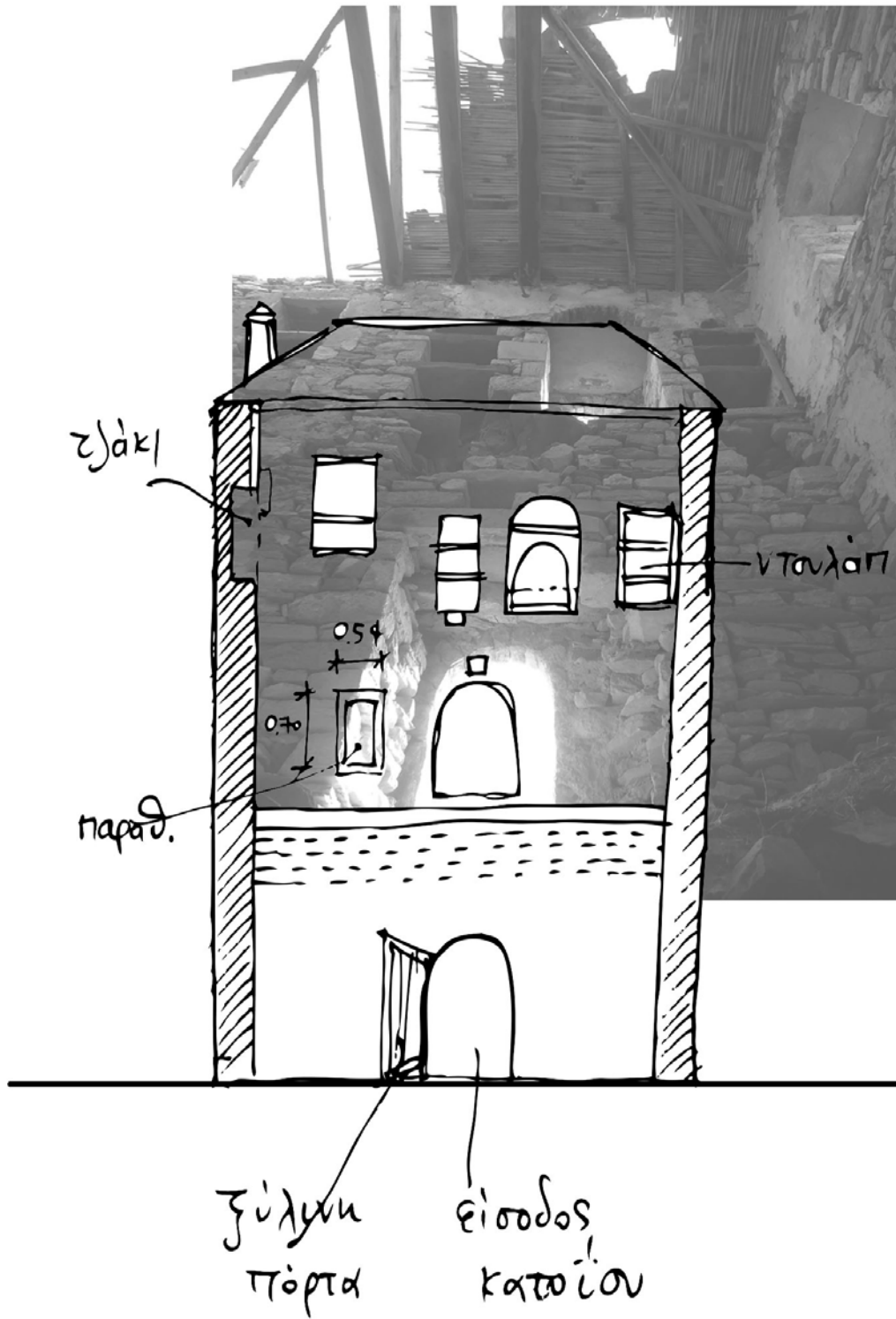
εσωτερική όψη

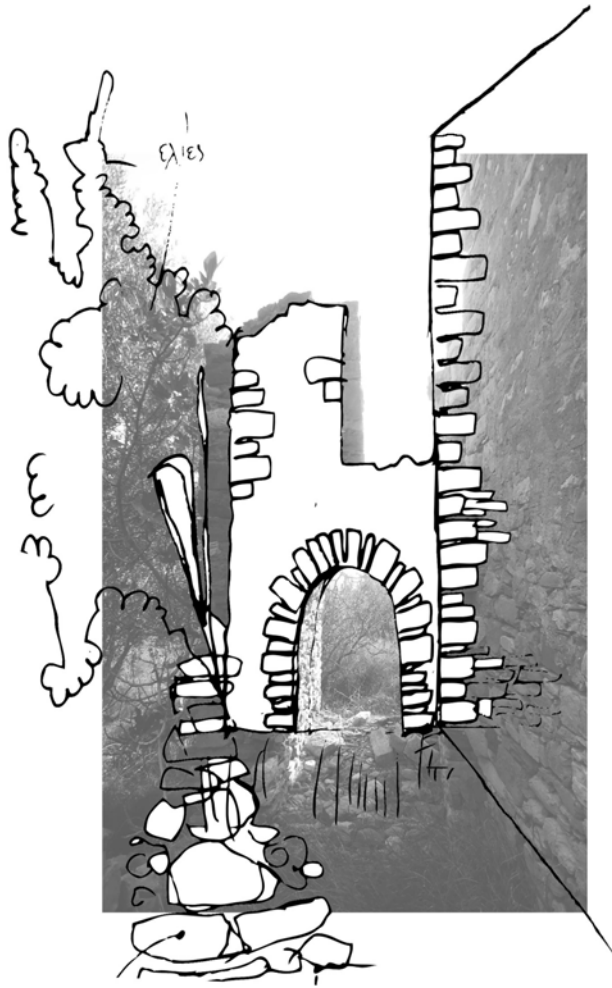

εσωτερικές τομές πύργου

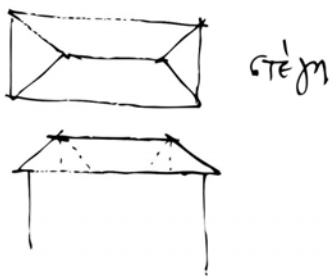
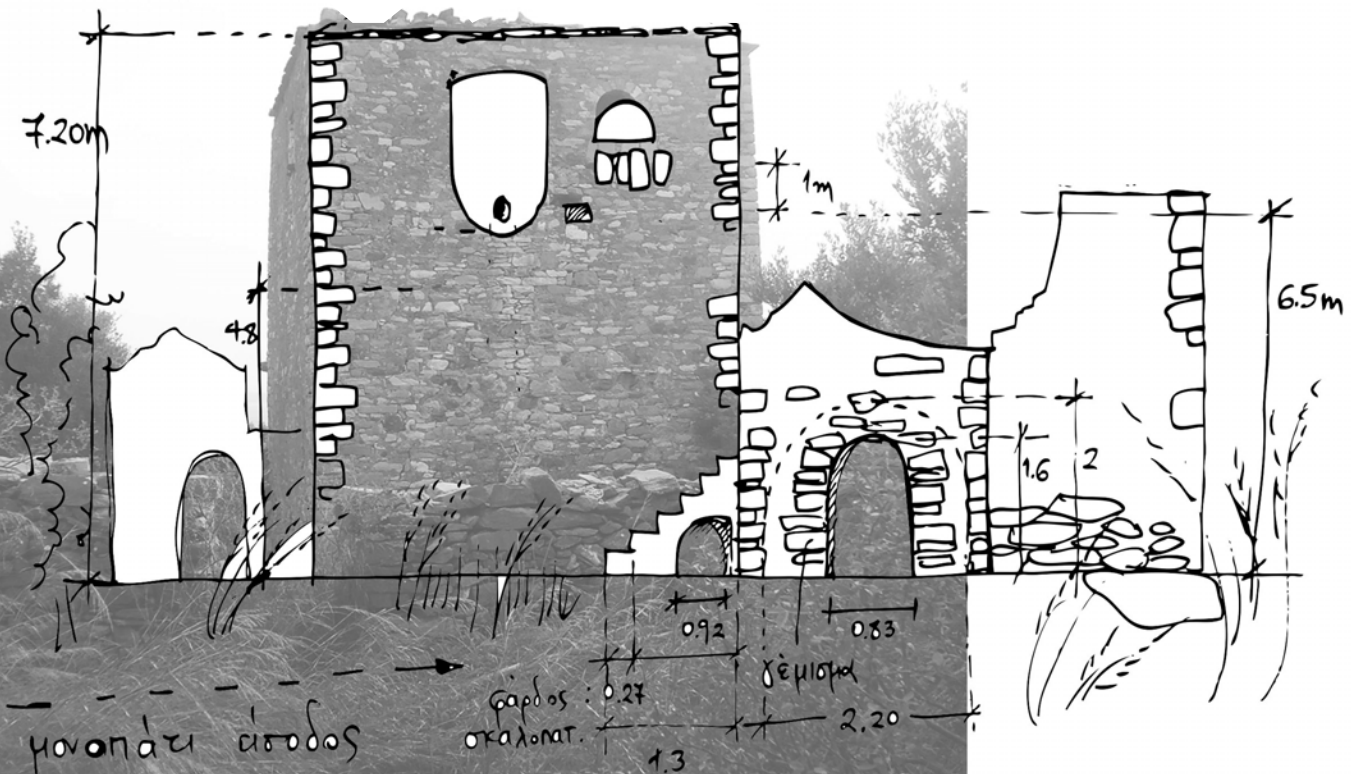
εσωτερικές τομές πύργου

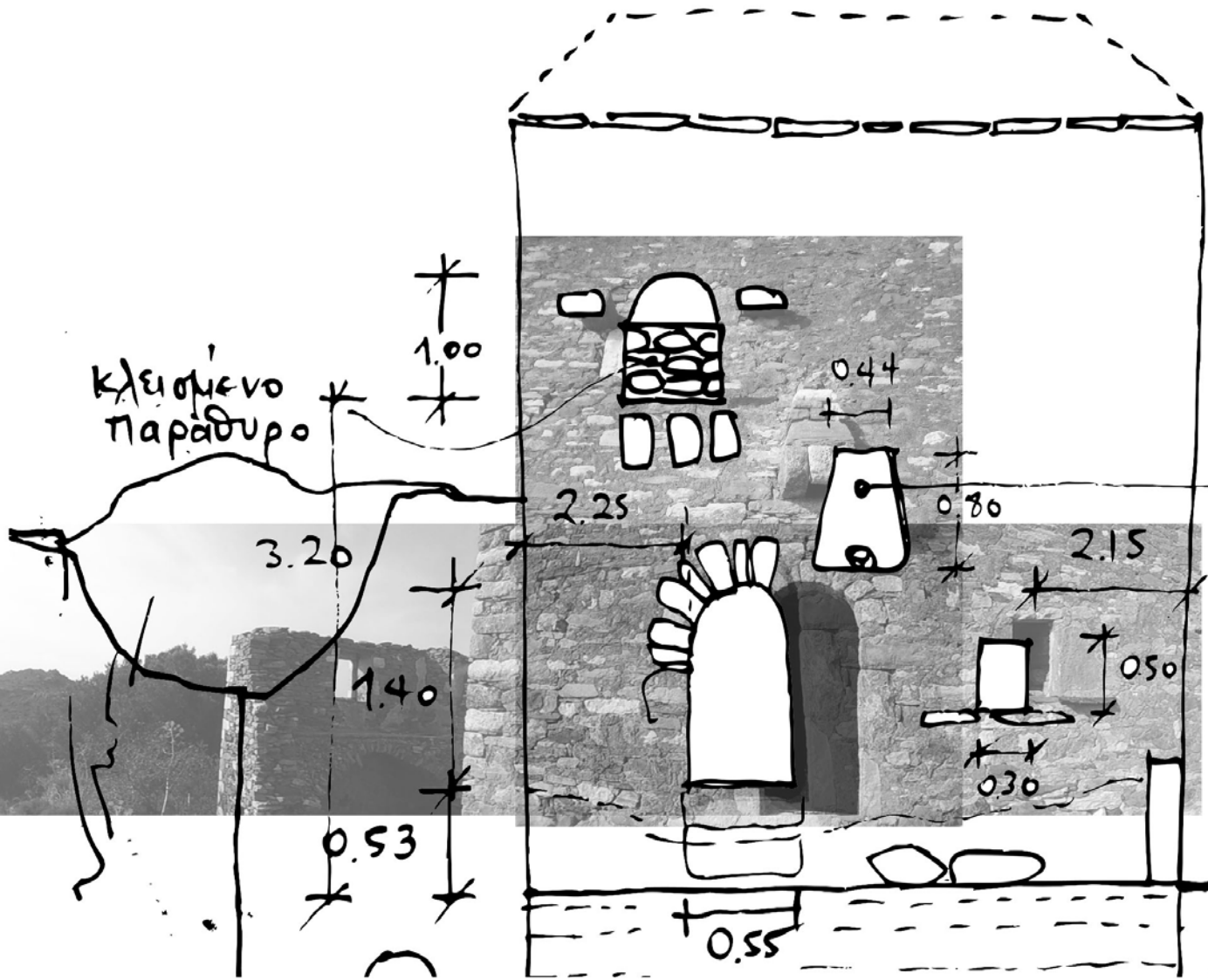
λεπτομέρεια βορινής όψης

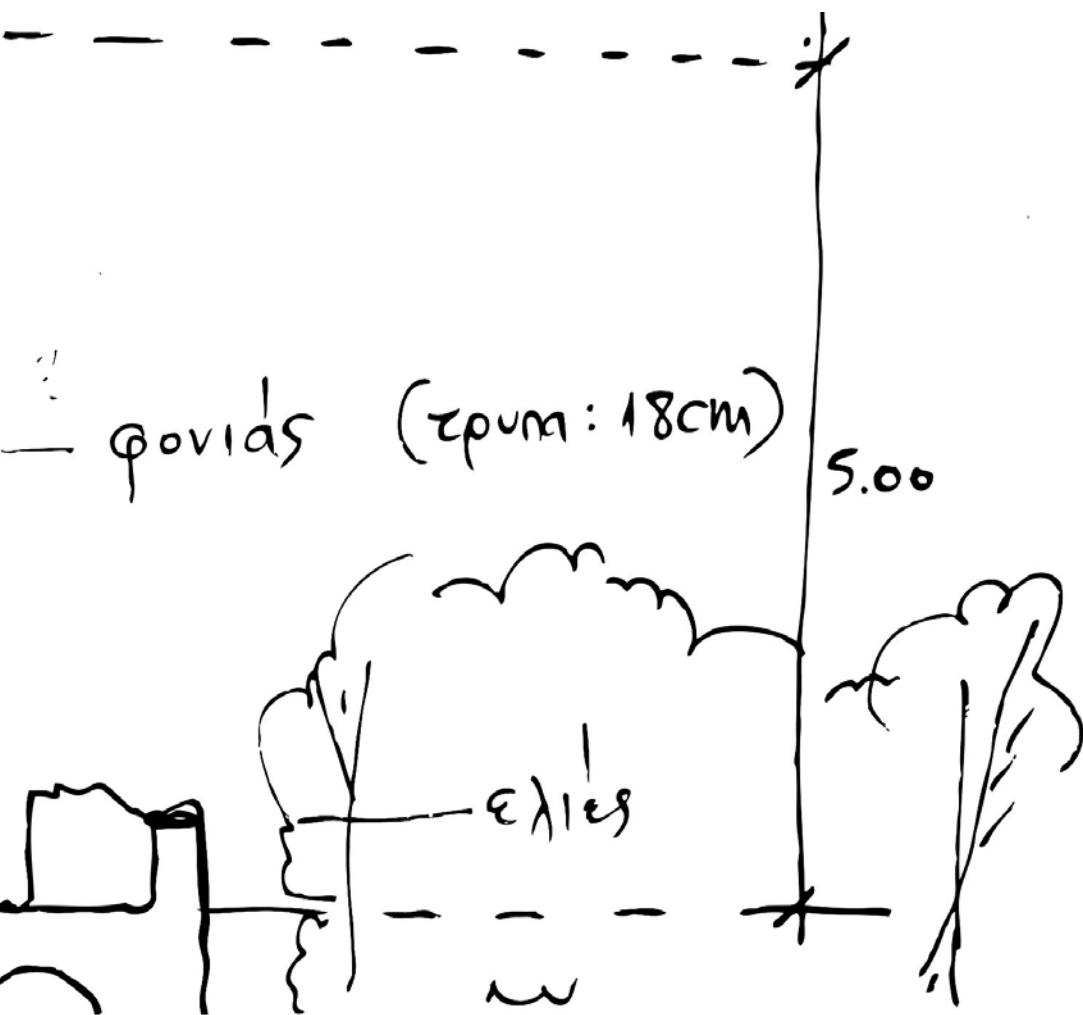

ΜΠΡΟΣΤΙΝΗ ΟΨΗ

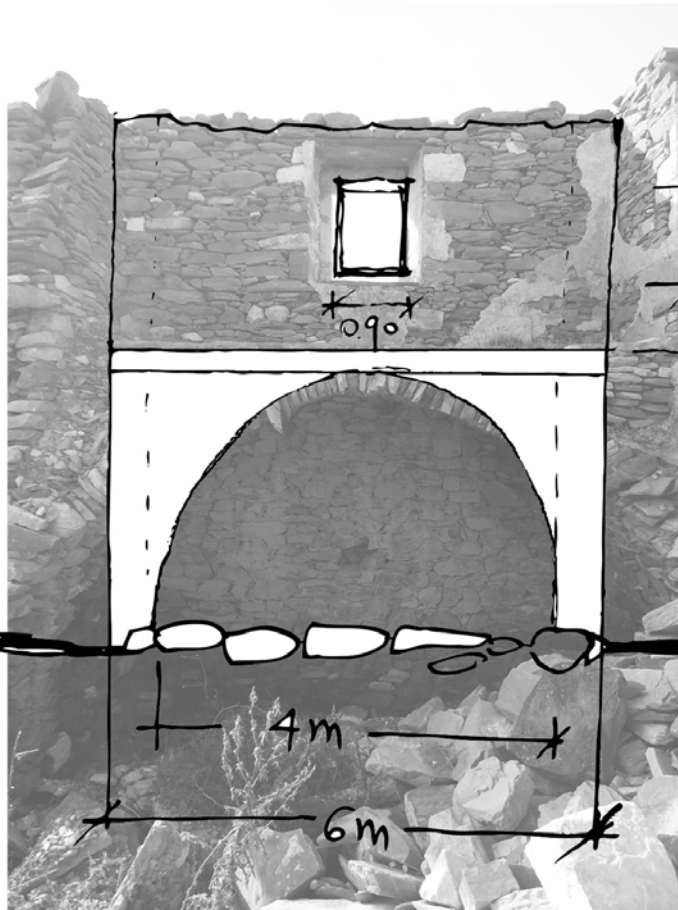
βορινή όψη

νότια όψη με θέα τον οικισμό της Τραχήλας

ὄψη εσωτερικῆς
διπλῆς
εφαπτόμενης
κεραμεικῆς
κατασκευῆς
σε
μεγάλου βάρους

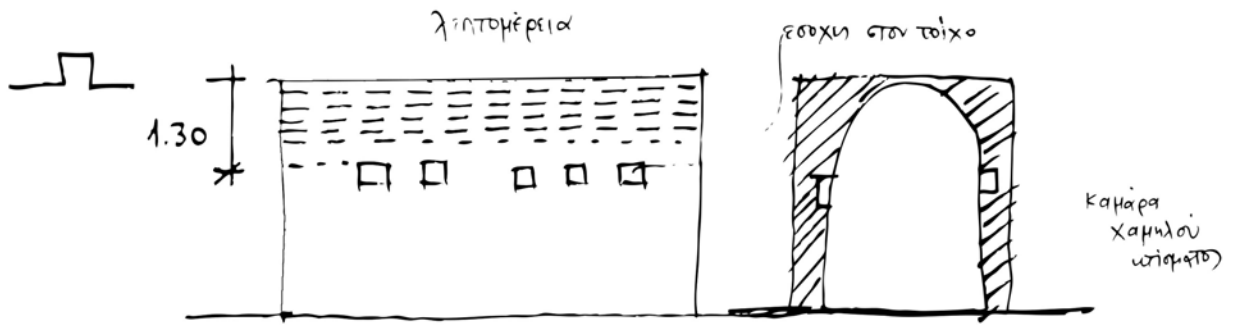
Εσωτερικὴ διάστασις
παράθυρου
1.15m

Εξωτερικὴ
0.60

2.90
ἀπὸ ἐπέδου
χαλασοκάτω

τα "απομεινάρια" τῆς εφαιπόμενης διώροφης κατοικίας με τὸν πύργο

0.92

η καμάρα του λιακού

**ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΕΠΑΝΑΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΗΣ ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΧΗΛΑ**

διαδικασίες ενίσχυσης του ερειπίου

ΠΕΙΡΑΜΑ Ι/ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΡΕΙΠΙΟΥ ΜΕΣΩ ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΣΚΑΛΩΣΙΑ

Η σκαλωσιά είναι το πρώτο σύστημα που προσαρμόζεται πάνω στο ερείπιο για την επίτευξη της συντήρησης, ενίσχυσης, διατήρησής του. Είναι ένας φτηνός εξοπλισμός που συναρμολογείται και αποσυναρμολογείται εύκολα. Προτείνεται η δημιουργία μιας ανοιχτής πλατφόρμας κατοίκησης-εργασίας πάνω σε σκαλωσιές που εξυπηρετεί τις εργασίες για την ενίσχυση του ερειπίου. Οι προτεινόμενες σκαλωσιές έχουν διάσταση 2x2x2μ. και προσφέρουν ένα σύνολο μονάδων παροχής βασικής υποδομής για αυτούς που θέλουν να κατοικήσουν και να δουλέψουν για το ερείπιο. Τα ενεργήματα που εξυπηρετούν είναι: εργάζομαι, βάφω, συντηρώ, αναρριχώμαι, καρφώνω, μπογιατίζω, επιδιορθώνω, καθαρίζω, τρέχω, κοιμάμαι, τρώω, διαβάζω, κάνω ντους, κάνω τουαλέτα, ζωγραφίζω, μαγειρεύω, τρέχω, πετάω τα σκουπίδια, περπατάω, φυτεύω. Κατά την διάρκεια της εργασίας πάνω στο κτίσμα η σκαλωσιά κατοικείται από τους εργάτες, συντηρητές, επισκέπτες, λάτρεις ερειπίων, ερευνητές. Επισκέπτες εννοούμε τους επιβλέποντες, μηχανικούς, τουρίστες, καλλιτέχνες, πεζοπόρους, ποιητές, συντηρητές που έρχονται να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις των εργασιών, να περιηγηθούν και να θαυμάσουν το ερείπιο.

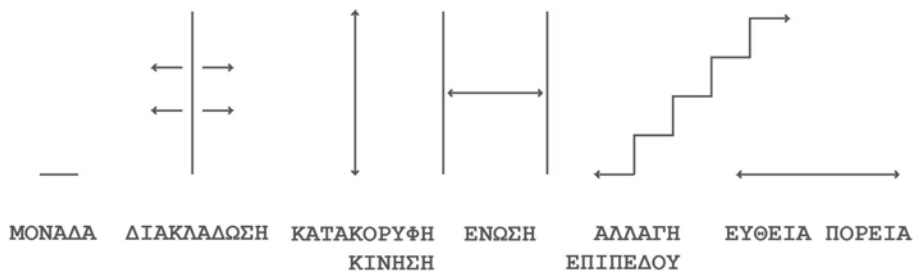
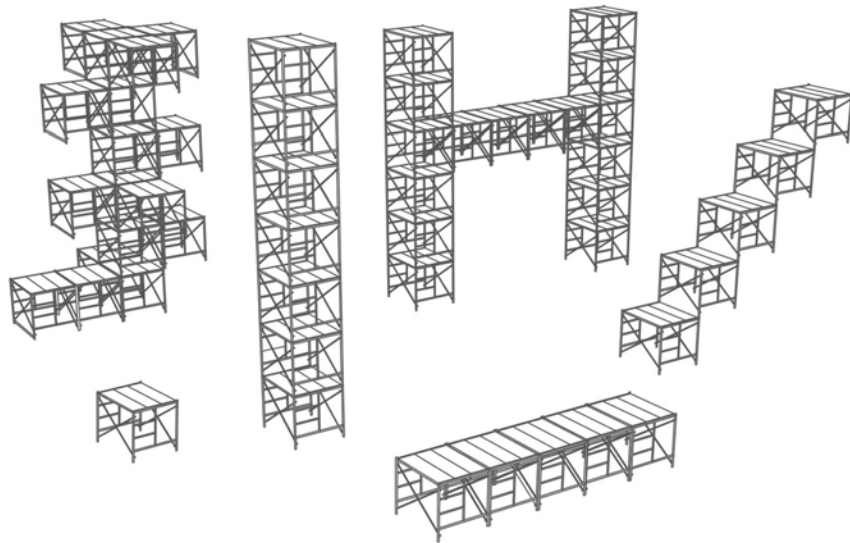
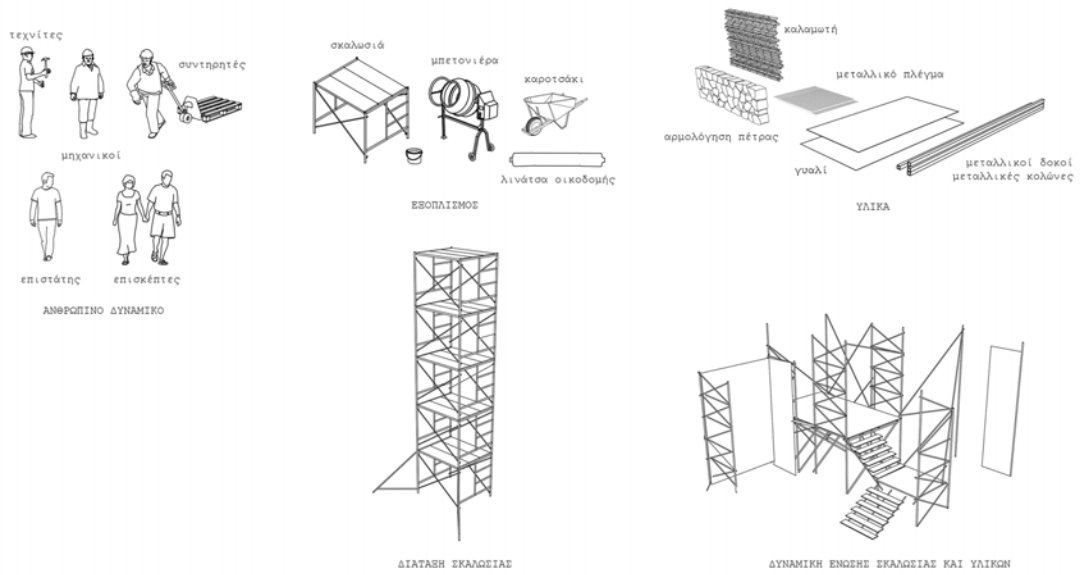
Με τον όρο **ενίσχυση του ερειπίου** εννοούμε ότι το κτίσμα για να μπορέσει να καταστεί ασφαλές πρέπει να αρμολογηθεί και στην συνέχεια να ενισχυθεί η κατασκευή του με ενέματα.

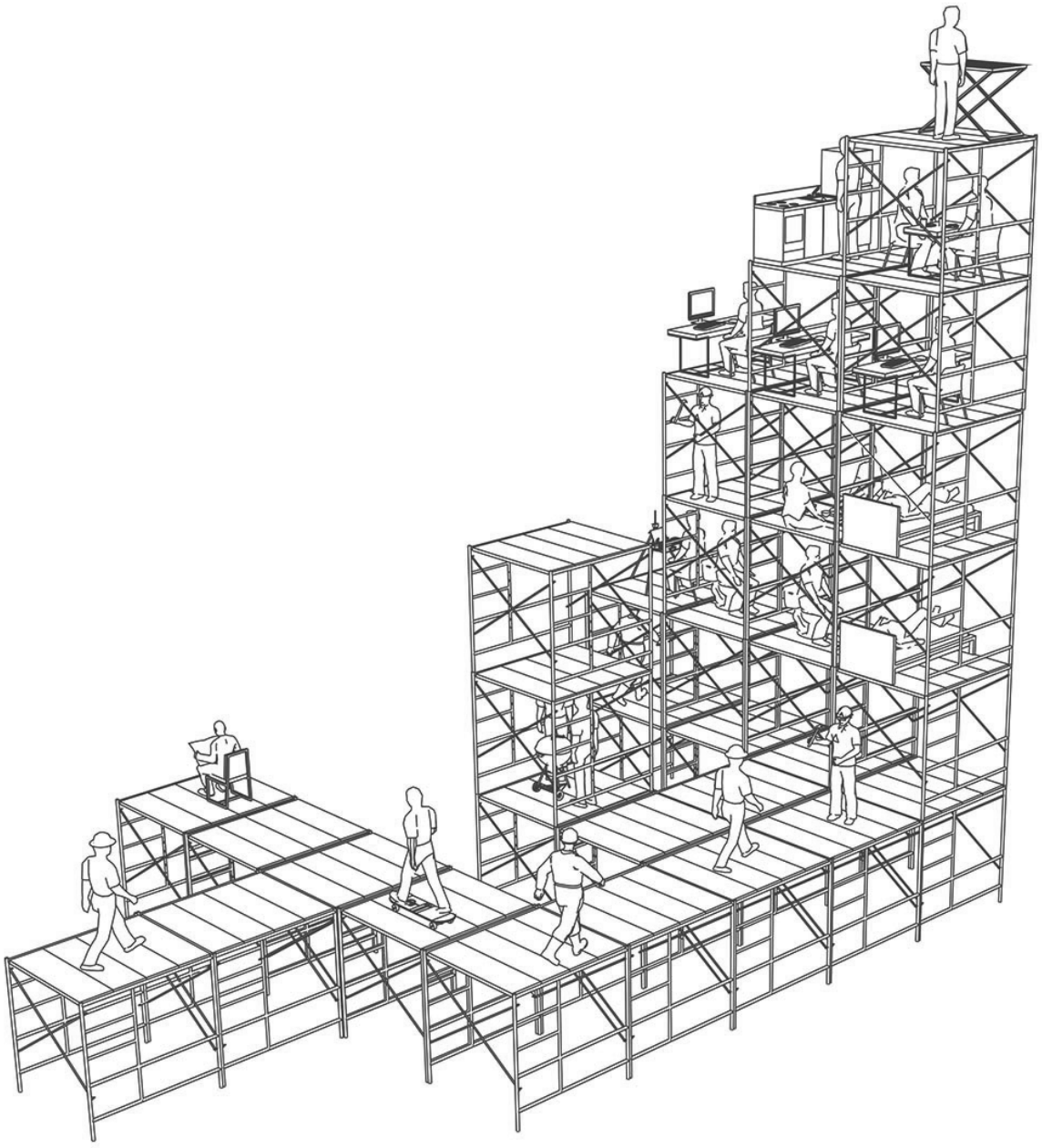
Αρχικά, οι σκαλωσιές τοποθετούνται εσωτερικά του κτίσματος ώστε να ξεκινήσουν εργασίες, όπως η αρμολόγηση της εσωτερικής τοιχοποιίας και η τοποθέτηση σταθεροποιητικού χώματος με τσιμεντοκονία στο πάτωμα, διαδικασίες που βοηθούν στην διατήρησή της υπάρχουσας μορφής του. Σε αυτή την φάση, εξωτερικά, προσαρμόζονται οι σκαλωσιές που εξυπηρετούν τον ύπνο, την χαλάρωση και το φαγητό των εργατών και των επισκεπτών. Οι εργάτες όταν τελειώσουν με την εργασία του εσωτερικού εξέρχονται στην περίμετρο του κτίσματος και συνεχίζουν την εργασία τους. Έτσι, οι δράσεις ύπνου και φαγητού εισέρχονται εσωτερικά στο "ενισχυμένο" ερείπιο. Οι σκαλωσιές σχηματίζουν τον φέροντα οργανισμό της κατασκευής, ενώ ως στοιχεία πλήρωσης χρησιμοποιούνται σανίδια και λινάτσα, υλικά εύχρηστα με δυνατότητες προσαρμογής. Η λινάτσα προστατεύει τους χρήστες από την ηλιακή ακτινοβολία, από τυχόν πτώση των ίδιων και από τα κουνούπια το καλοκαίρι.

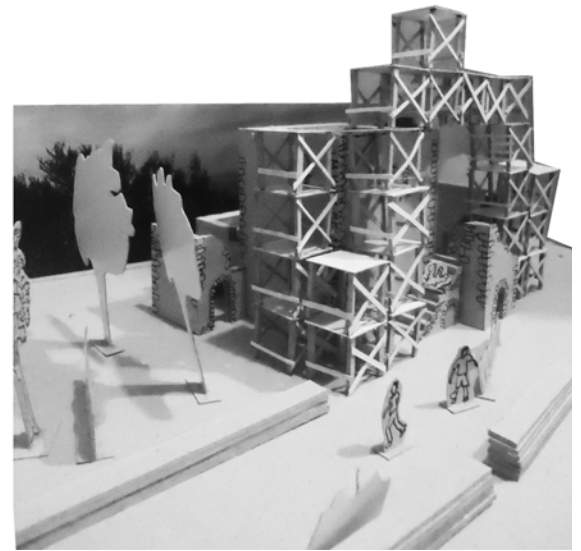
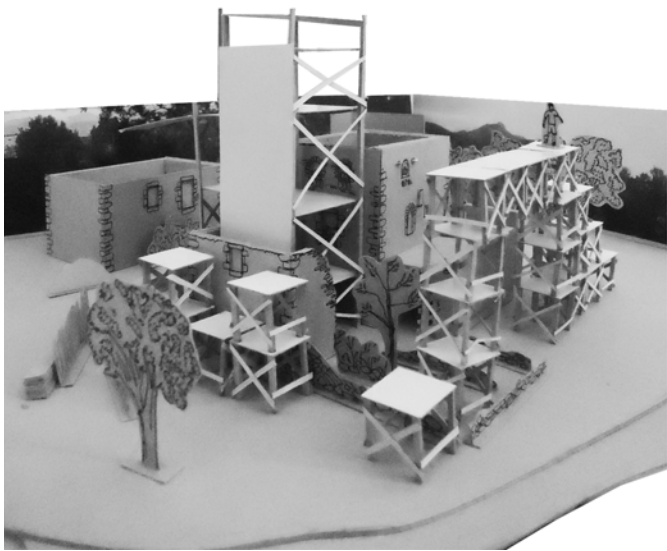
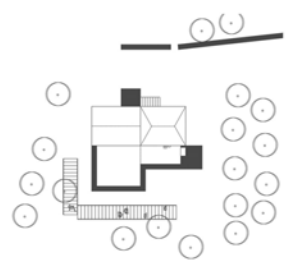
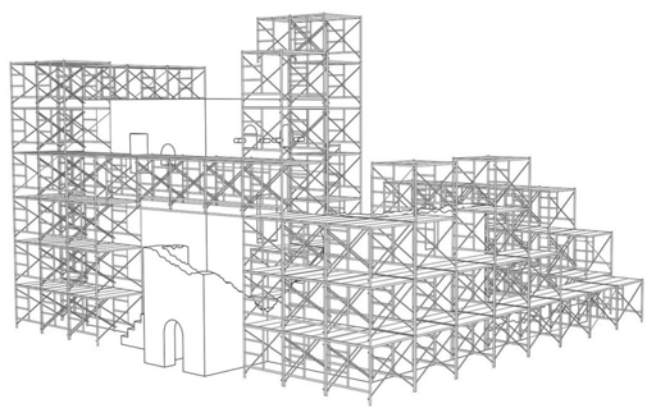
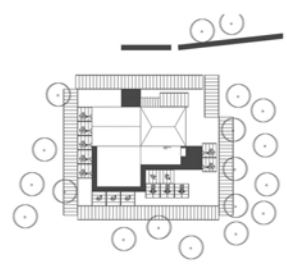
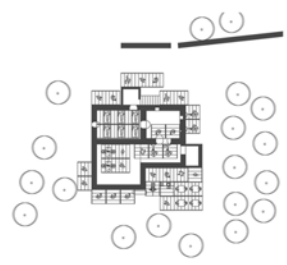
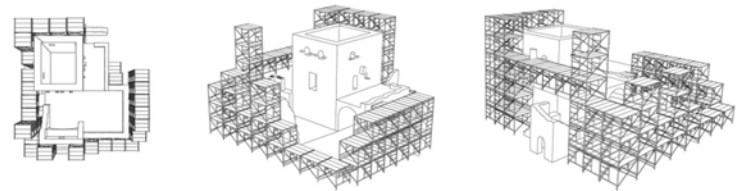
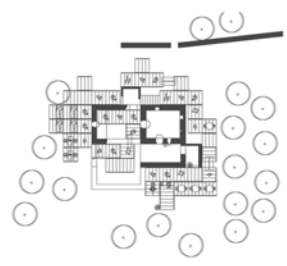
Η σκαλωσιά προσφέρει έναν χώρο προσδιορισμένο για όση διάρκεια είναι απαραίτητος. Αυτός ο απαραίτητος χώρος είναι συνυφασμένος με την προσωρινότητα. Η συσχέτιση του εφήμερου (ενίσχυση ερειπίου, διαμονή, κατασκήνωση) και του μόνιμου της υποδοχής (ερειπωμένο κτίσμα) διαμορφώνει και την συνθετική έκφραση της πρότασης αυτής.

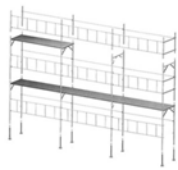
Η πρόταση φιλοδοξεί να παραλάβει γενίκευση και να γίνει κοινή σχεδιαστική συνθήκη για όλες τις πυργοκατοικίες της Μάνης. Η διαδικασία που πραγματοποιείται στην συγκεκριμένη πυργοκατοικία πολλαπλασιάζεται και στα υπόλοιπα εγκαταλελειμμένα κτίσματα της Μάνης. Έτσι, τα ερείπια της Μάνης περικυκλώνονται από σκαλωσιές που στόχο έχουν να αναστείλλουν την ολοκληρωτική ερείπωση τους. Ζητούμενο δεν είναι η αποκατάσταση των πυργοκατοικιών, αλλά ένας τρόπος διατήρησης του υπάρχοντος κτίσματος και της δημιουργίας χώρου που να μπορεί να κατοικηθεί.

ΙΔΕΕΣ, ΣΧΕΔΙΑ, ΜΑΚΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΙΣ ΣΚΑΛΩΣΙΕΣ

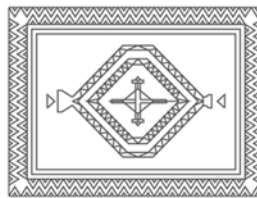
in architecture

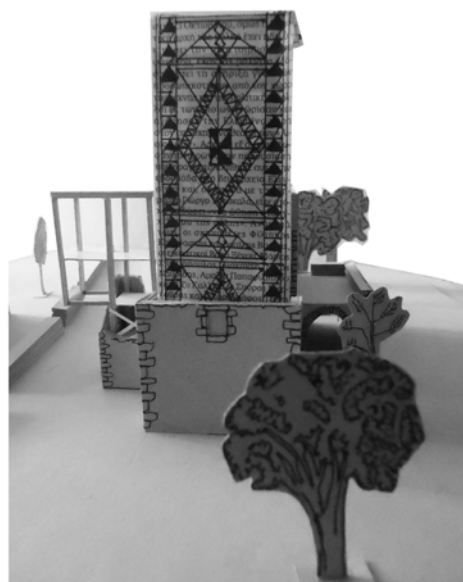
in art

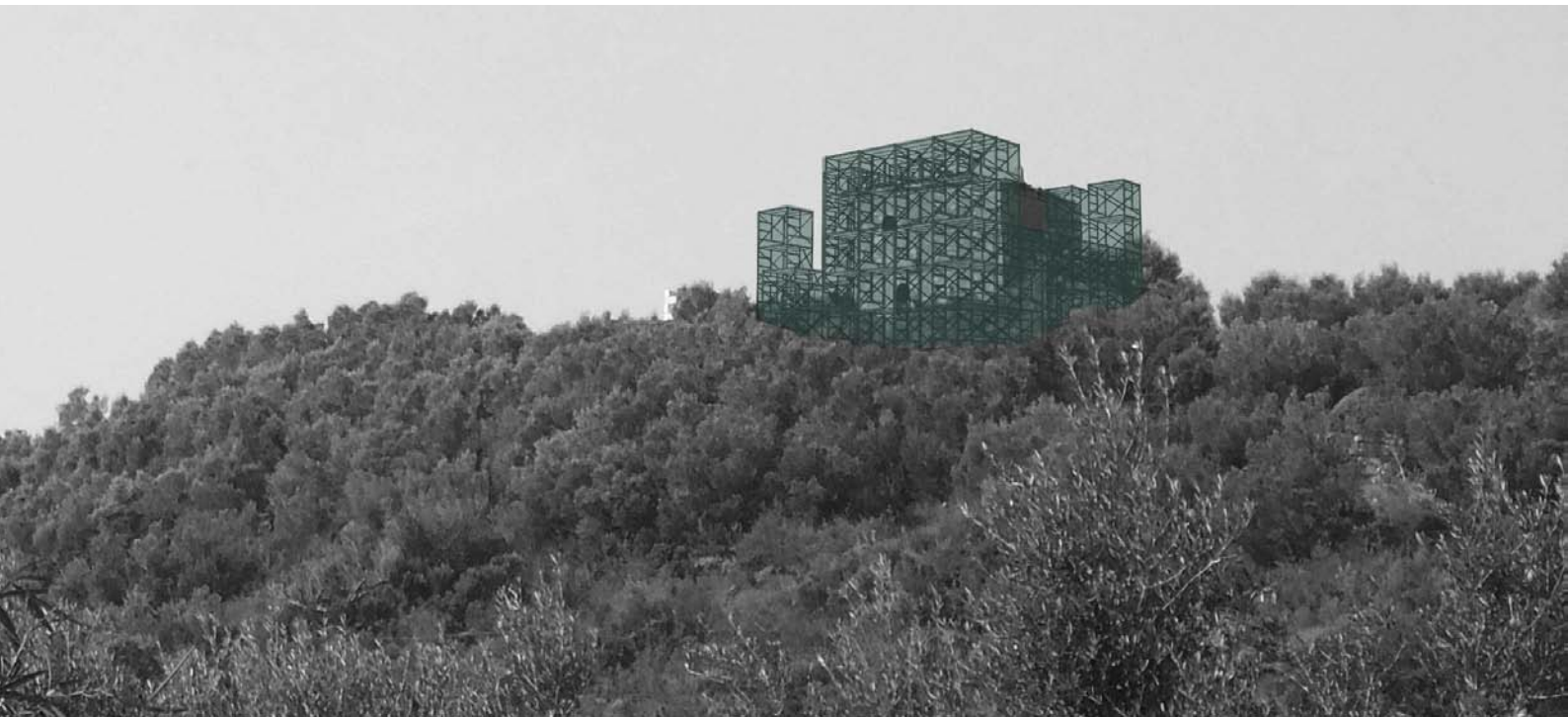
τα υφαντά της Μάνης

τα μοτίβα

νοτιοανατολική όψη της πυργοκατοικίας της Τραχήλας με το πρόγραμμα ενίσχυσης του ερειπίου με δράσεις πάνω στην σκαλωσιά

ΠΕΙΡΑΜΑ ΙΙ / ΠΑΡΑΣΙΤΙΚΑ ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΤΗΡΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΩ

1. περνάω τις καλοκαιρινές μου διακοπές σε κάποιο μέρος
2. (μεταφορικά) είμαι εξόριστος

ετυμολογία

παραθερίζω < παρά + θερίζω (πιθανότατα από παρετυμολόγηση του μεταγενέστερου παραθερίζω -θερίζω παράνομα σε πλαινό χωράφι- σε συνδυασμό με το αρχαίο παραχειμάζω. Η λέξη, με τη σημερινή έννοια, εμφανίζεται το 1887)¹⁵

Προτείνεται ο μετασχηματισμός της εγκαταλελειμμένης πυργοκατοικίας στην Τραχήλα σε παραθεριστική κατοικία-παραθεριστήριο.

Όπως προαναφέρθηκε, οι εγκαταλελειμμένες πυργοκατοικίες στην Μάνη είναι πολλές και ελκυστικές. Στέκονται σε απόκρημνα μέρη, πλαγιές, δίπλα στην θάλασσα, πάνω σε λόφους, ενδεικτικές για απομόνωση, χαλάρωση και διαλογισμό. Στην πρόταση μετατροπής των πυργοκατοικιών της Μάνης σε παραθεριστήρια σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσε η απόφαση διατήρησης του ερειπίου στην υπάρχουσα μορφολογική κατάστασή του. Επίσης, η τάση των κατοίκων των πόλεων να επιστρέφουν στον τόπο καταγωγής τους με την μετατροπή του πατρικού σε εξοχική κατοικία ή με την ανέγερση νέας.

Ταυτόχρονα, όλα εκείνα τα τοπολογικά χαρακτηριστικά της πυργοκατοικίας στην Τραχήλα με επηρέασαν θετικά στην απόφασή μου. Η πυργοκατοικία, που ξεπροβάλλει μετά από μια παραλιακή διαδρομή με το αυτοκίνητο, δεσπόζει σαν παρατηρητήριο πάνω στον λόφο. Ο οικισμός της Τραχήλας βρίσκεται σε μικρή απόσταση, γεγονός που ευνοεί την τροφοδότηση (πόσιμο νερό, πρώτες ύλες) του παραθεριστή. Το παραθεριστήριο καλεί τον ένοικο ή τον επισκέπτη-παραθεριστή να διαμένει στον πύργο και εύκολα να επισκέπτεται και τα άλλα μέρη της περιοχής (Στούπα, Καρδαμύλη, Αρεόπολη κ.α).

Το καλοκαίρι για τις διακοπές μας συνήθως επιλέγουμε μέρη που να είναι κοντά στην θάλασσα. Η Τραχήλα περιβάλλεται από θάλασσα και μέσα από μια πεζοπορική διαδρομή βρίσκεται κανείς σε κοντινό κολπίσκο για βουτιές, για να ρίξει την βάρκα του ή να κάνει το ψαροντούφεκό του.

Επίσης, σημαντικός παράγοντας της απόφασης αυτής, ήταν η ανακάλυψη στοιχείων προσωρινής ασκητικής κατοίκησης (κούτα, καλαμωτή, κατσαρόλα, τραπέζι πλαστικό, γκαζάκι, μπρίκι, τηγάνι) μέσα στο διπλανό κέλυφος της ανακαινισμένης πέτρινης κατοικίας.

Το ερείπιο, φορέας γνώσης και μνήμης της τότε κατοίκησης και ζωής, συνδιαλέγεται με τον παραθεριστή μέσα από την παραμονή του στο κτίσμα για ένα χρονικό διάστημα. Η βιωματική εμπειρία του στο κτίσμα θα του προσφέρει συναισθηματικό δεσμό, άρα και την πιθανή επιστροφή του τον επόμενο χρόνο. Αυτή η μετατροπή της κατοικίας σε παραθεριστική διαμορφώνει ένα ήπιο σχετικά μοντέλο τουριστικής οικονομικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο και ευνοεί την διαμόρφωση δυνατών δεσμών των παραθεριστών με τον τόπο.

Ο υπάρχων εγκαταλελειμμένος, κενός χώρος ανασυντάσσεται με ένα νέο πρόγραμμα ώστε το κενό-ανενεργό-ερείπιο να μεταστραφεί σε πλήρες-ενεργό-παραθεριστήριο.

15. <http://el.wiktionary.org/wiki/παραθερίζω>

Στο πλαίσιο των παρασιτικών πειραμάτων για την δημιουργία παραθεριστηρίου στην πυργοκατοικία της Τραχήλας, ως συνθετικά εργαλεία και αρχές σχεδίασης χρησιμοποιήθηκαν:

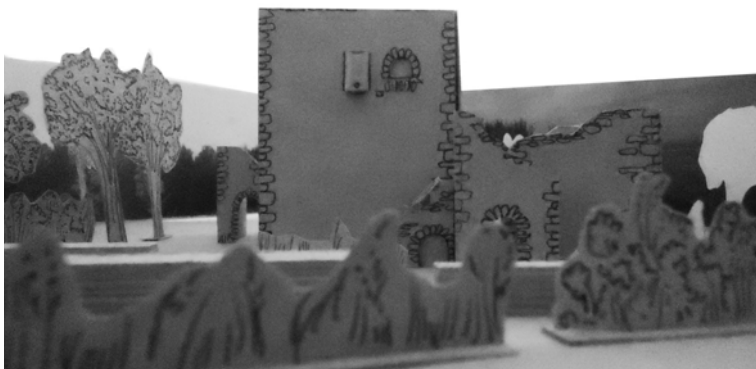
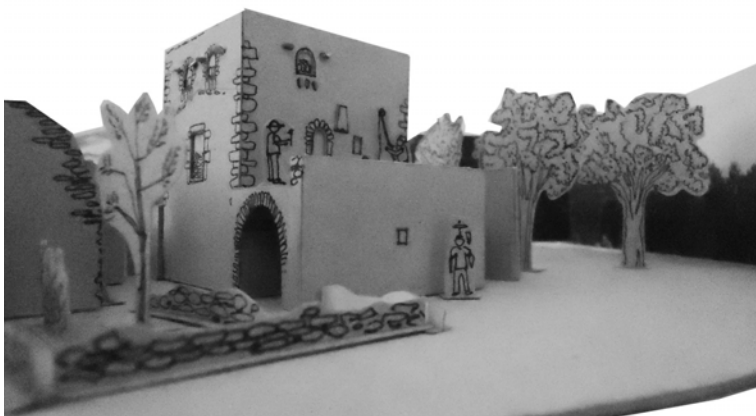
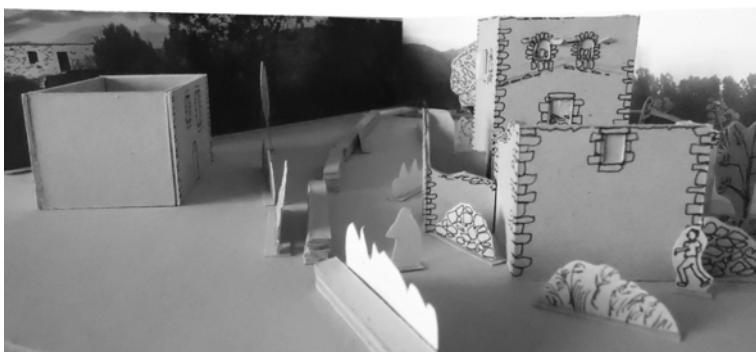
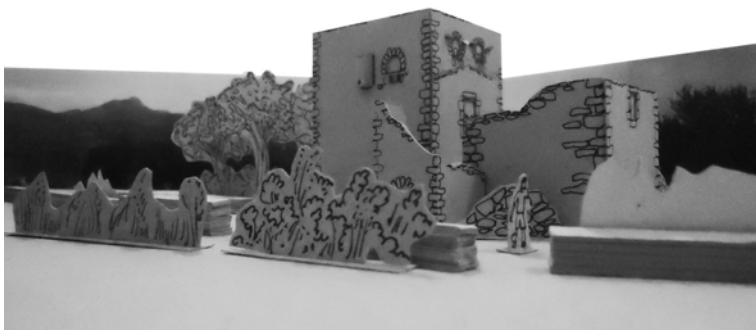
- α. τα αποτυπώματα κάτοψης, τομής, όψης
- β. η κορυφογραμμή των ερειπίων
- γ. τα σπόλια (πέτρες, ξύλα)
- δ. τα αρχιτεκτονικά μέλη (πόρτες, παράθυρα)
- ε. τα καθημερινά αντικείμενα (εξοπλισμός)
- ζ. η ζωή τότε (πρακτικές, συνήθειες)

Τα παλαιά αποτυπώματα των πατωμάτων έδωσαν τη σειρά τους σε νέα, η κορυφογραμμή του ερειπίου έδωσε το αποτύπωμα της στέγασης, τα σπόλια έκλεισαν τις ρωγμές. Τα στοιχεία και οι πρακτικές της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής χρησιμοποιήθηκαν μέσω εξελικτικής μορφής.

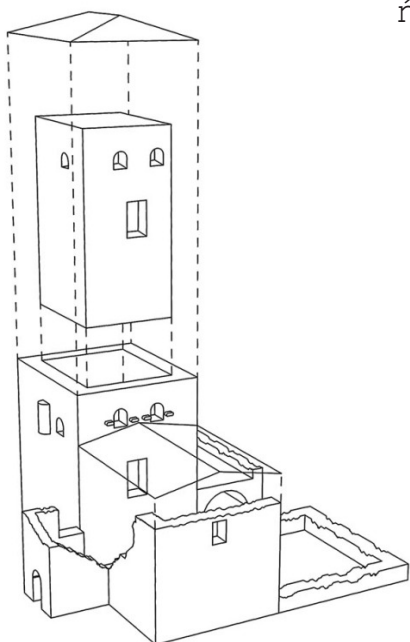
Από τα πειράματα κάθε φορά γεννιόντουσαν καινούργια ερωτήματα και προβληματισμοί.

Φιλτράροντας την κάθε σχεδιαστική διαδικασία και πρόταση, απορρίπτοντας είτε κρατώντας ορισμένες σκέψεις, οι σχεδιαστικές αρχές του παραθεριστηρίου έπαιρναν μια άλλη πορεία και το παραθεριστήριο έπαιρνε μια άλλη μορφή. Οι προτάσεις μοιάζουν σαν παρερμηνείες της τότε ζωής. Ακολουθούν τέσσερα πειράματα.

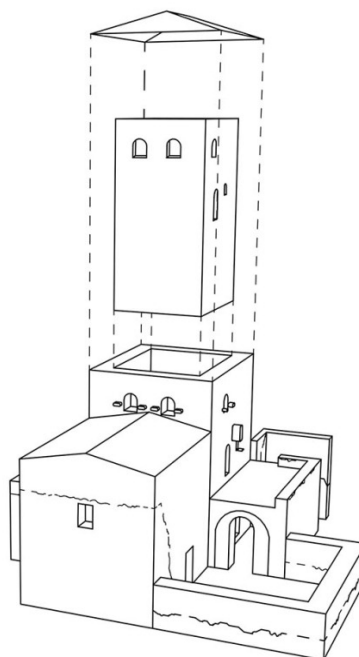
ΜΑΚΕΤΑ ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

ή

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΣΤΟ ΚΕΛΥΦΟΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΛΥΦΟΣ

αποτυπώματα κάτοψης

αποτυπώματα όψης

αποτυπώματα πατώματος

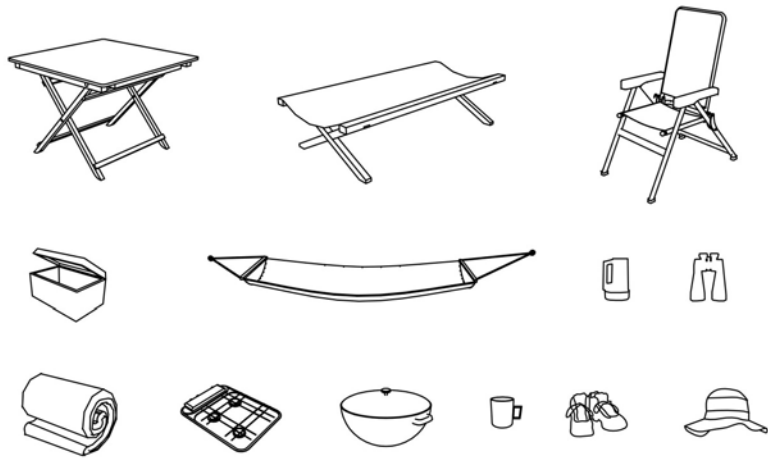

σπόλια- πέτρες, ξύλα, κεραμίδια

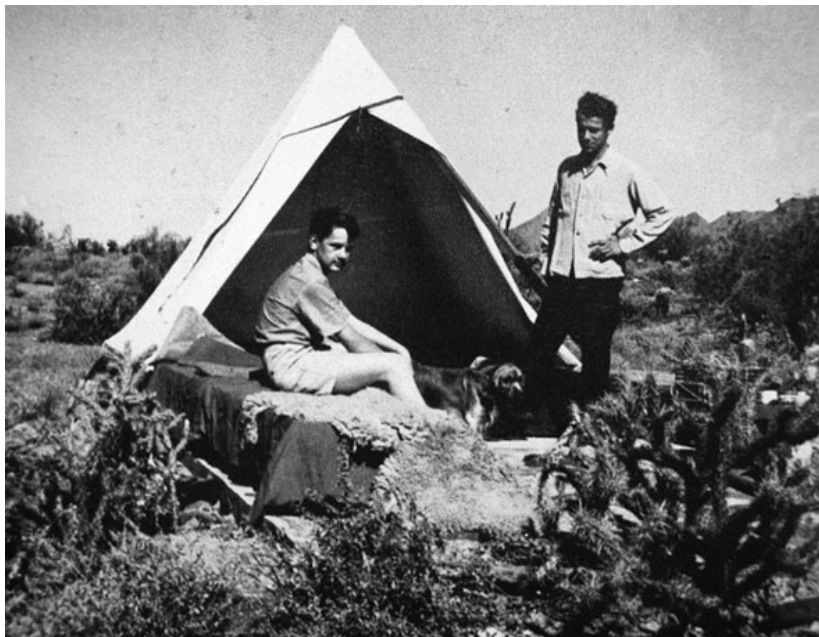

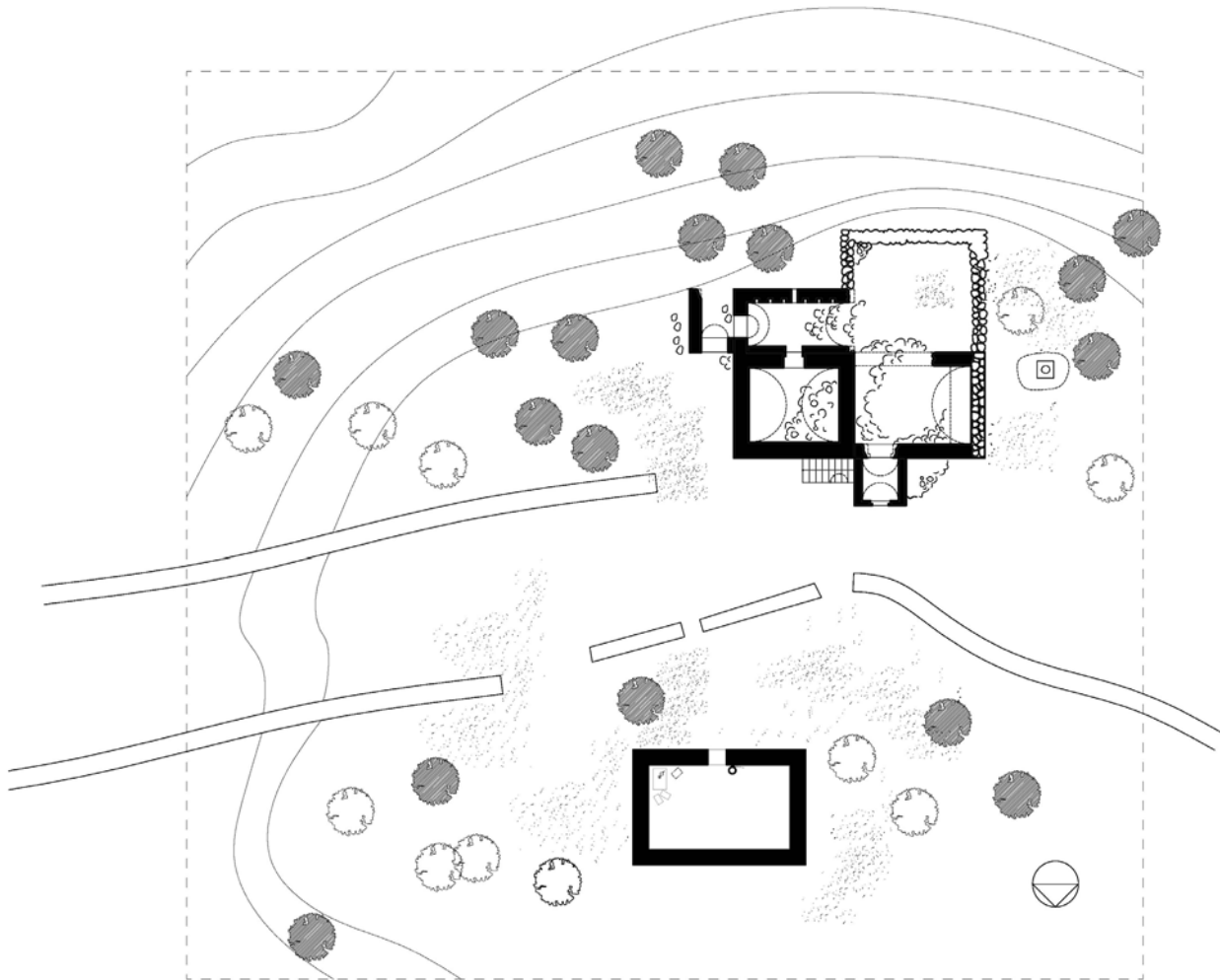
αρχιτεκτονικά μέλη

ΠΗΓΕΣ ΣΥΝΘΕΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ

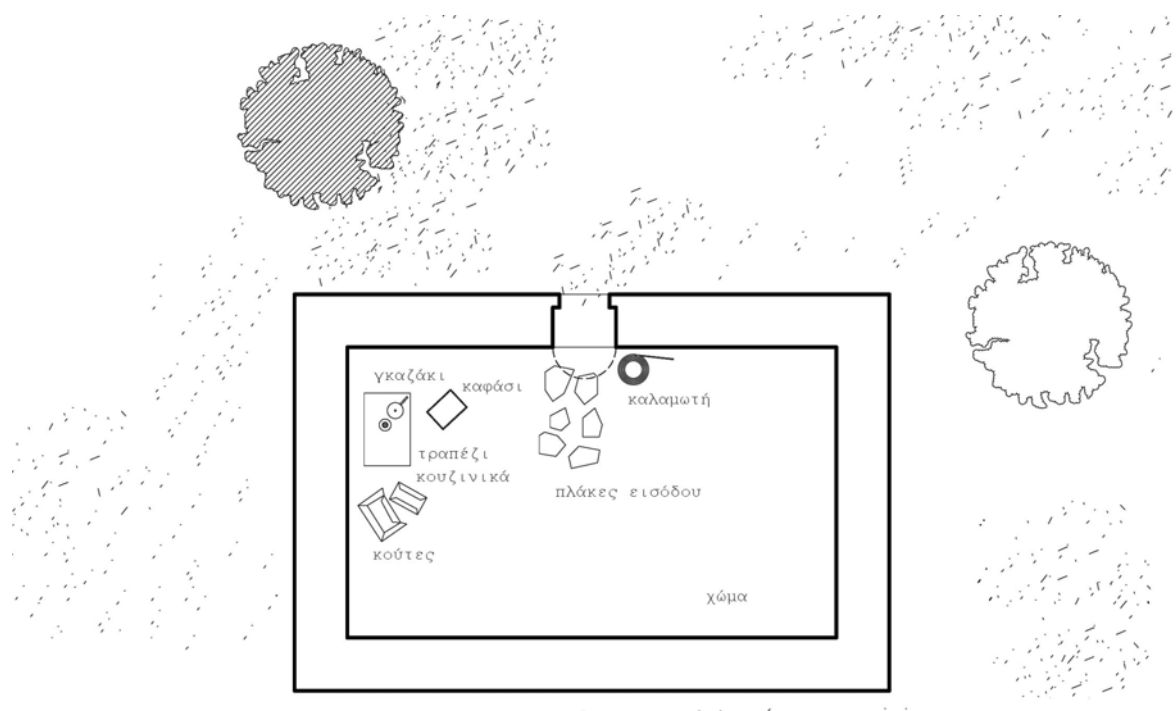

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ

ΙΧΝΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ

Α. ΤΟ ΚΑΣΕΛΟΠΑΤΩΜΑ

Κύριο συνθετικό στοιχείο αυτού του παραθεριστηρίου είναι η κασέλα που την συναντάμε ως το κύριο έπιπλο φύλαξης αντικείμενων στα σπίτια, τόσο στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική ολόκληρης της Ελλάδος όσο και της Μάνης. Στην περιπλάνησή μου στα εγκαταλελειμμένα σπίτια και πυργόσπιτα της Μάνης βρήκα μέσα πολλές αφημένες κασέλες γεμάτες υφάσματα και ρούχα φθαρμένα.

Η ΚΑΣΕΛΑ

θηλυκό

κιβώτιο, συνήθως ξύλινο και επίμηκες, στο οποίο φυλάγονται διάφορα πράγματα

Ετυμολογία

κασέλα < μεσαιωνική ελληνική κασέλα < βενετική cassela < ιταλική cassella, υποκοριστικό του cassa < λατινική capsa < capio < πρωτοϊταλικά *kapjō < ινδοευρωπαϊκή (ρίζα) (πιάνω, αδράχνω) ¹⁹

Η κασέλα υπήρξε για πολλούς αιώνες το μοναδικό φυλακτικό έπιπλο του ελληνικού σπιτιού. Αντικείμενο μεγάλης χρηστικής αξίας, καθώς συνδεόταν με ποικίλες εκδηλώσεις του καθημερινού βίου και τους σημαντικότερους σταθμούς της ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμος, θάνατος), το έπιπλο αυτό απέκτησε από πολύ νωρίς μια βαθύτερη, συμβολική διάσταση στη φαντασία του ελληνικού λαού. Ρούχα, κοσμήματα, κεντήματα, εργαλεία, όπλα, χρήματα, ακόμη και ποτά και τρόφιμα, προικιά φυλάσσονταν στις κασέλες. Για αιώνες ήταν το μοναδικό φυλακτικό έπιπλο του ελληνικού σπιτιού αλλά και όλων των άλλων στη Μεσόγειο και στην Ανατολή- η απεικόνισή της άλλωστε σε αγγεία, ανάγλυφα κ.λπ. το επιβεβαιώνει. ²⁰

Στο **Πείραμα Κασελοπάτωμα** εισέρχονται μέσα στην πυργοκατοικία κασέλες διαστάσεων 0.50x0.50x0.50m. που λειτουργούν ως αποθηκευτικοί χώροι αντικείμενων. Όλες μαζί οι κασέλες δημιουργούν το κασελοπάτωμα. Οι κασέλες σε κάποια σημεία αποχωρούν, δημιουργώντας χώρους ύπνου, καθιστικού, φαγητού, φύτευσης στο πάτωμα και σε άλλα προστίθενται κατακόρυφα, δημιουργώντας βιβλιοθήκες και υπερυψωμένα κρεβάτια. Δοκάρια διαπερνούν το κασελοπάτωμα από την μια πλευρά ως την άλλη και στηρίζονται μέσα στις δοκοθήκες των τοίχων.

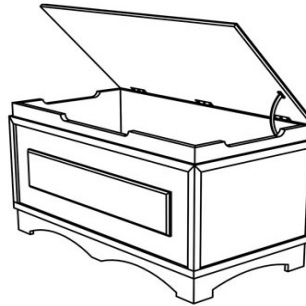
19. Η ΚΑΣΕΛΑ, <http://el.wiktionary.org/wiki/κασέλα>

20. Βιργινία Ματσέλη, Η ελληνική κασέλα, Καπόν 2010, σελ. 7

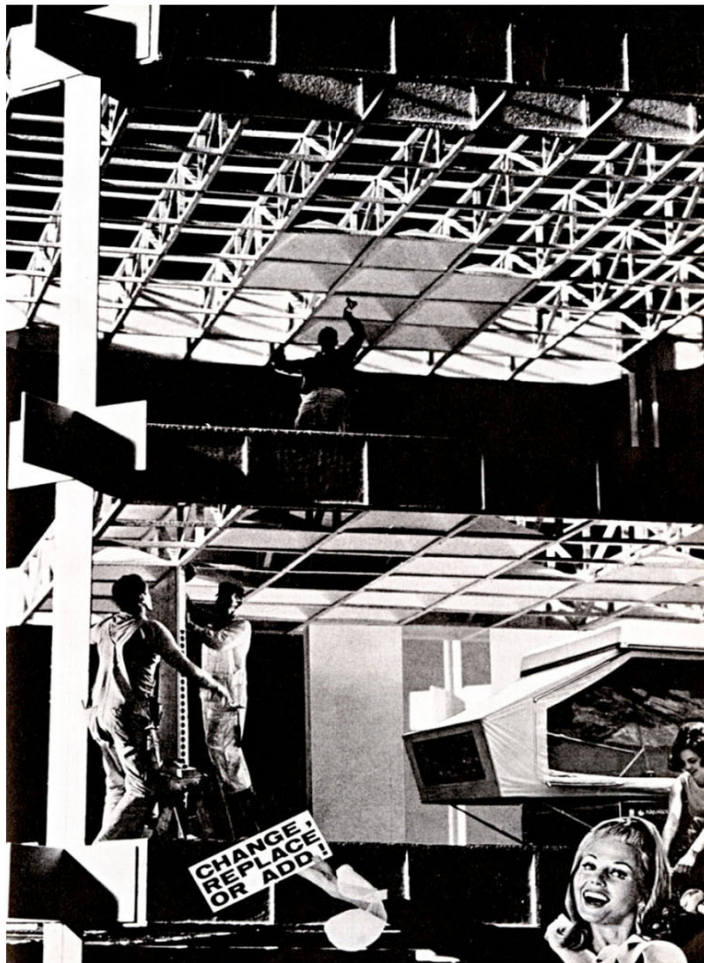

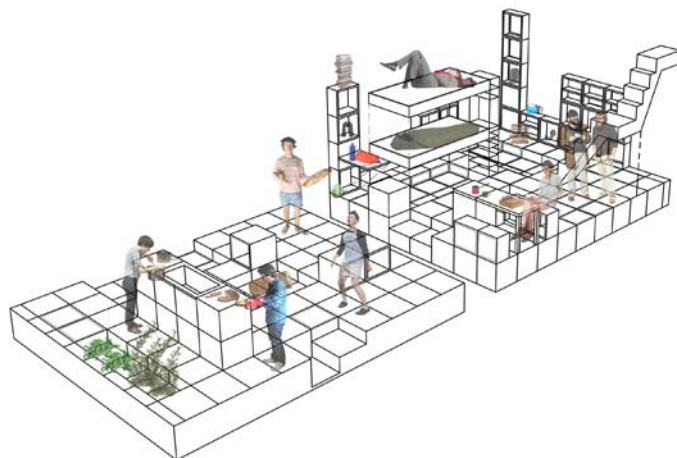
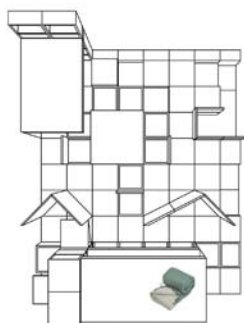

Η ΚΑΣΕΛΑ

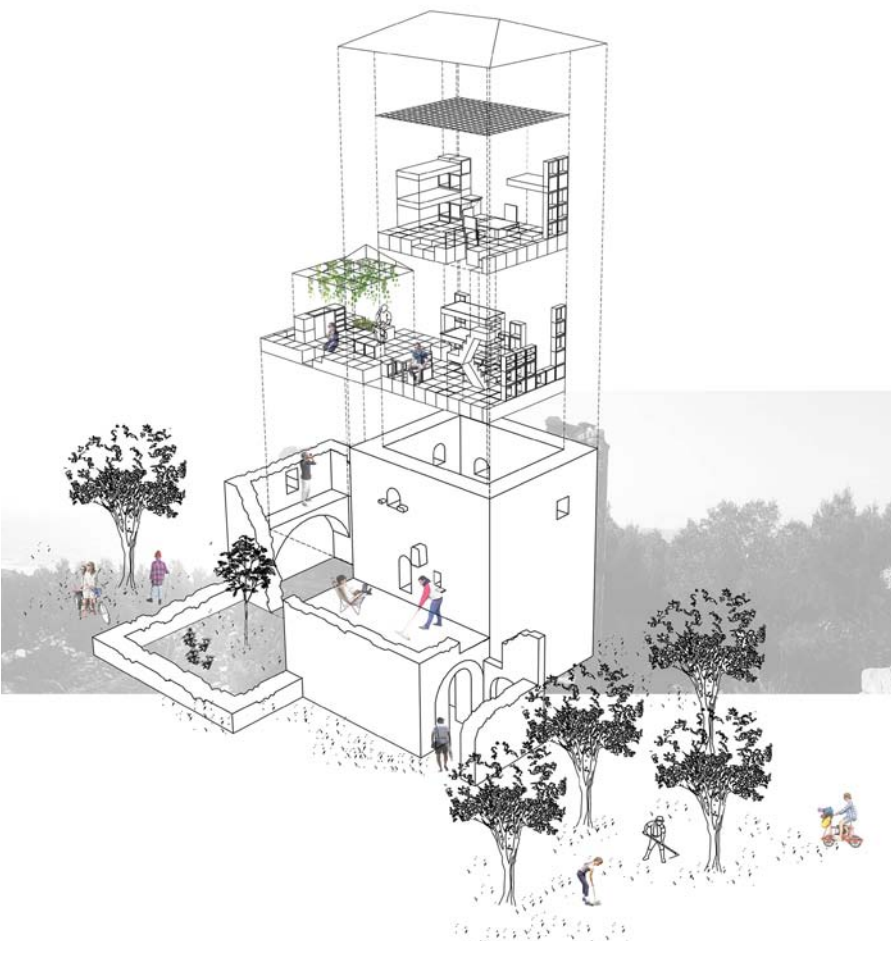
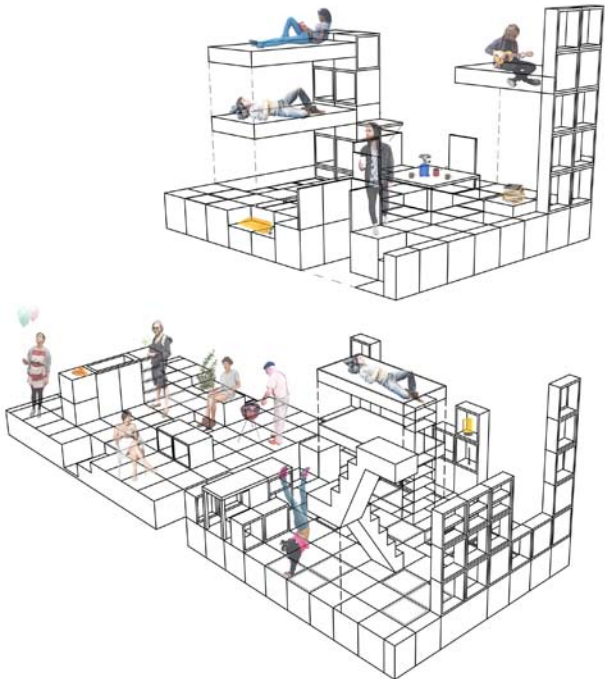

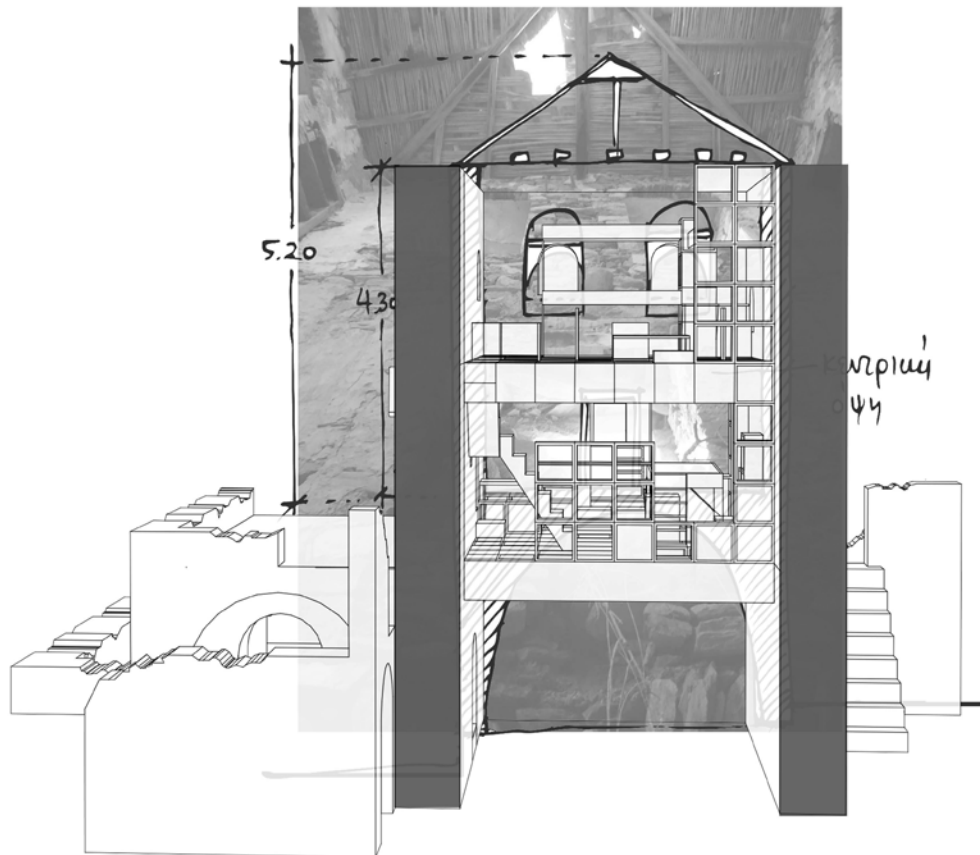
ΤΟ ΚΑΣΕΛΟΠΑΤΩΜΑ

κατόψεις, αξονομετρικά, zoom in, zoom out

Β. ΚΑΜΠΙΝΑ ΠΕΡΙΕΡΓΕΙΑΣ

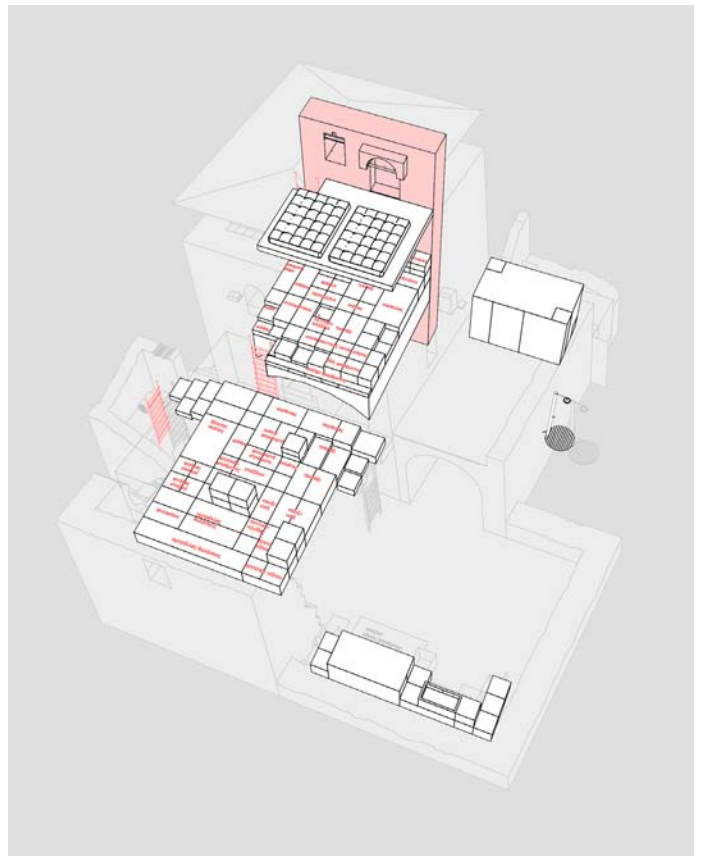
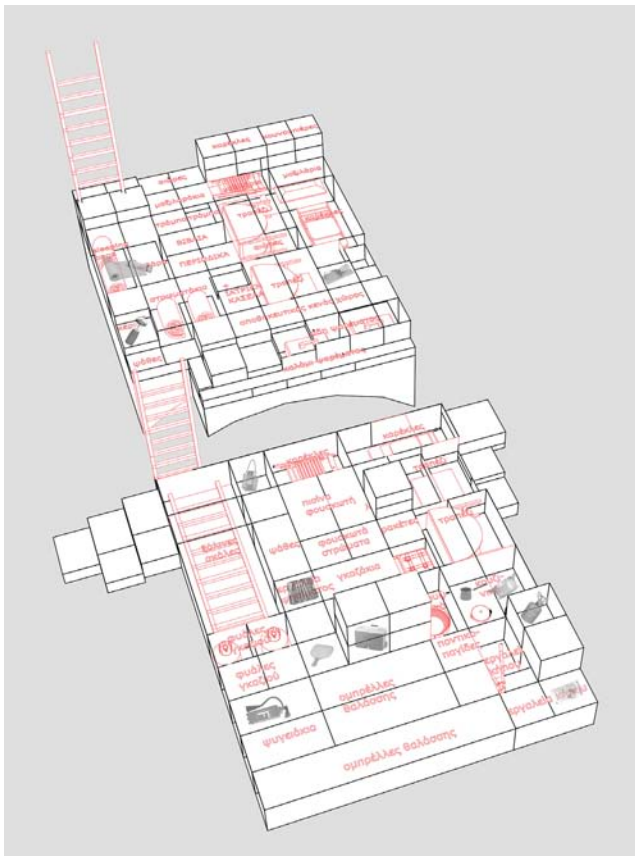
ΣΥΝΘΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΕΙΡΑΜΑΤΟΣ:

α.τα αποτυπώματα των πατωμάτων

β.εξοπλισμός κατοίκησης Μανιάτικων κατοικιών που καταγράφηκε στην επιτόπια έρευνα: πτυσσόμενα έπιπλα, κασέλες

γ.ο σύγχρονος εξοπλισμός κατασκήνωσης

Στο πείραμα Β το κασελοπάτωμα είναι διάφανο ώστε τα αντικείμενα που φυλάσσονται μέσα να είναι ορατά και έτσι πιο χρηστικά. Στις καλοκαιρινές μας διακοπές συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε σπαστά αντικείμενα, ώστε να μας διευκολύνουν στην χρήση και να αποθηκεύονται εύκολα. Εκεί μέσα φυλάσσονται όλα τα απαραίτητα και μη που μπορεί να χρειαστεί κάποιος στις καλοκαιρινές του διακοπές. Άδειες κασέλες στο κασελοπάτωμα δίνουν την δυνατότητα στους χρήστες να αφήνουν τα αντικείμενα τους ώστε να τα έχουν στην επόμενη διαμονή τους. Αυτό έχει ως στόχο το υλικό δέσιμο με τον πύργο μαζί με τον συναισθηματικό. Με τα χρόνια ο πύργος θα μεταστραφεί σε μια παράξενη καμπίνα περιέργειας σύγχρονων αντικείμενων που διεκδικούν μη παραγωγικό χρόνο. Είδη ψαρέματος, πισίνες πλαστικές, ξαπλώστρες, τηλεσκόπια, ρακέτες, μουσικά όργανα, βιβλία και ότι άλλο χρειάζεται ο παραθεριστής.

ΚΑΜΠΙΝΕΣ ΠΕΡΙΕΡΓΕΙΑΣ

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΥ-ΥΠΝΟΥ

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΧΑΘΟΜΕΡΙΜΑΤΟΣ

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΜΑΓΕΙΡΕΜΑΤΟΣ

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΚΗΘΟΥ-ΒΕΡΑΝΤΑΣ

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗΣ

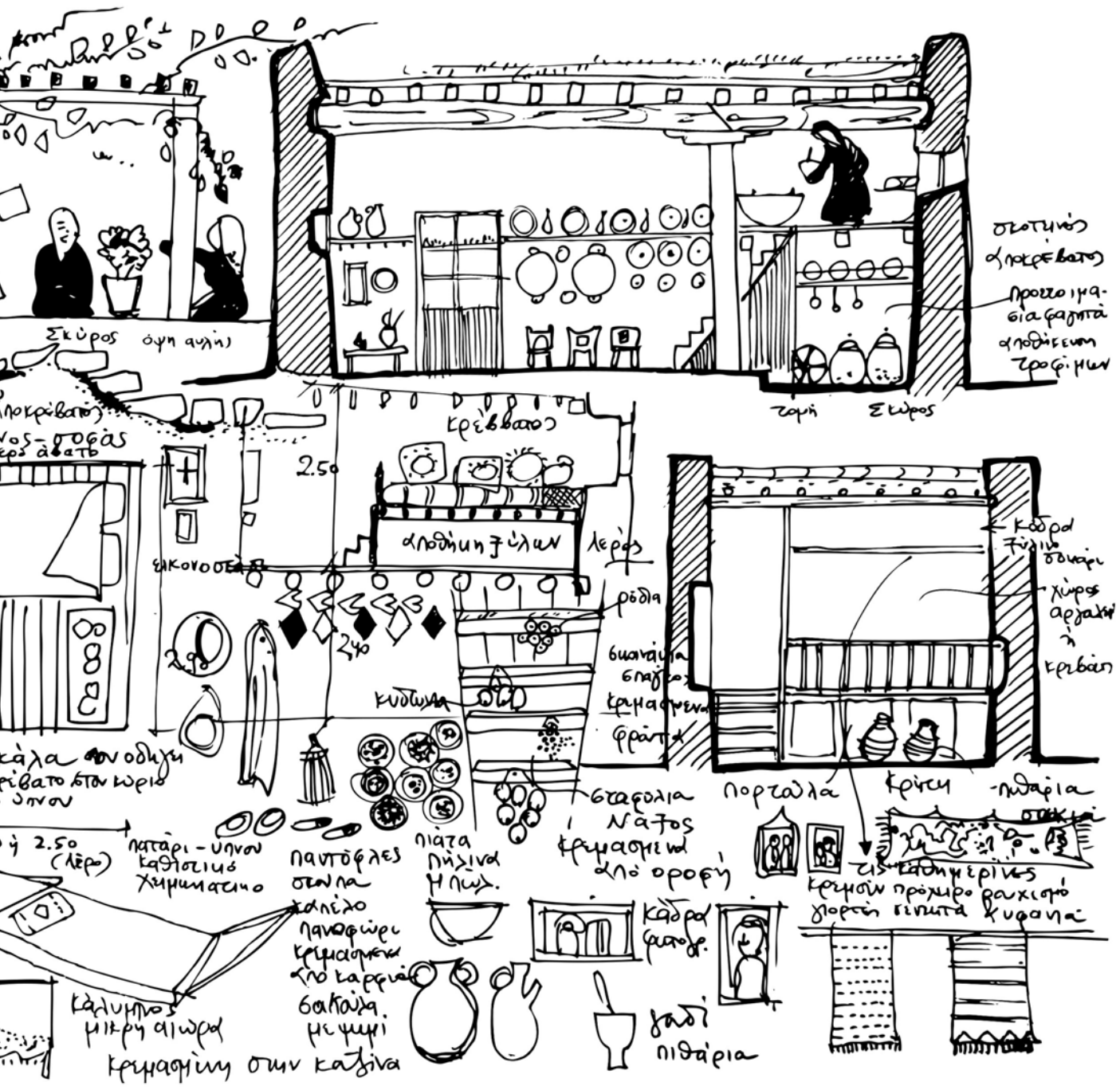

ANOISE-KARIEE

Στα πειράματα Γ,Δ του παραθεριστηρίου, που ακολουθούν, εισάγεται ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της Παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, ο λεγόμενος σοφάς ή κρέβατος. Στην μανιάτικη αρχιτεκτονική ονομάζεται **αμπάρι ή πατουτό**. Είναι μια ξύλινη κατασκευή, λίγο πιο ψηλά από το δάπεδο, όπου πάνω της οι άνθρωποι έστρωναν για να κοιμηθούν, ενώ από κάτω αποθήκευαν διάφορα αγαθά. Την συναντάμε σχεδόν σε όλα τα μέρη της Ελλάδος σε παραλλαγές. Έγινε μια μελέτη της μορφής της μέσα από τα βιβλία της Ελληνικής παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής των εκδόσεων Μέλισσα. Ύστερα, τοποθετήθηκε στο παραθεριστήριο σε διάφορες παραλλαγές.

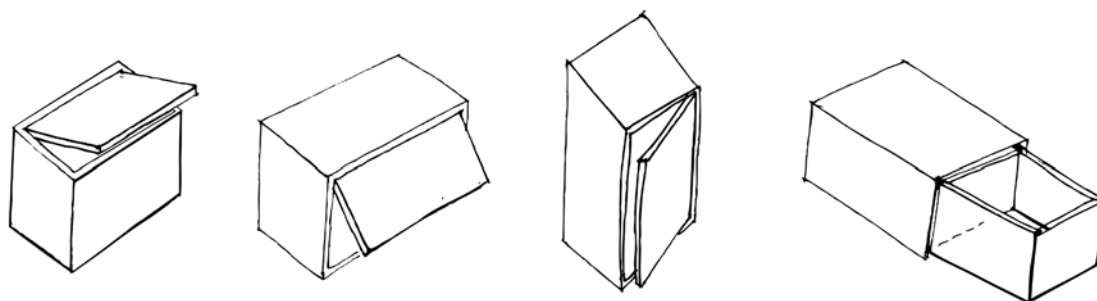
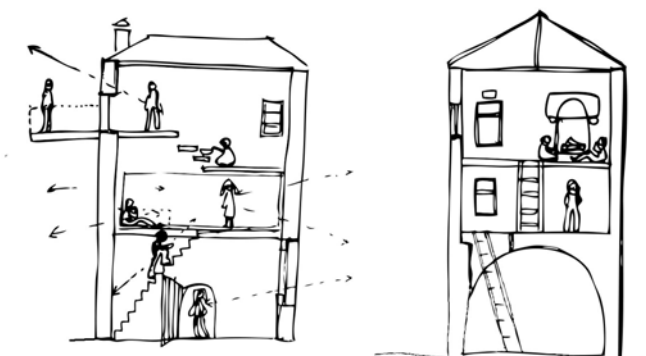
ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΚΡΕΒΑΤΟΥ

Γ. ΠΑΤΩΜΑΤΑ

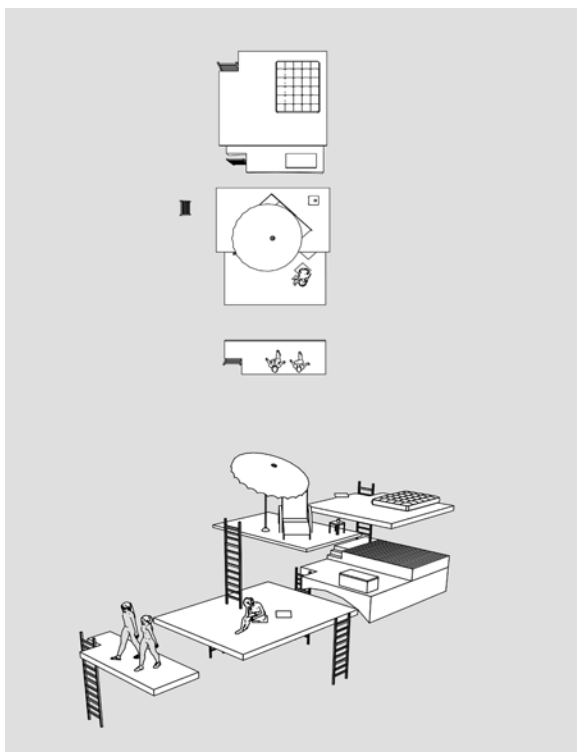
(ΠΕΙΡΑΜΑ ΜΕΡΙΚΟΥ ΚΑΣΕΛΟΠΑΤΩΜΑΤΟΣ-ΚΡΕΒΑΤΟΥ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΑΤΩΜΑΤΩΝ ΣΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΟΛΩΝ)

Καθώς τα κασελοπατώματα μέσα στο ερείπιο της πυργοκατοικίας έμοιαζαν να ασφυκτιούν, σε αυτό το πείραμα θέλησα να περιορίσω τον χώρο αποθήκευσης και ύπνου και να δώσω χώρο στην κατοίκηση του ερειπίου και στην θέαση του ερειπίου από διαφορετικές σκοπιές.

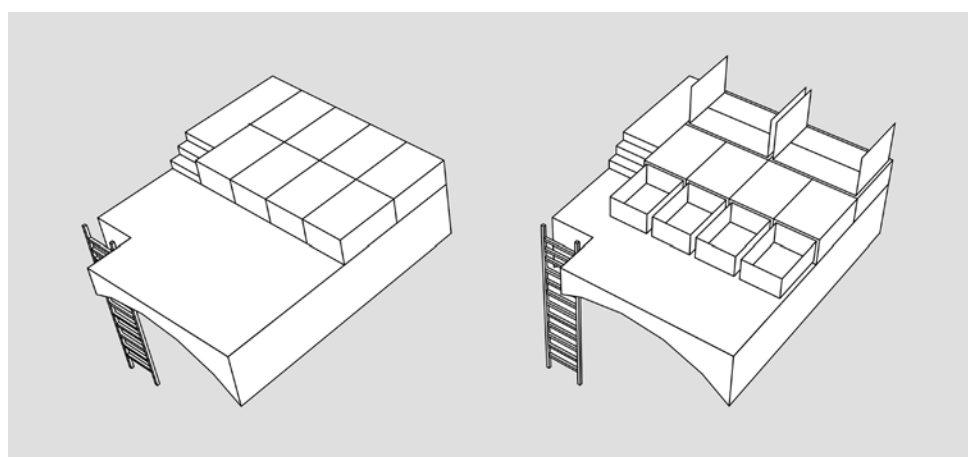
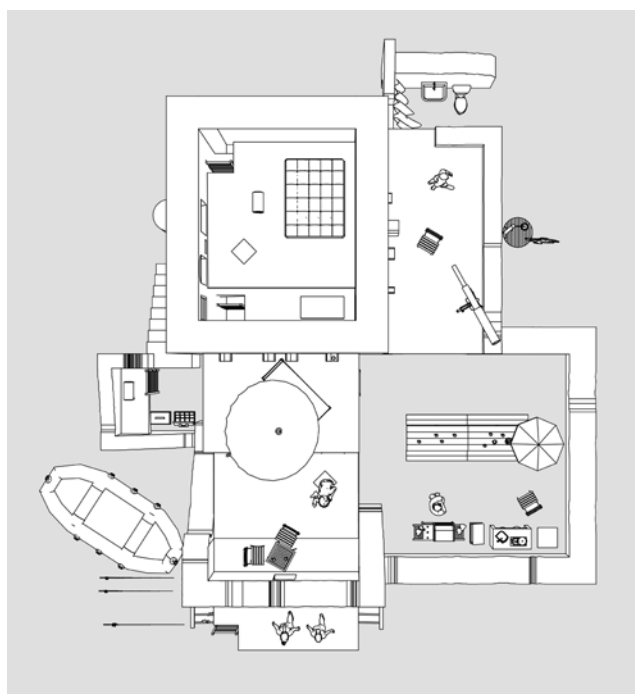
Έτσι, στο συγκεκριμένο πείραμα ο κρέβατος καταλαμβάνει ένα περιορισμένο μέρος του ανωγιού, όσο είναι αρκετό για 2-3 άτομα να κοιμηθούν. Είναι ξύλινο υπερυψωμένο πάτωμα 50 cm με αποθηκευτικό χώρο από κάτω και χώρο ύπνου από πάνω. Έπειτα, δημιουργούνται πατώματα σε διαφορετικές στάθμες σε σημεία που υπήρχαν παλαιότερα αλλά και σε φανταστικά σημεία. Οι στάθμες είναι προσβάσιμες με ανεμόσκαλες. Ο εξοπλισμός του παραθεριστηρίου είναι κυρίως πτυσσόμενος για να αποθηκεύεται εύκολα (καρέκλες και τραπέζια πτυσσόμενα, ομπρέλλες θαλάσσης, ξαπλώστρες). Ο χώρος προετοιμασίας, ψησίματος, φαγητού βρίσκεται στην αυλή. Μετά την καλοκαιρινή διαμονή όλος ο εξοπλισμός αποθηκεύεται στο αμπάρι-δηλαδή στον κρέβατο αλλά και στο κατώι ώστε να τα βρουν οι παραθεριστές την επόμενη χρονιά.

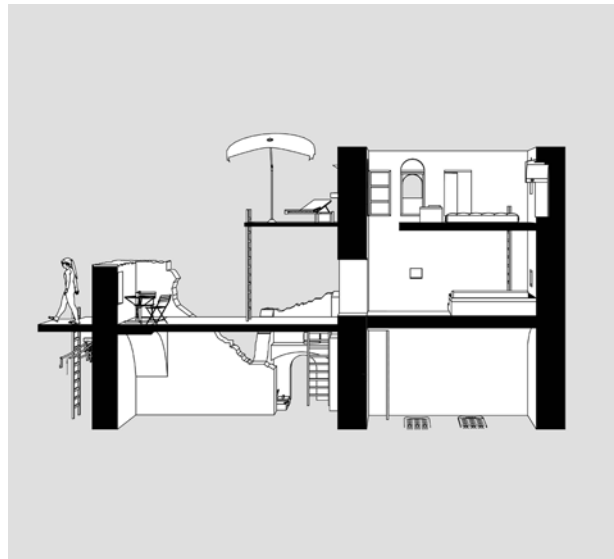
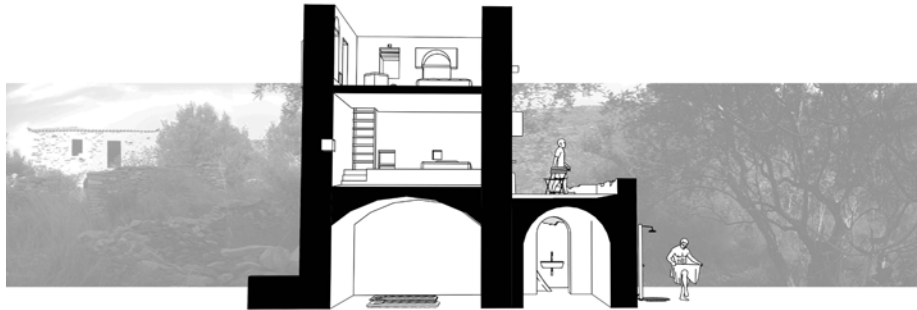
τρόποι ανοίγματος κρέβατου

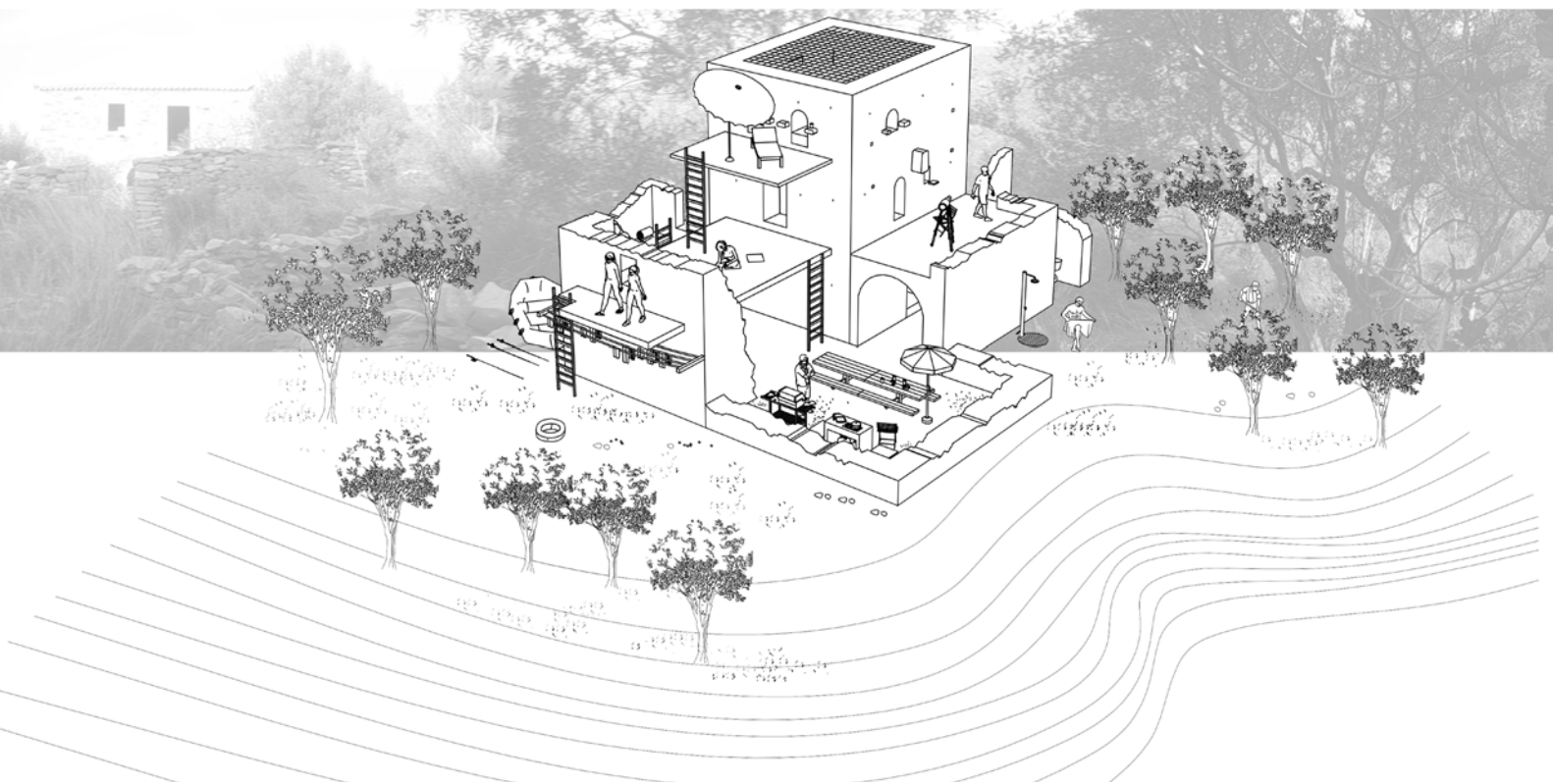

Κρέβατος, πατώματα στα σημεία των παλιών και νέα σε φανταστικά σημεία

κρέβατος-αποκρέβατος

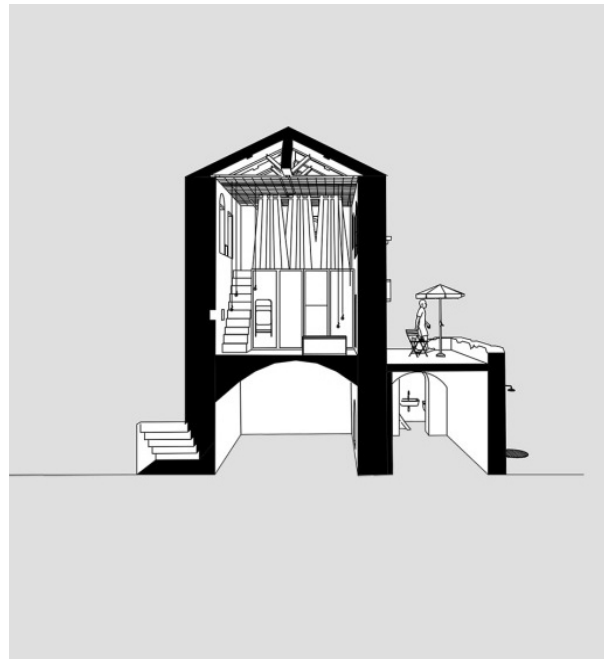
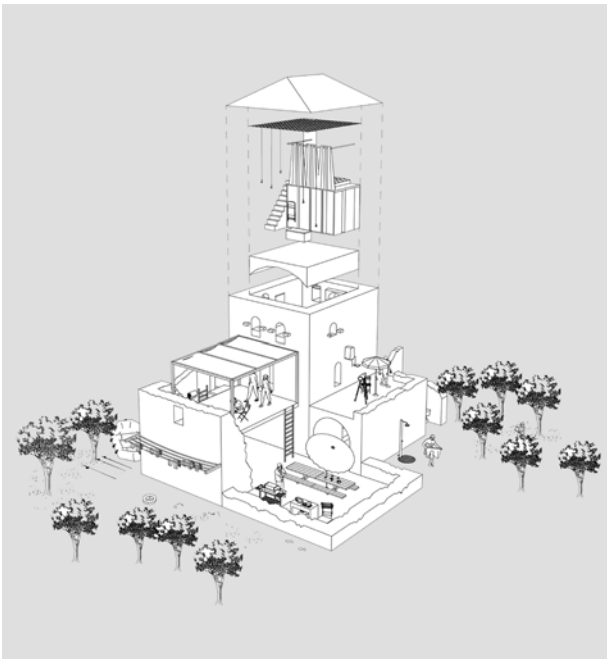
καλοκαιρινή διαμονή στην πυργοκατοικία

Δ. ΚΡΕΒΑΤΟΣ-ΑΠΟΚΡΕΒΑΤΟΣ

Αναλογιζόμενη το ερείπιο και την αισθητική του συνειδητοποιούσα ότι η επέμβαση που έψαχνα έπρεπε να είναι διακριτική και η αναγαία δυνατή, χωρίς φλυαρίες και πλεονασμούς. Στην Μανιάτικη αρχιτεκτονική και φιλοσοφία η λιτότητα ήταν στάση ζωής. Στο πείραμα αυτό τοποθετείται ένα μεταλλικό πλέγμα στην οροφή από όπου κρεμιούνται γάζινοι που εξυπηρετούν στην κρέμαση αντικειμένων όπως αιώρες. Ο κρέβατος είναι υπερυψωμένος στο 1.5 m. δημιουργώντας στον αποκρέβατο τον χώρο αποθήκευσης του καλοκαιρινού εξοπλισμού. Μια κουρτίνα-κουνουπιέρα προσφέρει ιδιωτικότητα και προστασία στους χρήστες. Εξωτερικά ξύλινη βεράντα με πέργκολα, εξοπλισμός από σπαστά έπιπλα, τουαλέτα υπαίθρια, και χώρο φαγητού στην αυλή.

Λεπτομέρεια από την οροφή της στέγης του πύργου

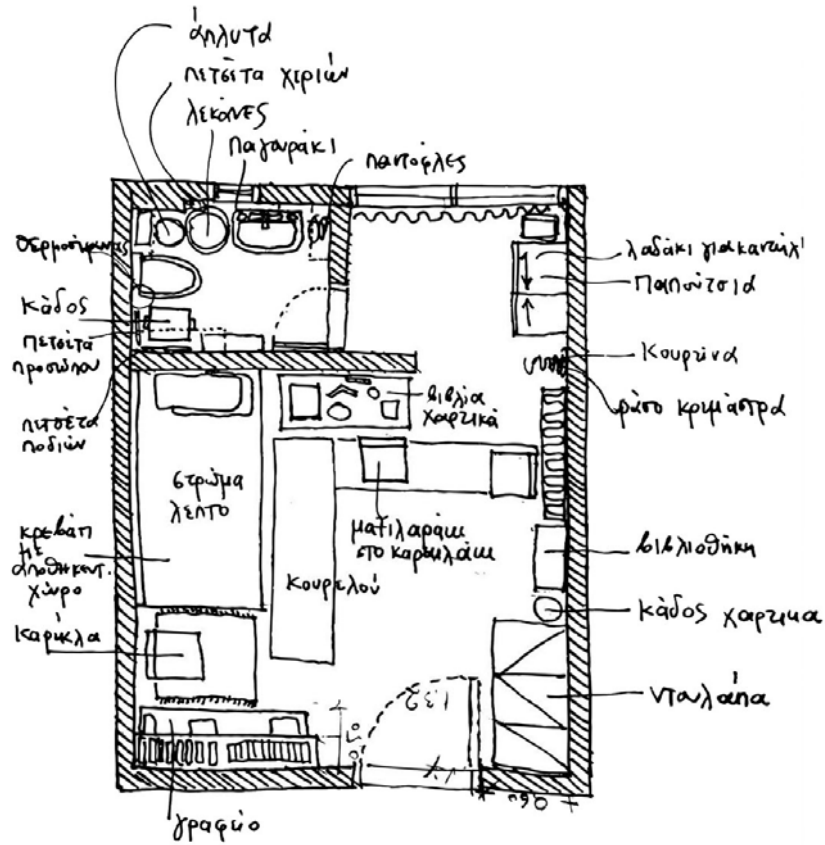

Η ΜΑΝΗΤΣΑ

κελί αδελφής Ευφηνίας

το κελί και τα αντικείμενα στον χώρο

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τα παραπάνω σχέδια ως εκληφθούν σας σκέψεις τρόπων παραθερισμού μέσα στο ερείπιο. Ακροβάτησα ανάμεσα στο ερείπιο ως ερείπιο και στην αποκατάσταση. Όχι συνειδητά, μα σχεδιαστικά κατασκεύασα στέγες και έκλεισα τον πύργο, έβαλα το μπάνιο σε γυάλινο κουτί.

Στο πείραμα ΜΑΝΗΤΣΑ στρέφομαι πίσω σε ότι σχεδίασα, πέταξα, έσβησα, έσκισα, σε ότι απέρριψα, σε ότι κράτησα, και μπρος σε ότι ξέχασα, αναλογιζόμενη τι είναι αυτό που πραγματικά θέλω να δω, να ζήσω και να σχεδιάσω μέσα στο ερείπιο. Οραματίζομαι την ζωή στο ερείπιο. Οραματίζομαι την ελάχιστη κατασκευή που θα εισέρχεται μέσα στο ερείπιο. Οραματίζομαι τις πυργοκατοικίες τότε και τώρα. Θέλω να ενεργοποιήσω την αχρησία του ερειπωμένου κτίσματος και να την μετατρέψω σε μια στοιχειώδη κατοίκηση. Σε μια ελάχιστη προσωρινή δομή που εισέρχεται μέσα στο ερείπιο και το κατοικεί όσο ο χρόνος, η ζωή, ο χρήστης και το ίδιο το ερείπιο επιθυμεί. Όταν η ΜΑΝΗΤΣΑ δεν προσφέρεται άλλο για χρήση εξέρχεται από το κτίσμα και έτσι εκείνο συνεχίζει το γήρας που είχε ξεκινήσει. Πάσχιζα να σχεδιάσω κάτι μέσα στο ερείπιο, μα αυτό που ήθελα και ένιωθα πως και το ίδιο το ερείπιο αναζητά...είναι το ελάχιστο. Κάτι λιτό και ταπεινό που να δένει με το πνεύμα του τόπου. Κάτι που να ενσωματώνεται με το φυσικό περιβάλλον, με το ίδιο κτίσμα, με τέτοιο τρόπο ώστε να να είναι σαν να ήταν πάντα μέσα σε αυτό. Στρεφόμενη στην διδακτική σημασία του παρελθόντος και παρατηρώντας τα ερείπια της Μάνης παρατήρησα τη φυσική αρμονία του κτισμένου με το φυσικό περιβάλλον, τη λειτουργική απλότητα και τη σοφή χρήση των υλικών.

Στα ερείπια το τοπίο εισχωρεί μέσα στο "κτίσμα" και αυτή τη σχέση ήθελα να τη διατηρήσω. Ήθελα η ΜΑΝΗΤΣΑ να είναι διαφυγή. Διαφυγή από αυτά που μας εγκλωβίζουν στην πολιτισμένη ζωή.

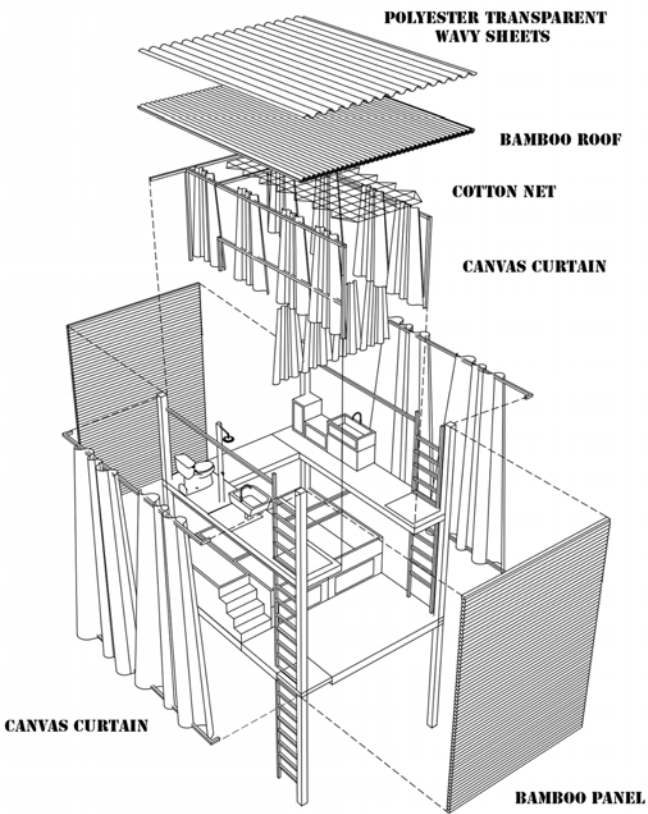
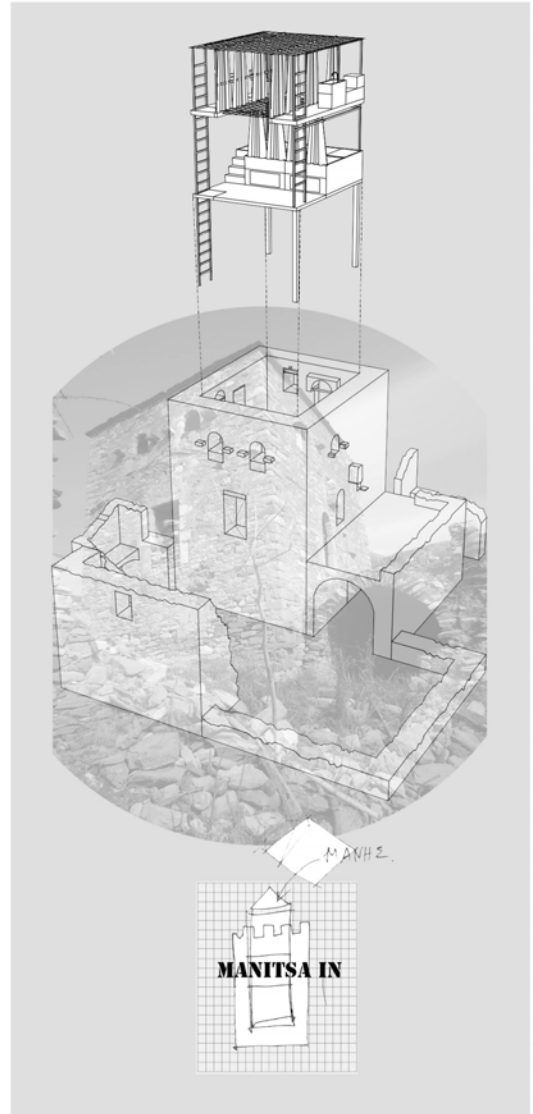
Τσως να επηρεάστηκα από την ασκητική ζωή των μοναχών που μελέτησα στην ερευνητική μου εργασία. Τσως απλά μέσα μου ψάχνοντας για την ζωή στο μοναστήρι και τον ελάχιστο χώρο ύπαρξης του κελιού αναζητούσα όχι με όρους ηθικούς ή αισθητικούς, αλλά με όρους ζωής, ποιός και πώς είναι αυτός ο χώρος της θετικής απομόνωσης και περισυλλογής. Και έπειτα, τι ζητάει ο άνθρωπος στον παραθεριστικό του βίο; Πώς είναι η ΜΑΝΗΤΣΑ, ποιός είναι ο εξοπλισμός της; Μια λιτή, απέριτη κατασκευή που διεκδικεί μη παραγωγικό χρόνο. Μια ξύλινη κατασκευή, καθώς ξύλινα ήταν και τα πατώματα στις κατοικίες της Μάνης και αφού το ξύλο είναι και το υλικό στο οποίο η φύση μπορεί να εισχωρήσει και να το αλλοιώσει.

Ο εξοπλισμός της ο κρέβατος, όπου εκεί πάνω ο χρήστης μπορεί να κοιμηθεί, δυο σπαστές καρέκλες και ένα σπαστό τραπέζι που φυλάσσονται στον αποκρέβατο, μια τουαλέτα, μια ντουσιέρα, ένας νιπτήρας και ένας πάγκος. Γυρνώντας στην πρώτη αρχιτεκτονική χειρονομία υποτίθεται ότι το πρώτο στοιχείο που χρησιμοποιήθηκε είναι ένα ύφασμα, έτσι και για προστατευτικό κάλυμμα της ΜΑΝΗΤΣΑΣ εκεί που τμήμα του κτίσματος λείπει, караβόπανο παίρνει τη θέση του.

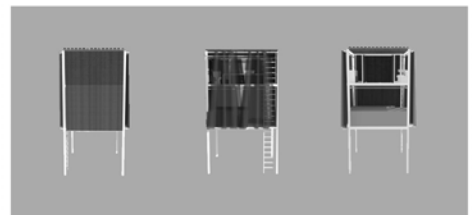
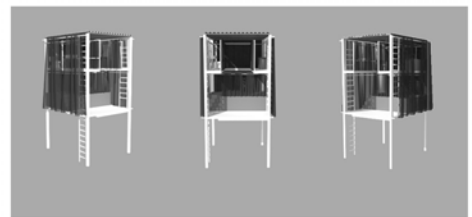

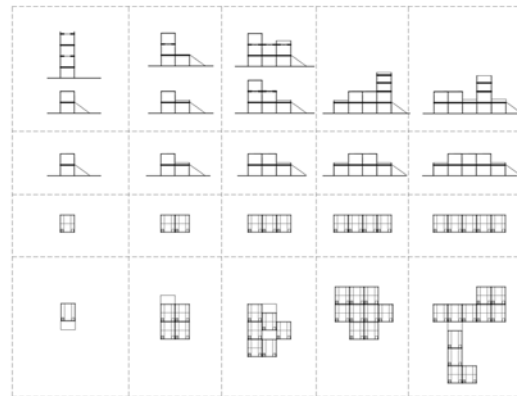
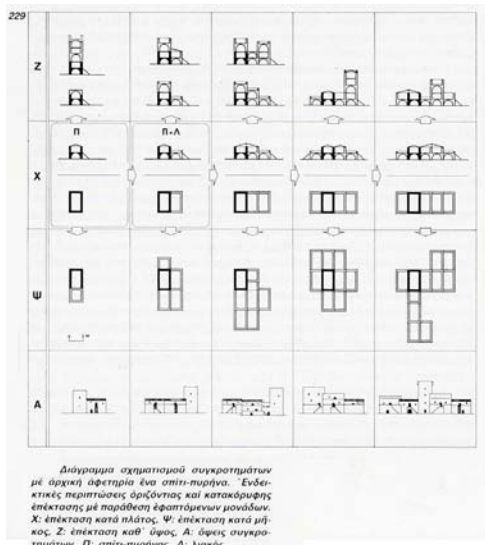
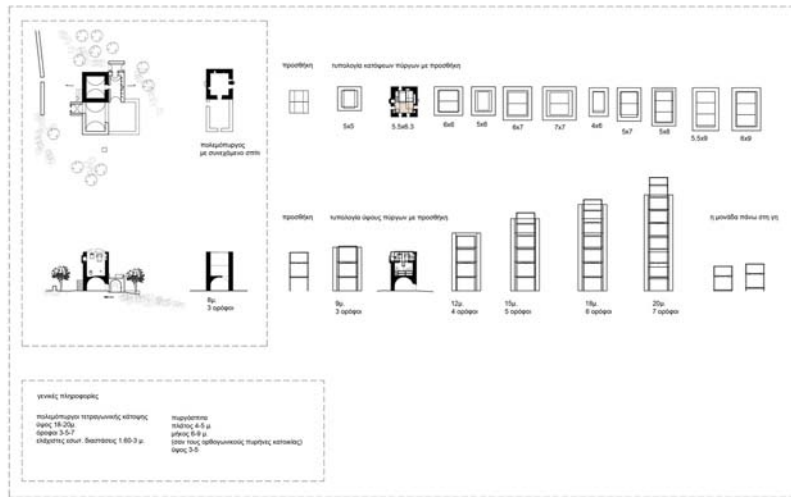
MANITSA

EXPLOSION OF MANITSA

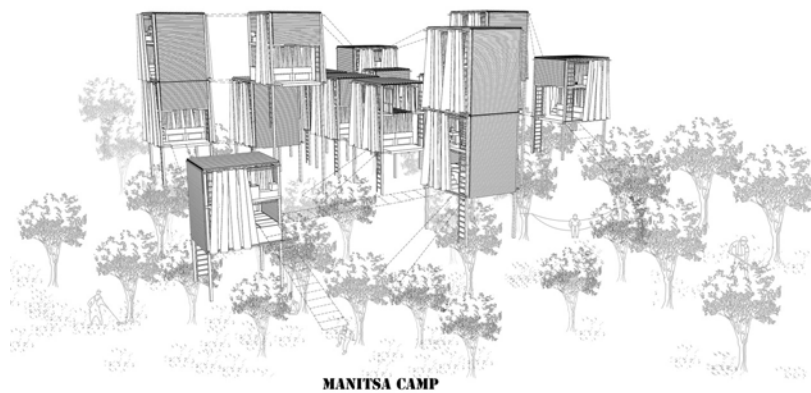
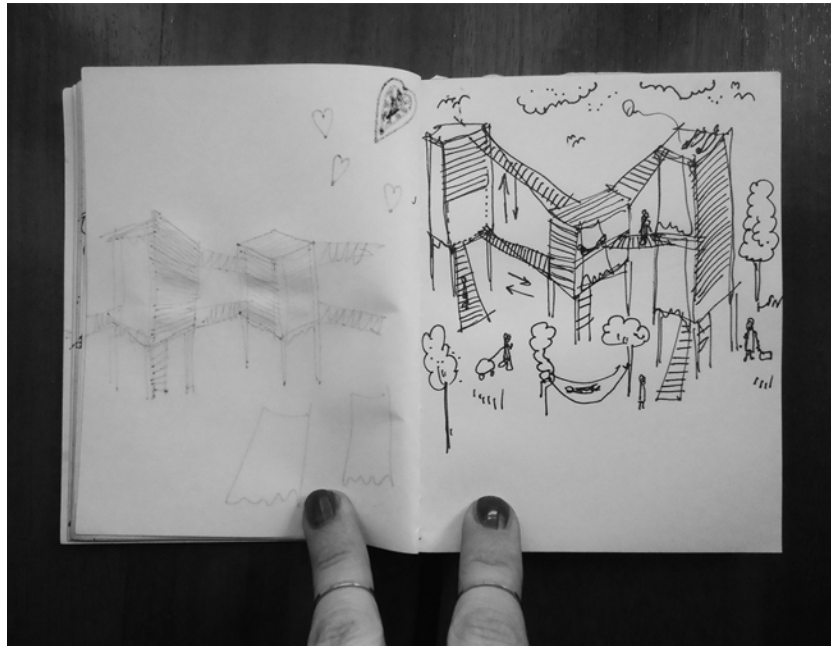
Η ΜΟΝΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ

THE UNIT AND THE COMMUNITY

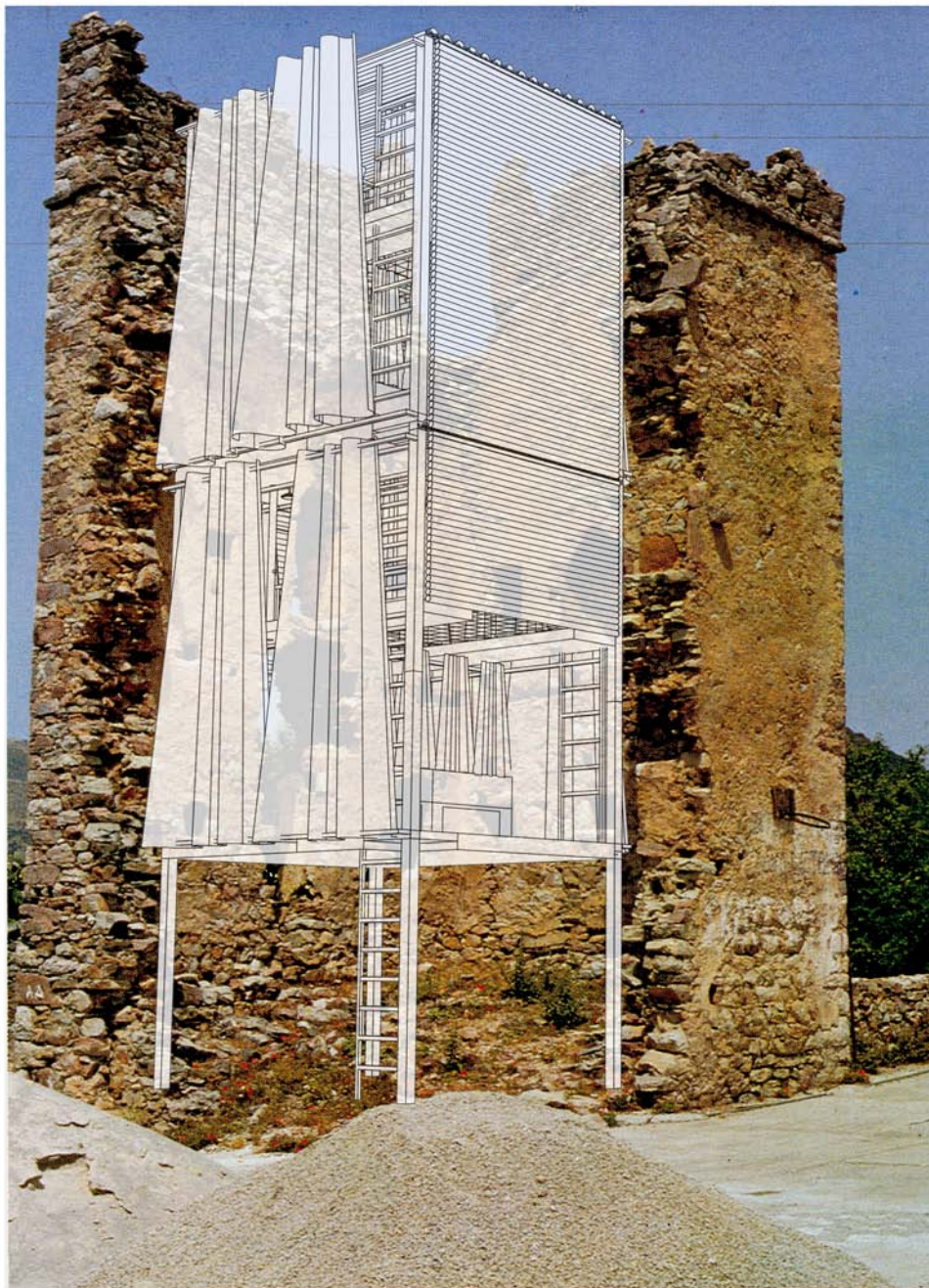
Η ΜΑΝΗΤΣΑ ως μονάδα και ως οικισμός

η ΜΑΝΗΤΕΑ εντός και εκτός οικισμού

ΤΟ ΕΡΕΙΠΙΟ ΚΑΙ Η ΜΑΝΗΤΣΑ-ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΠΛΑΧΝΙΚΕΣ

*177. Μισογκρεμισμένος επίσημος πύργος στο
Σκουτάρι.*

Η ΜΑΝΗΤΣΑ μέσα στον μισογκρεμισμένο πύργο

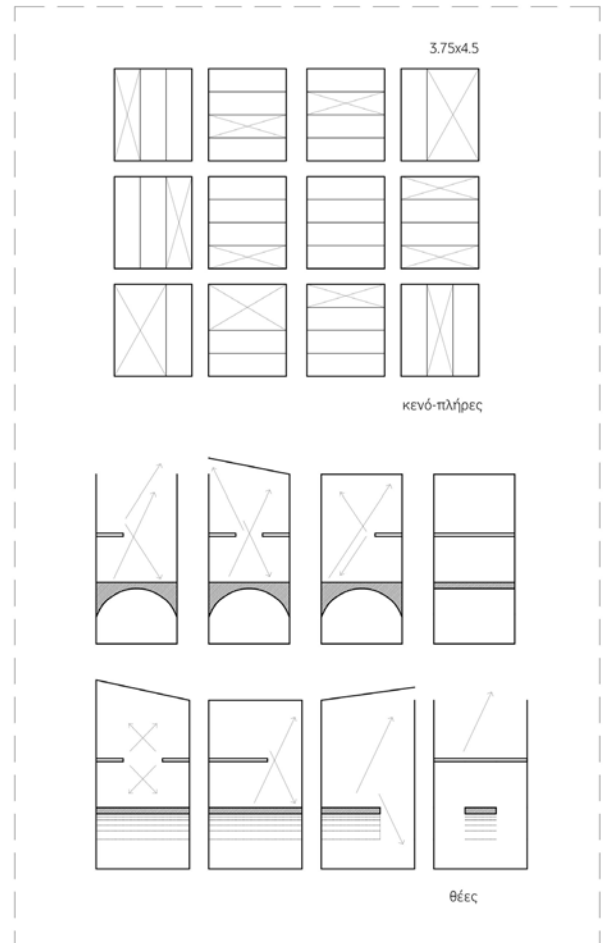
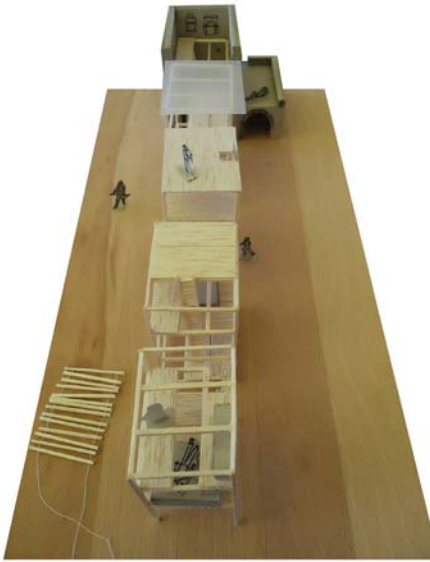

ΠΡΟΜΑΚΕΤΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ

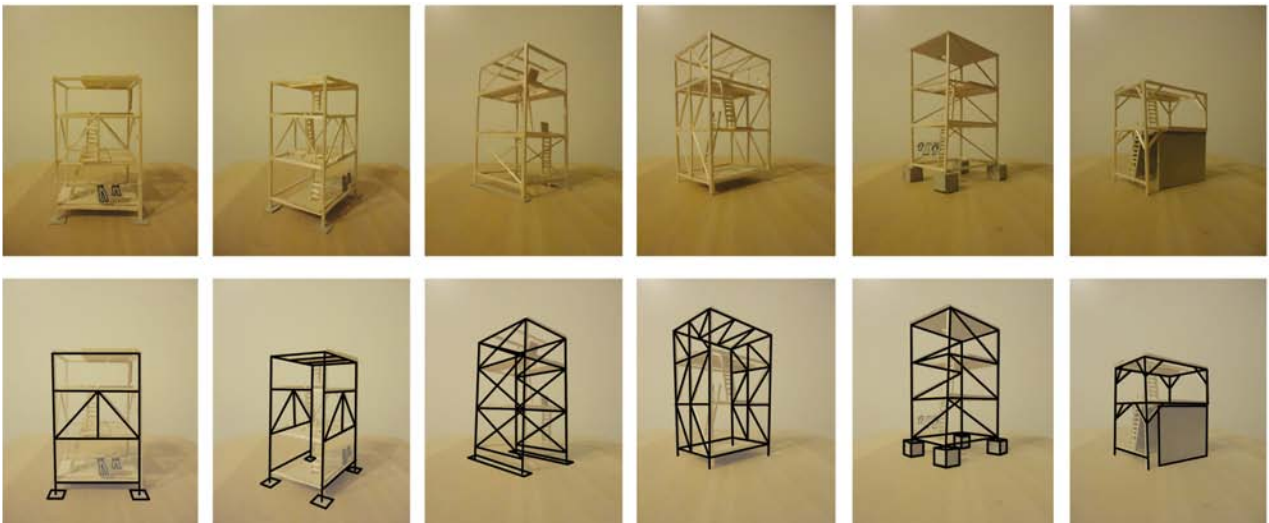

μακέτες σύνθεσης της κατασκευής

μελέτη της δομής

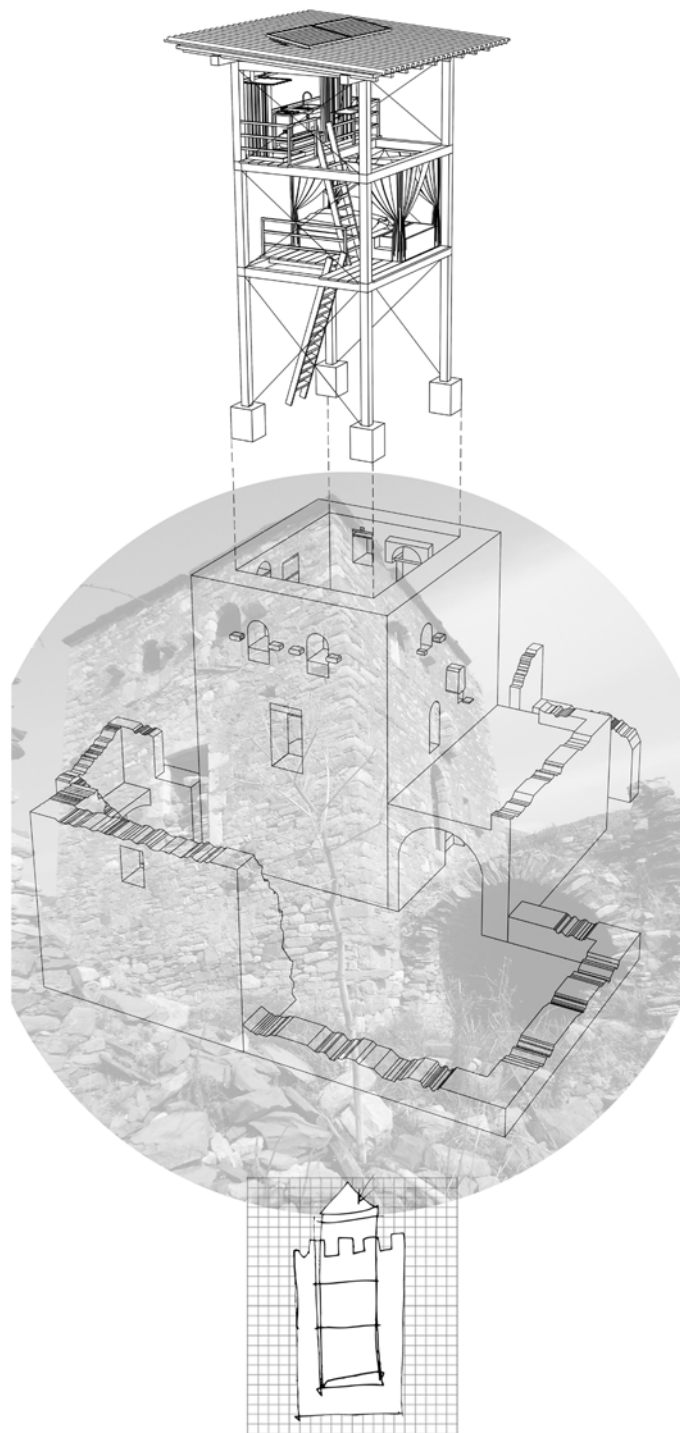
μελέτη του κατασκευαστικού συστήματος της Μανήτσας

Η ΜΑΝΗΤΣΑ ΤΗΣ ΤΡΑΧΗΛΑΣ-ΤΕΛΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

Η ΙΔΕΑ

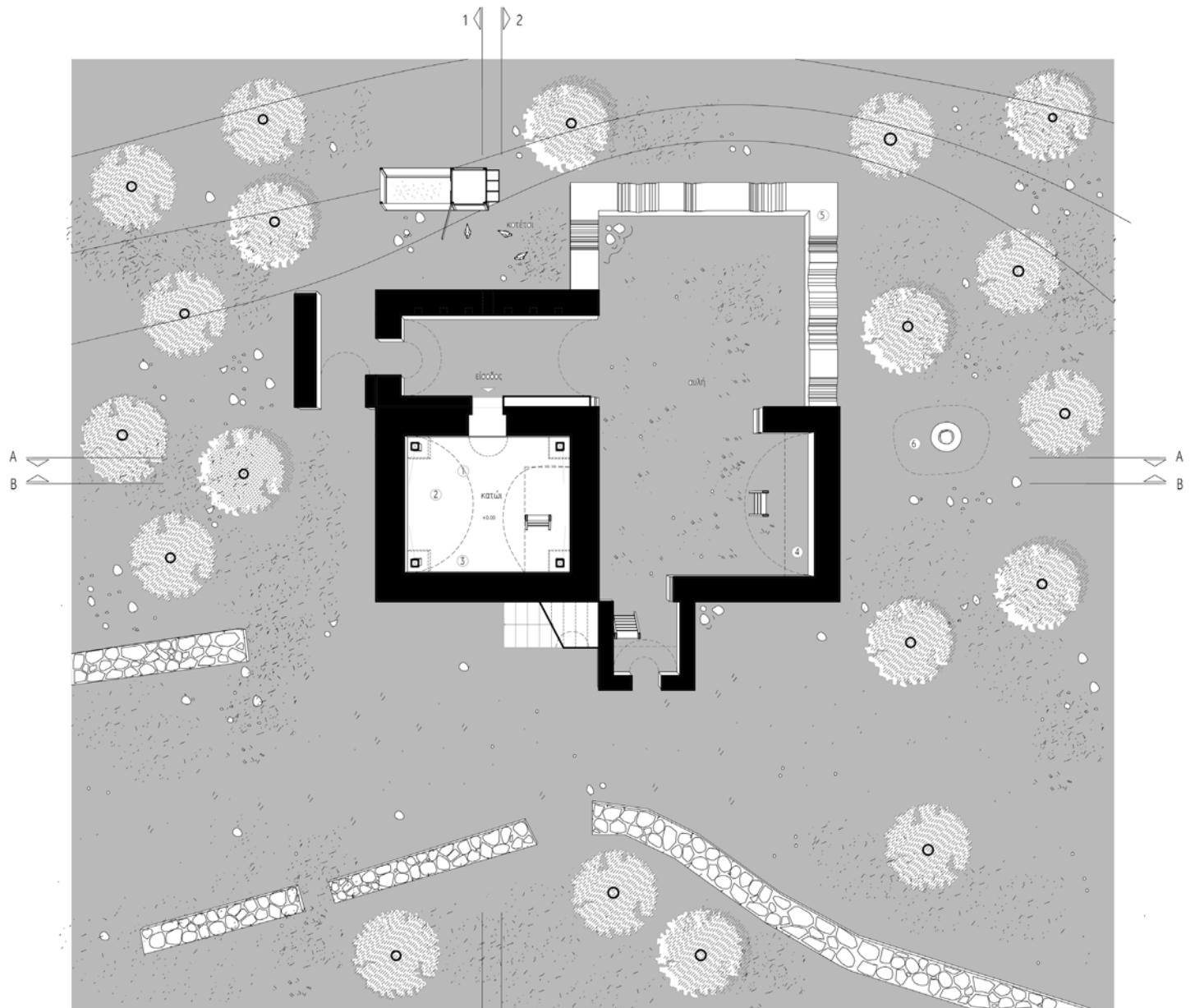

η βορειοανατολική όψη της πυργοκατοικίας,
το καλωσόρισμα στη ΜΑΝΗΤΣΑ

η είσοδος της ΜΑΝΗΤΣΑΣ στην πυργοκατοικία

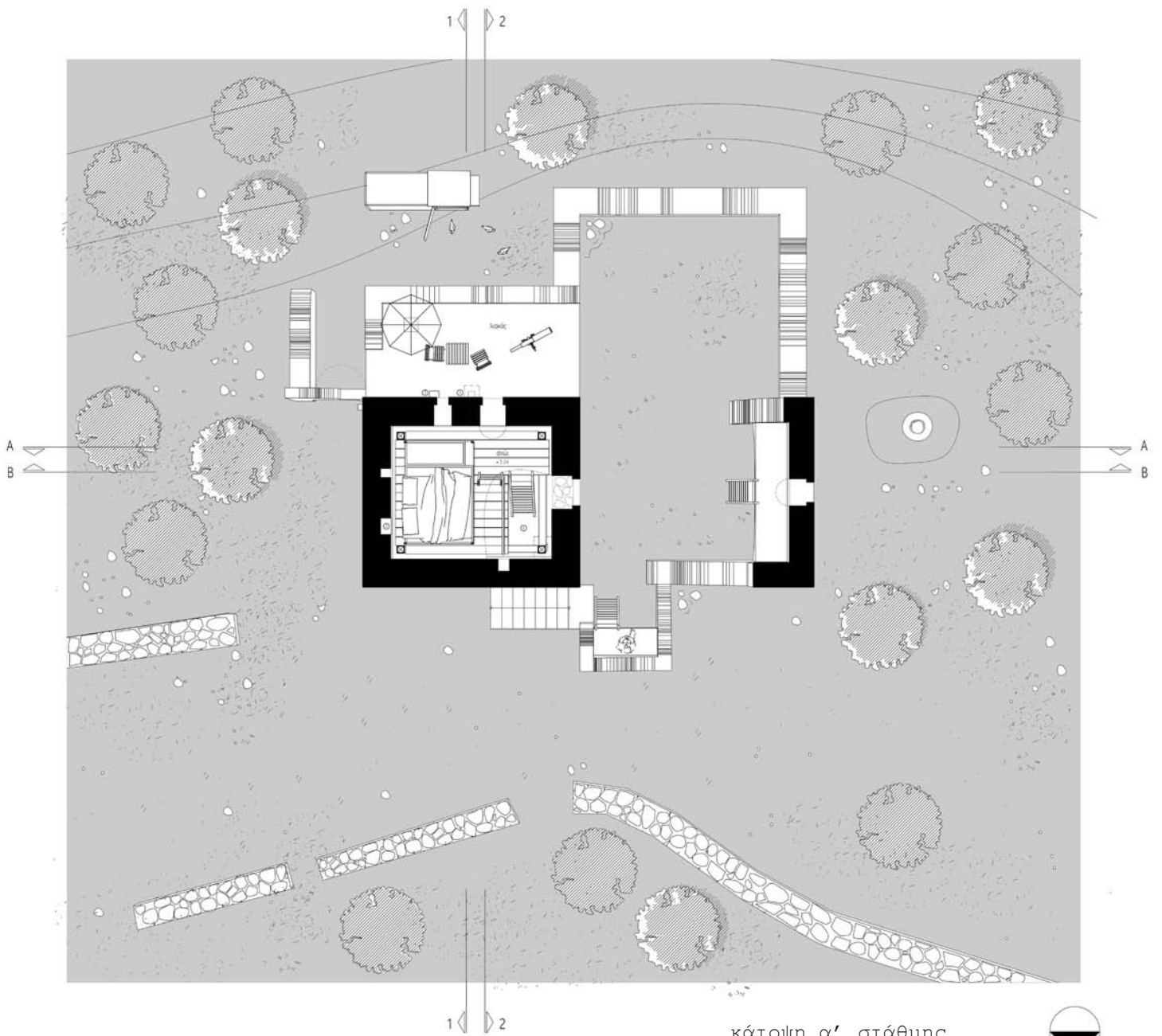
ΚΑΤΟΨΕΙΣ

- ① θολωτή οροφή
- ② φυσικό έδαφος
- ③ τυφλοί τοίχοι
- ④ ερείπια της εφραπτόμενης κατοικίας
- ⑤ μαντρότοιχος
- ⑥ στέρνα

κάτοψη ισογείου

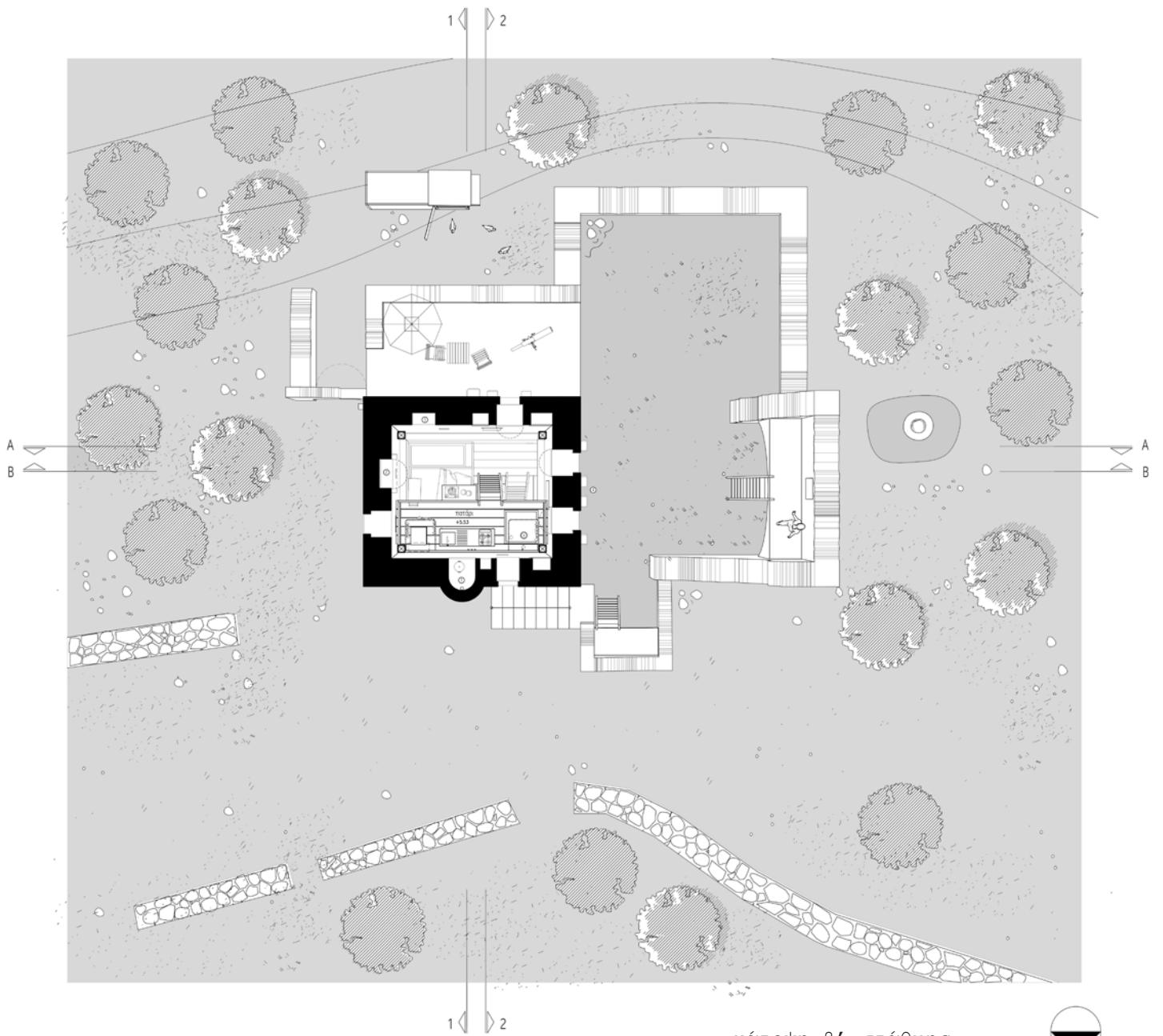

κάτοψη α' στάθμης

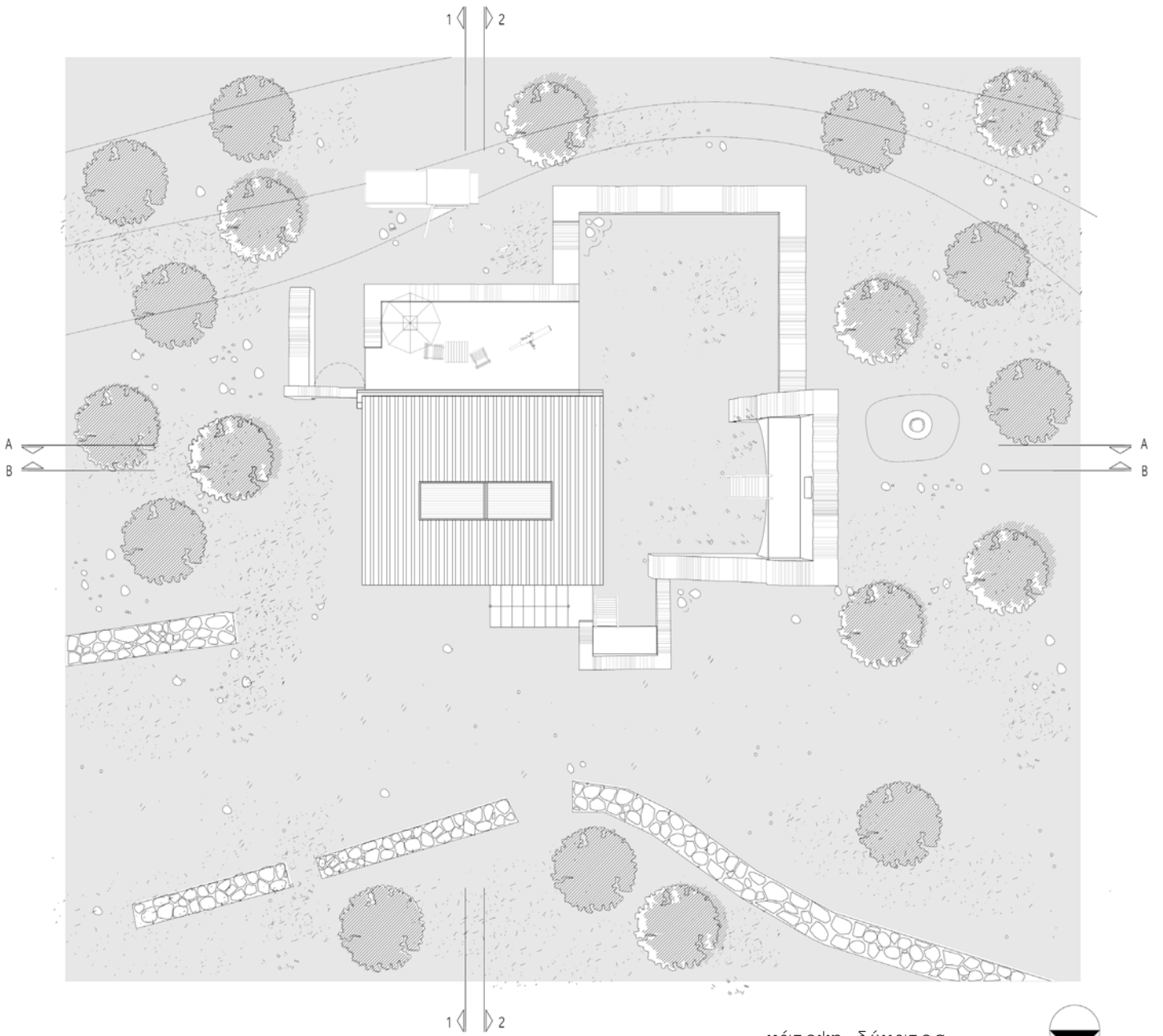
- ① καταρράχτης
- ② εικονοστάσι
- ③ πλακόπετρα
- ④ ζεματίστρα-ντουφεκίστρα

κάτοψη β' στάθμης

- ① κυκλικό κλουβί με ζεματίστρα
- ② τζάκι-εστία
- ③ αρμάρι με ραφάκια
- ④ δυο πλάκες ή προβολίσκοι

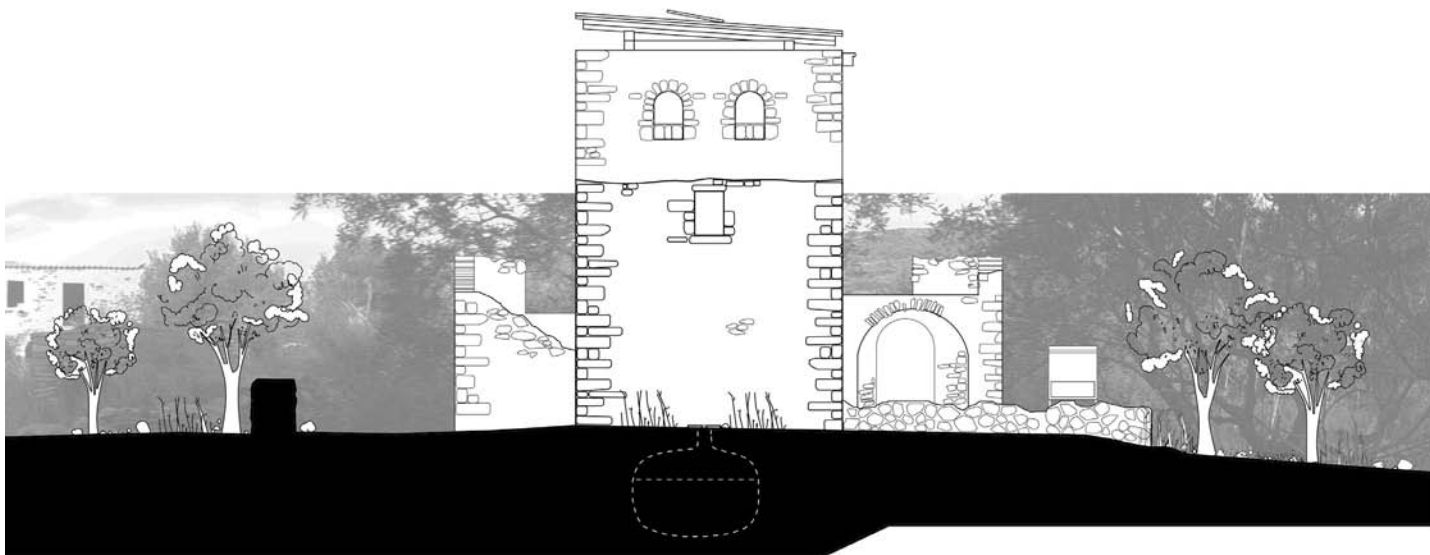

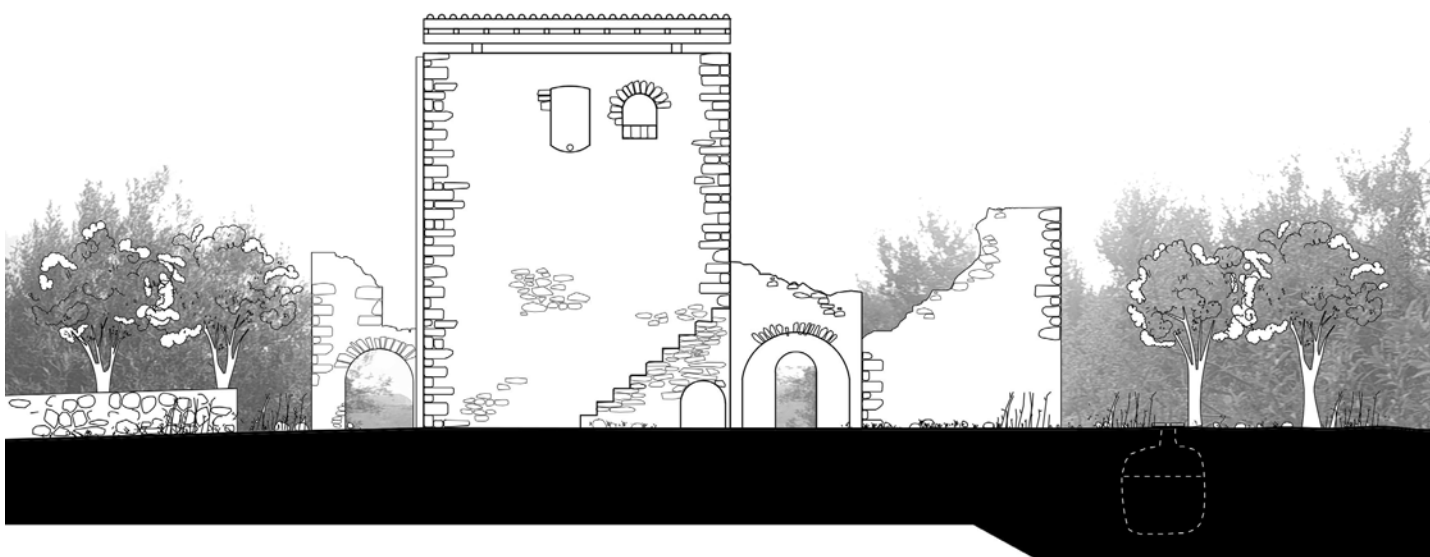
κάτοψη δώματος

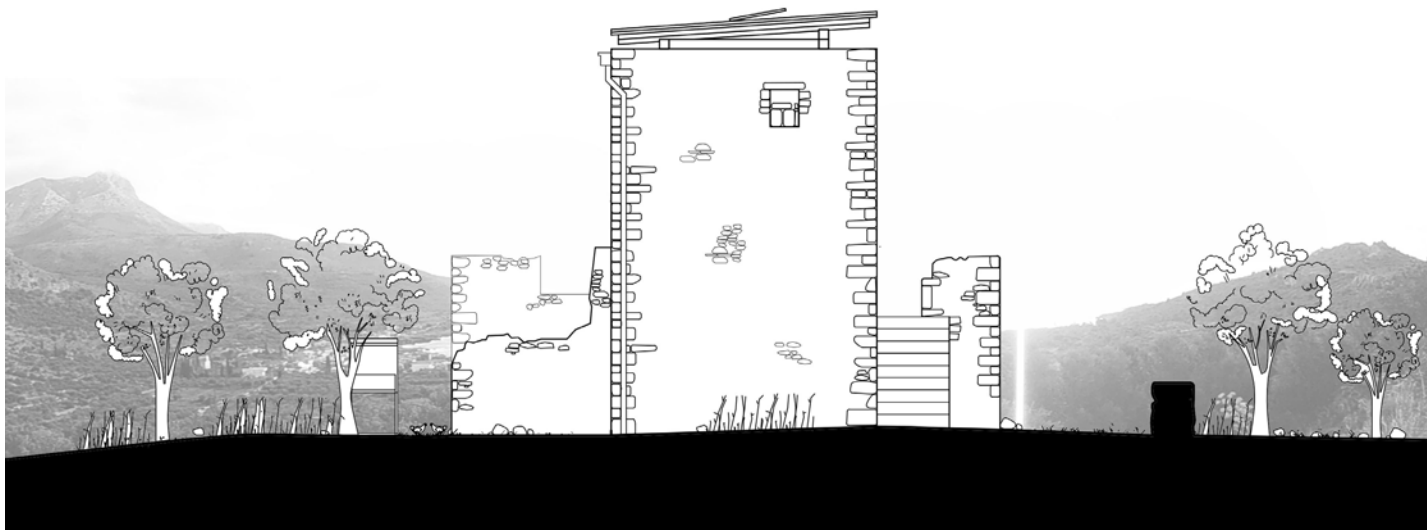
ΟΨΕΙΣ

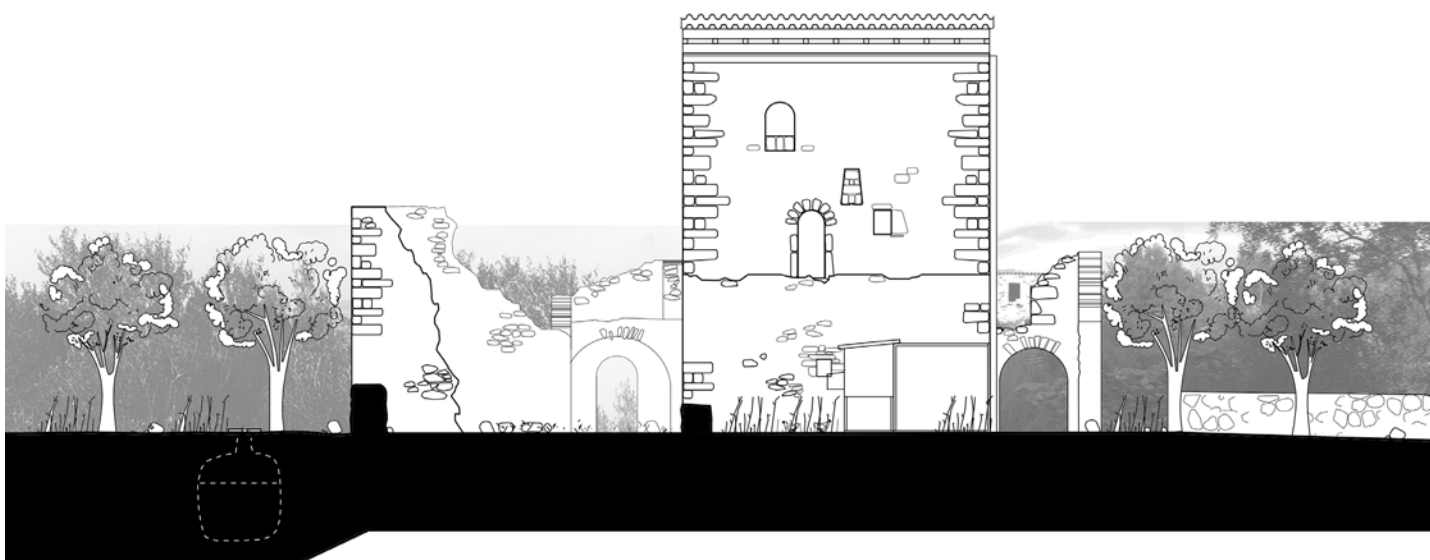
ανατολική όψη

βορινή όψη

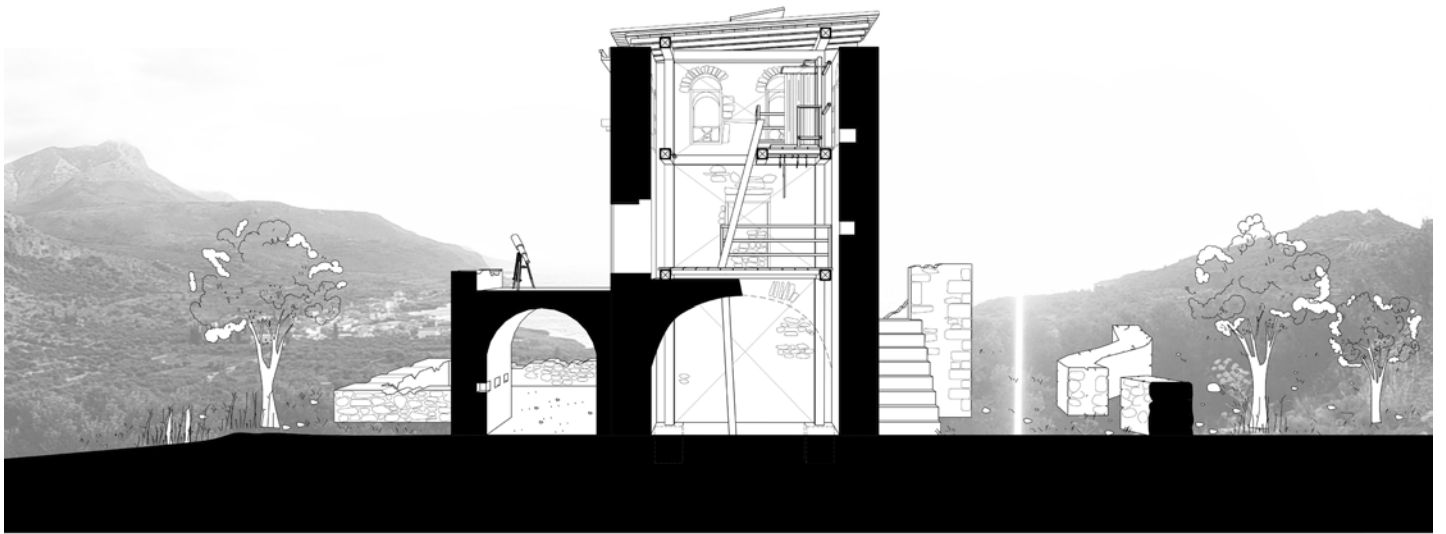

δυτική όψη

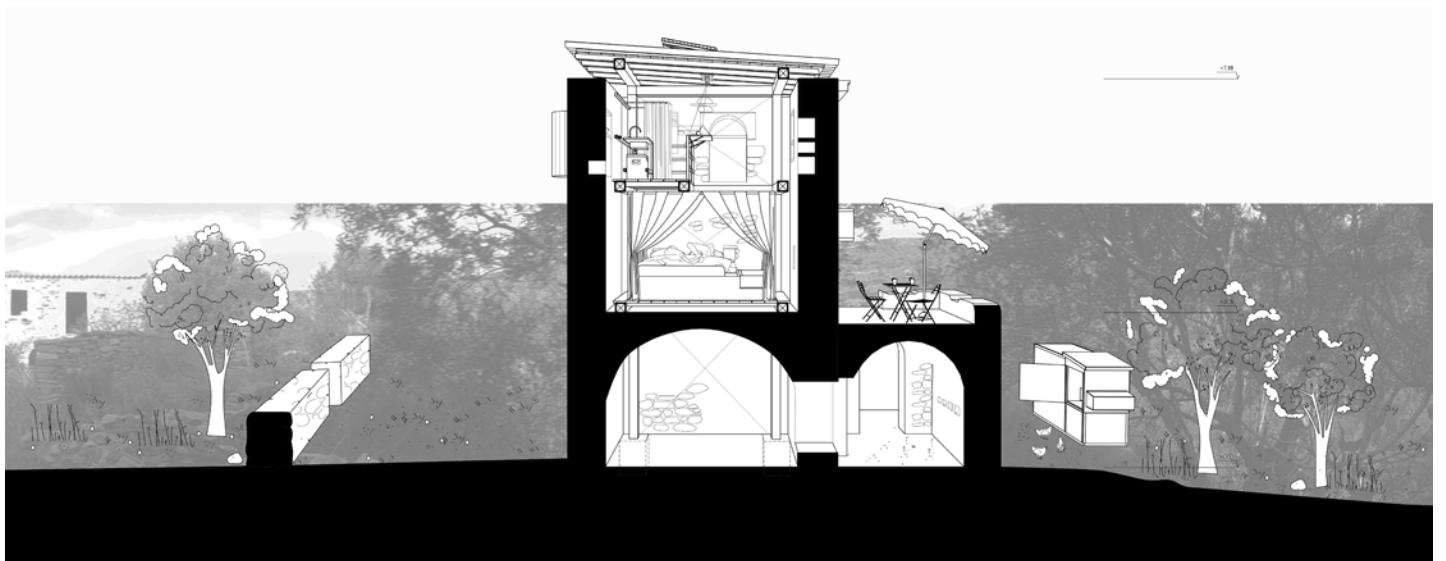

νότια όψη

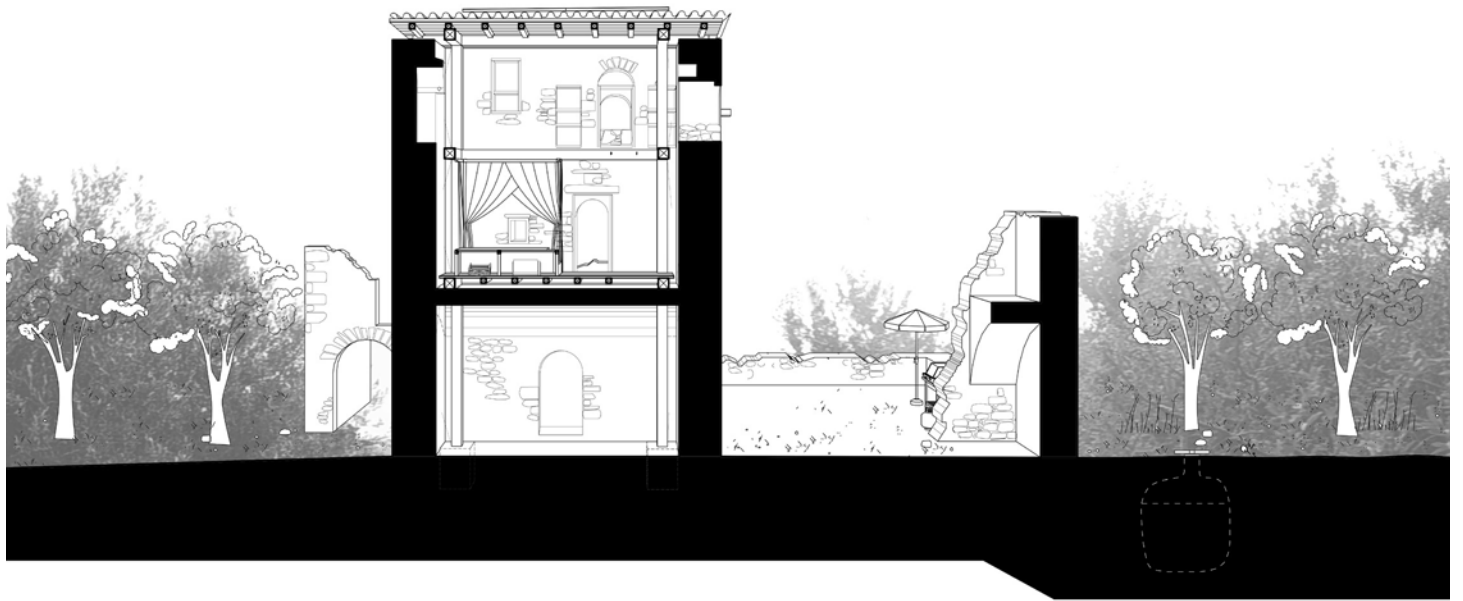
ΤΟΜΕΣ

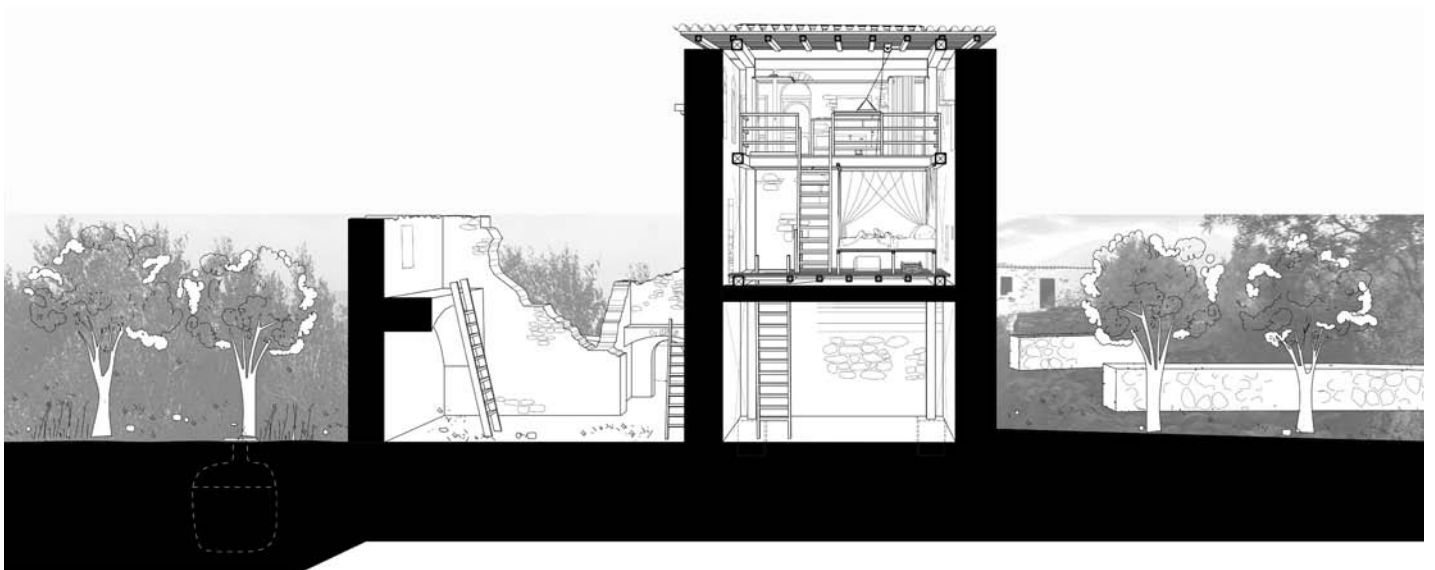
τομή 1-1

τομή 2-2

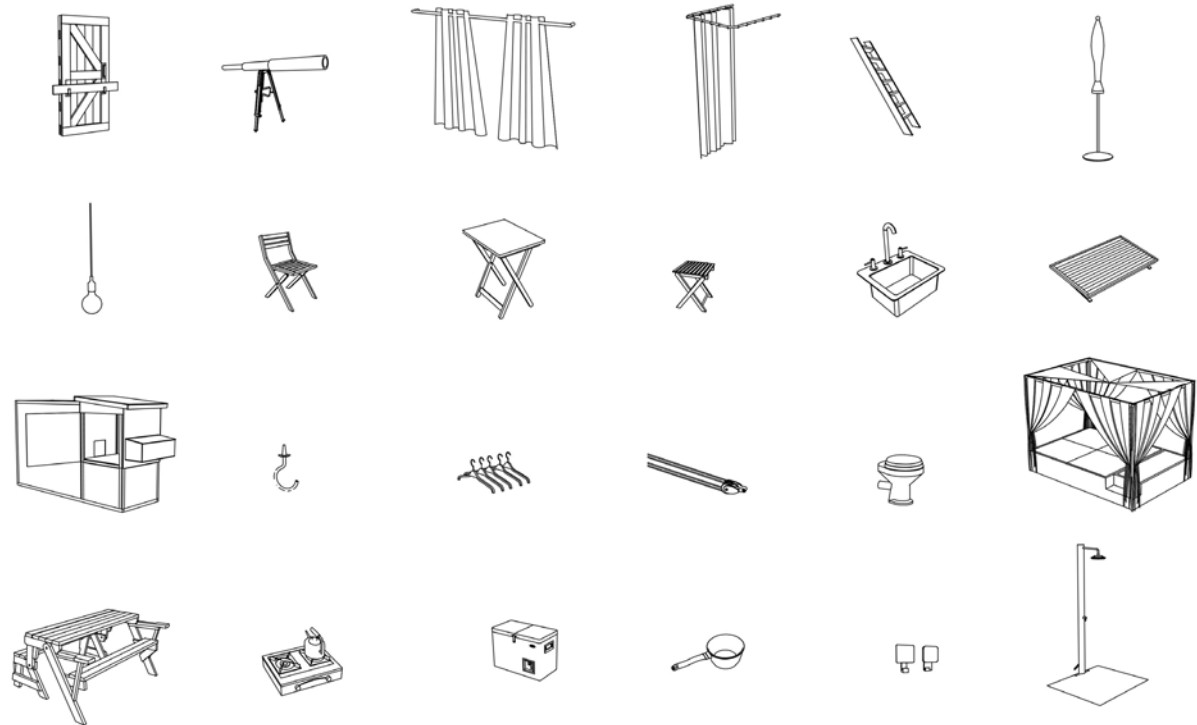

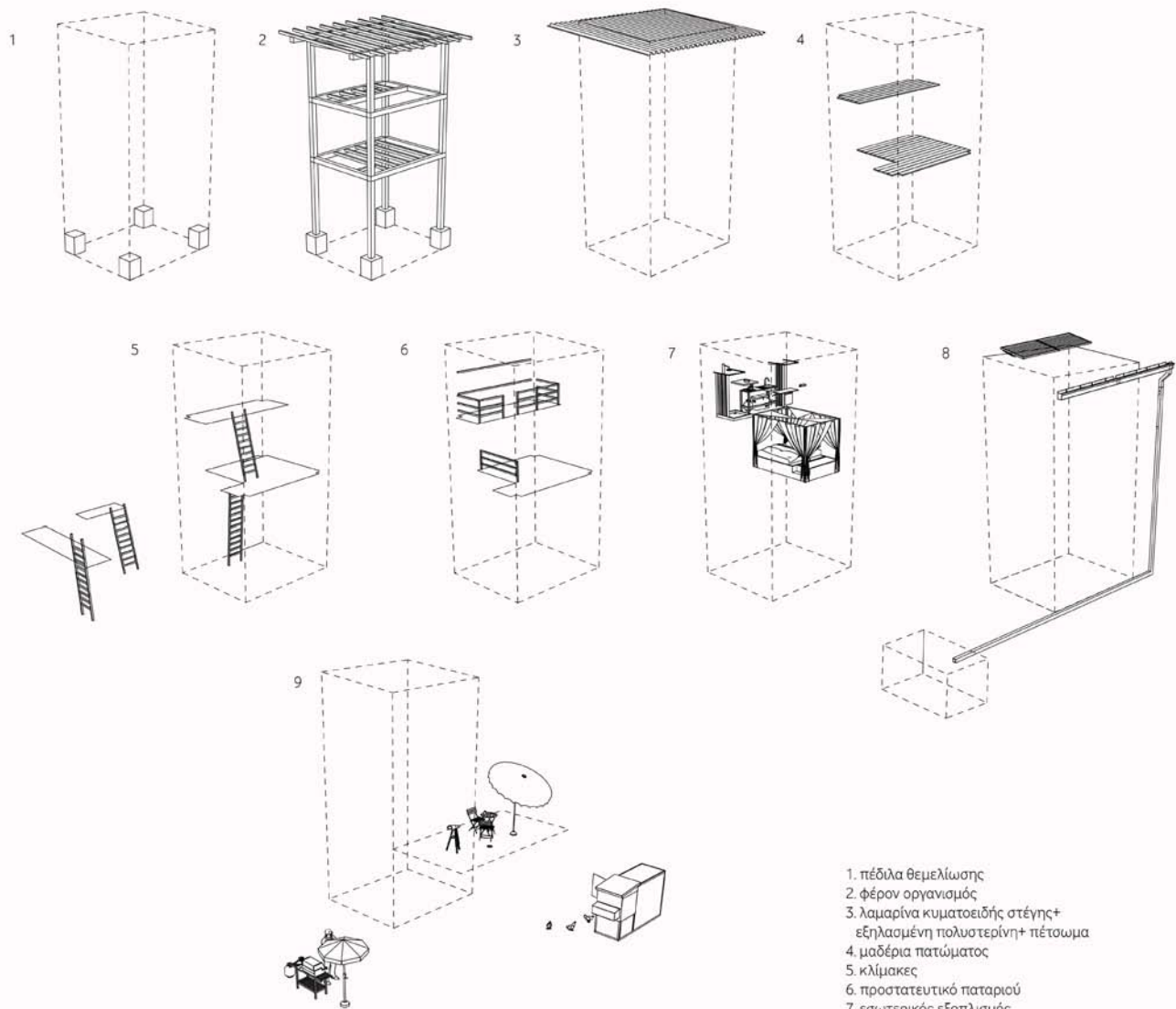
τομή A-A

τομή B-B

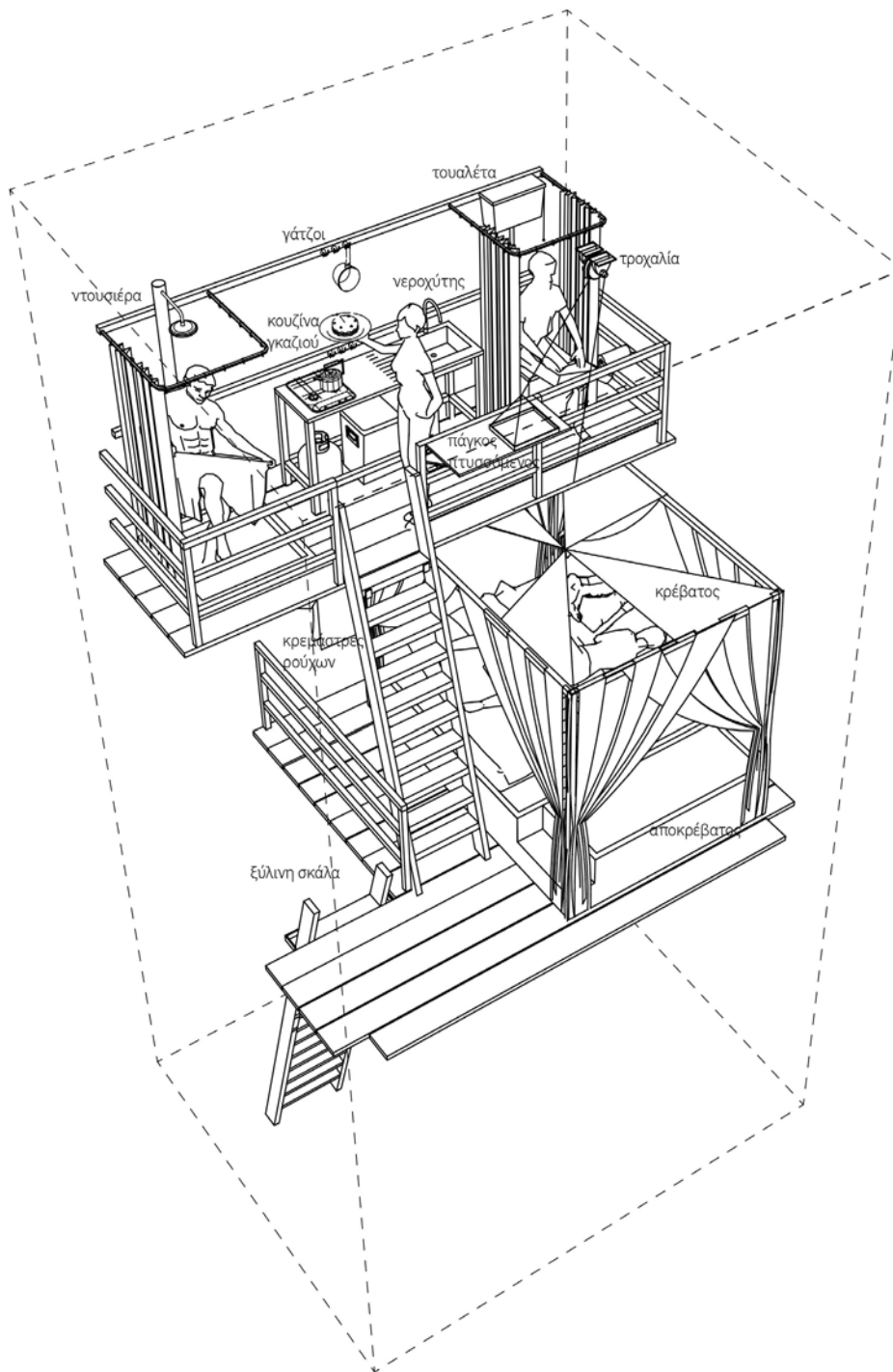
ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΧΗΛΑ

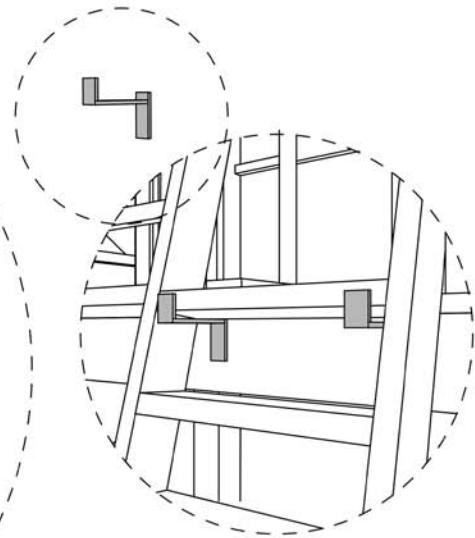
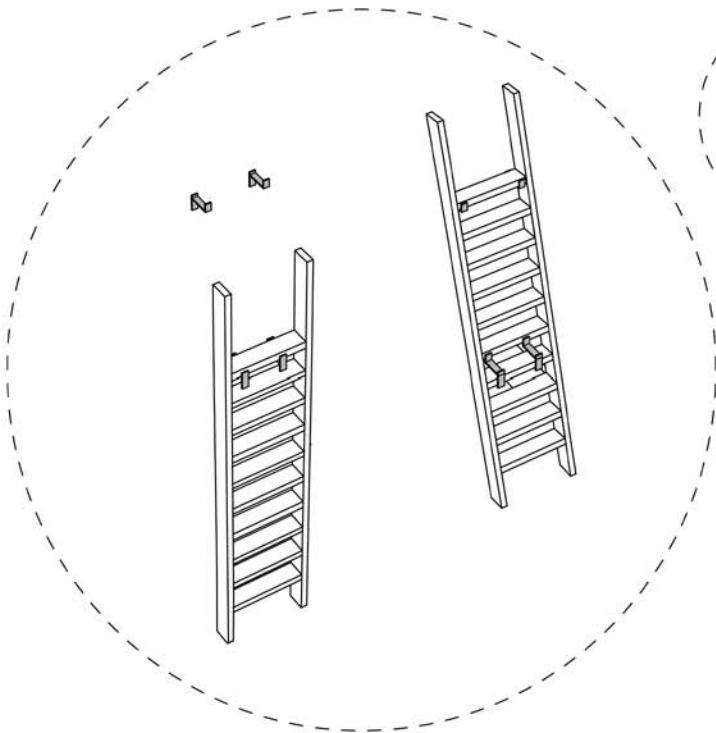
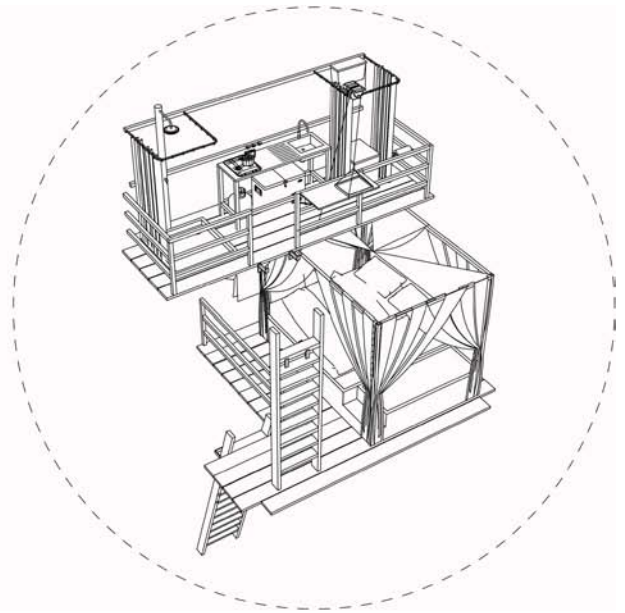
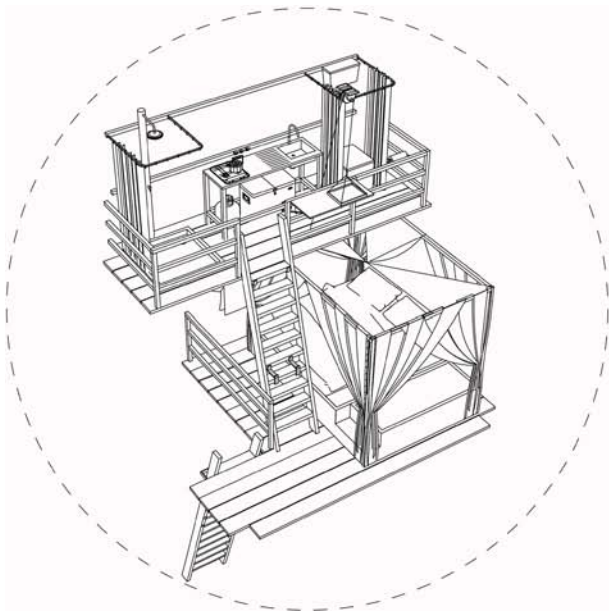
1. πέδιλα θεμελίωσης
2. φέρον οργανισμός
3. λαμαρίνα κυματοειδής στέγης+
εξηλασμένη πολυστερίνη+ πέτωμα
4. μαδέρια πατώματος
5. κλίμακες
6. προστατευτικό παταριού
7. εσωτερικός εξοπλισμός
8. φωτοβολταϊκά, υδρορροή
9. εξωτερικός εξοπλισμός

ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

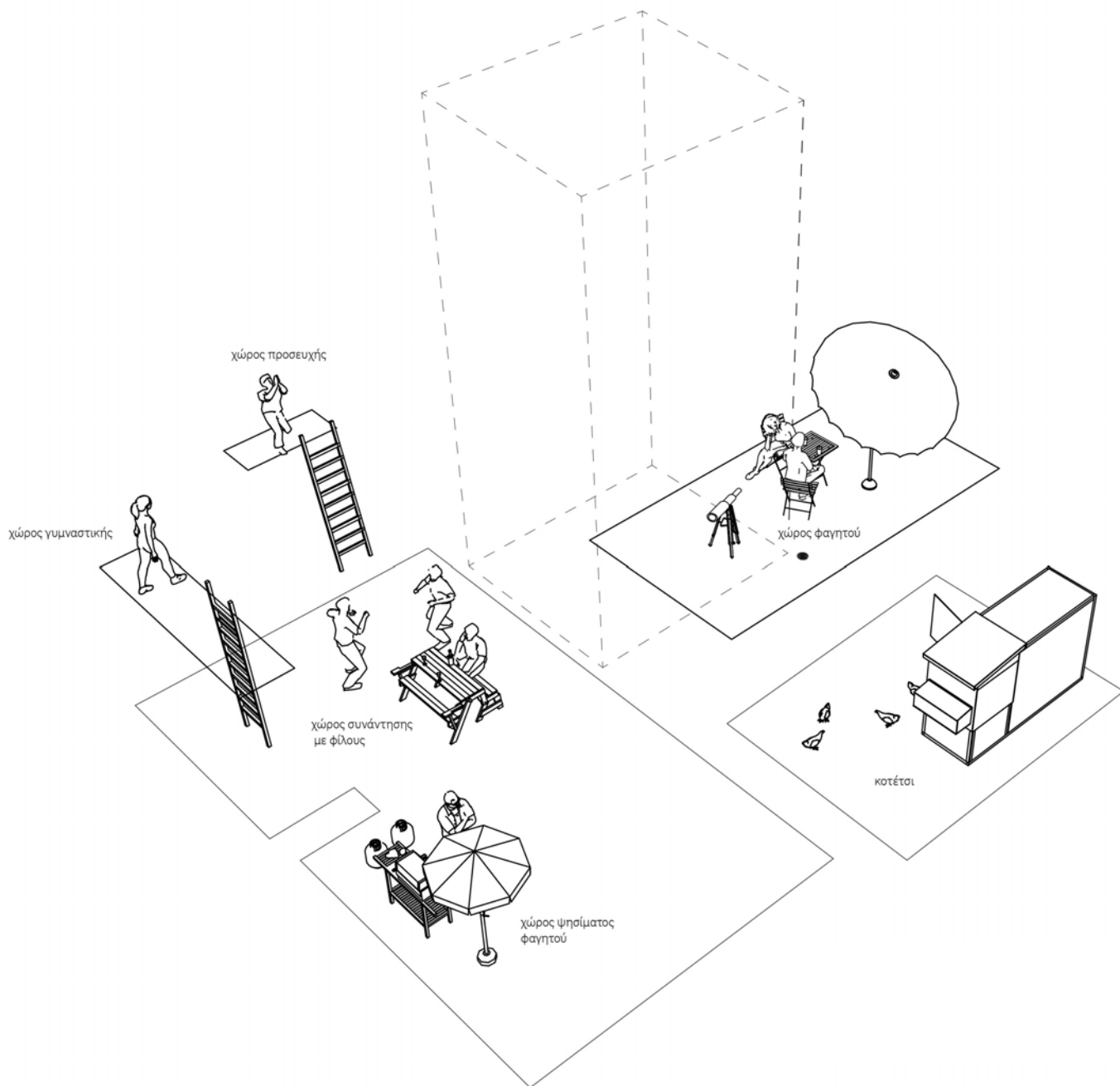
οι λειτουργίες του εσωτερικού χώρου της Μανήτσας

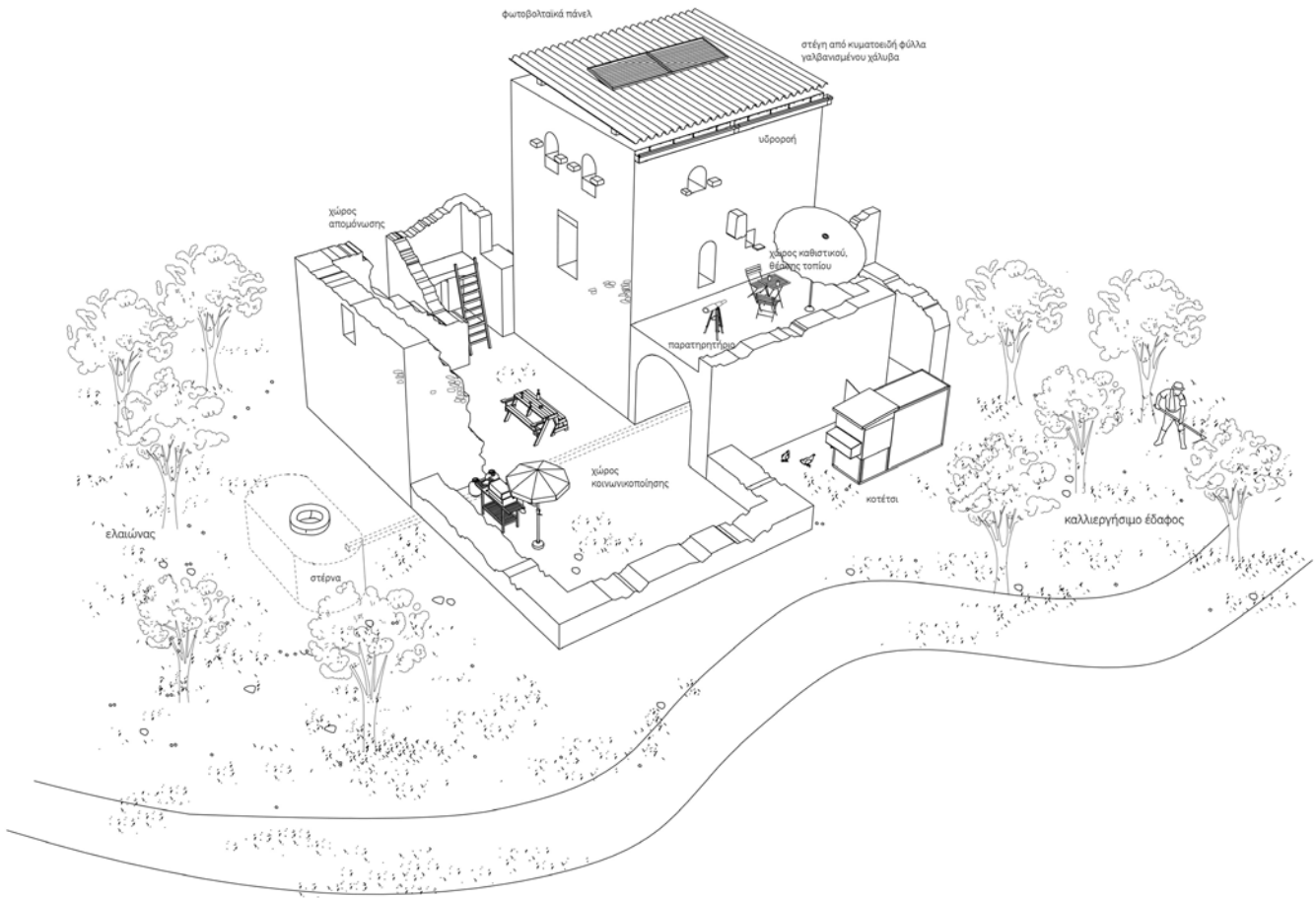

χρήση γατζών/ με την κρέμαση της σκάλας σε άλλο σημείο, ελευθερώνεται ο χώρος της κάτοψης

ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

οι λειτουργίες του εξωτερικού χώρου

ο περιβάλλον χώρος της ΜΑΝΗΤΣΑΣ στην Τραχήλα

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΣΤΗΝ ΜΑΝΗΤΣΑ ΤΗΣ ΤΡΑΧΗΛΑΣ

9.00

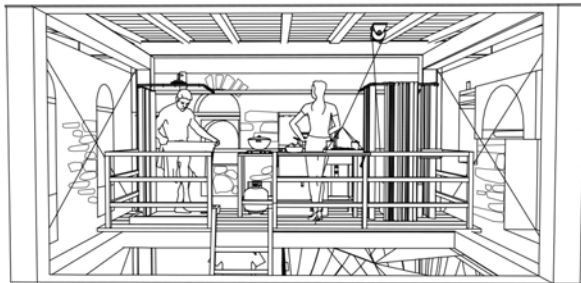
ύπνος στον κρέβατο

10.00

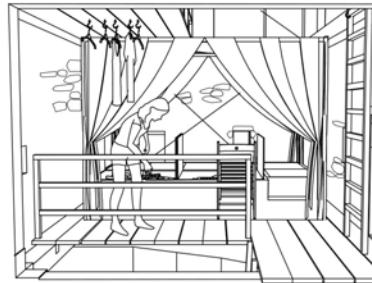
πρωινό στον κρέβατο/ χρήση τροχαλίας

14.00

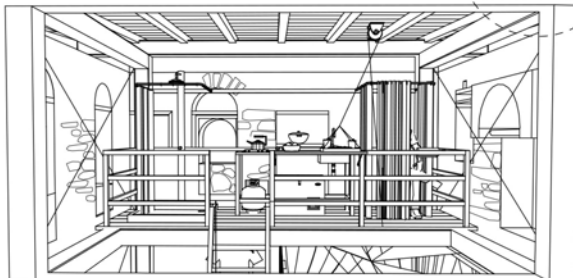
προετοιμασία φαγητού και ντους

14.15

άρση πτυσσόμενων καρεκλών και τραπεζιού από αποκρέβατο

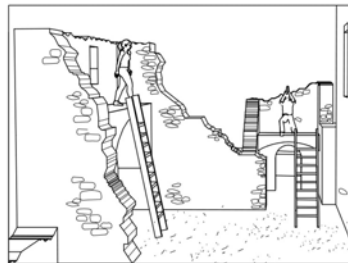
17.45

χρήση τουαλέτας

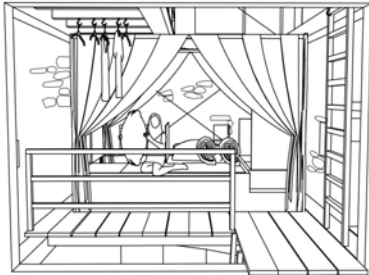

18.30

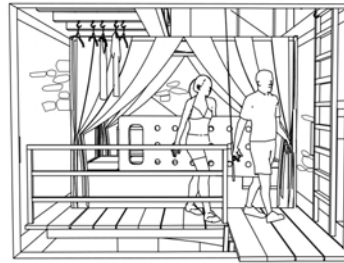
θραύσματα ερειπίων για περισυλλογή (γυμναστική και προσευχή)

11.00

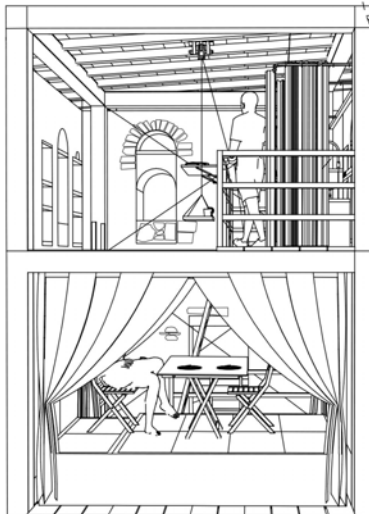
μάζεμα κρέβατου και αποθήκευση στον αποκρέβατο

12.00

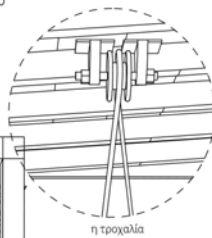

άρση μπανιερών από αποκρέβατο και ώρα για μπάνιο

14.30

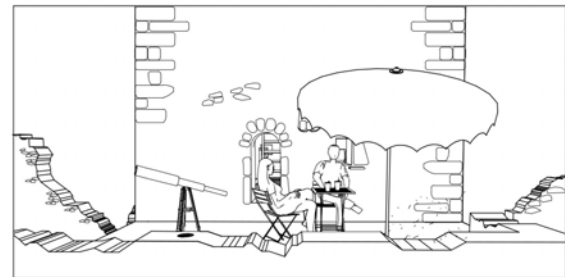

χρήση τροχαλίας και μεσημεριανό γεύμα στον κρέβατο

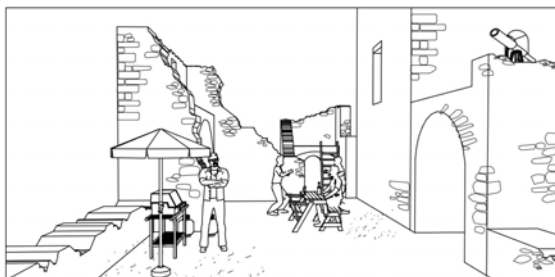
η τροχαλία

16.30

χρήση πτυσσόμενων καρεκλών και τραπεζιού για απογευματινό καφέ στον λιακό

20.00

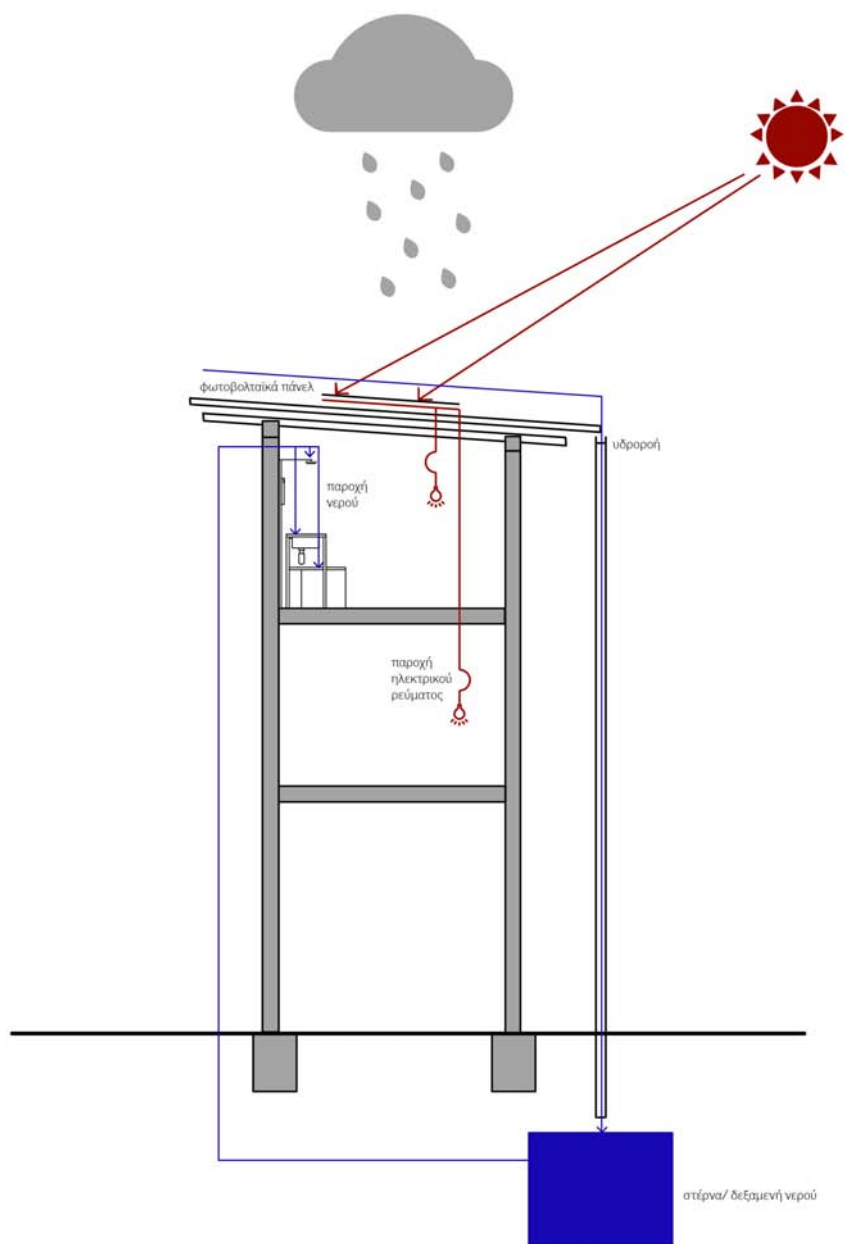
ψήσιμο φαγητού με τους φίλους στην αυλή ερειπίων

22.00

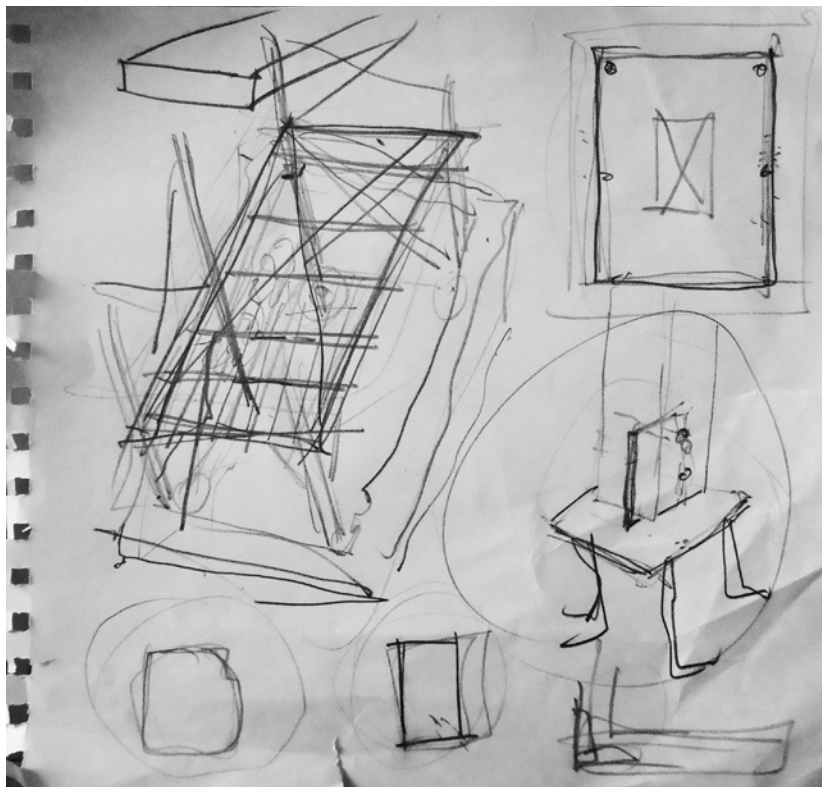
ύπνος στον κρέβατο

Η ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ

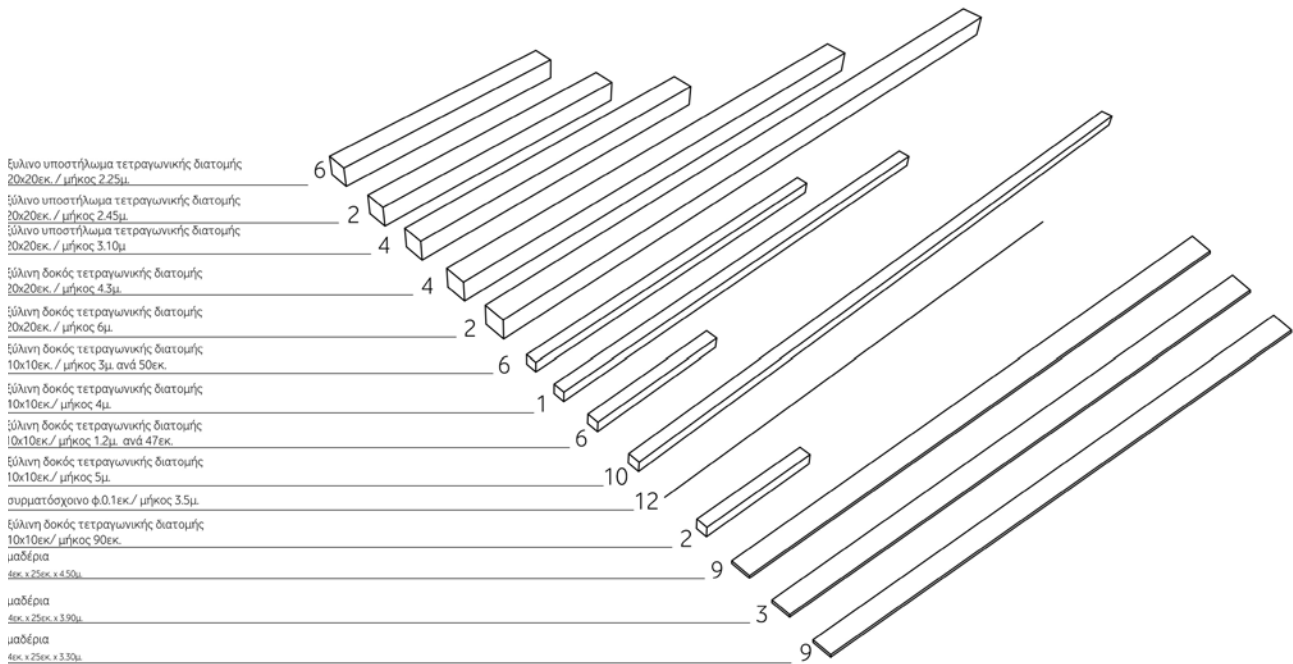

η κλιματική συμπεριφορά της ΜΑΝΗΤΣΑΣ

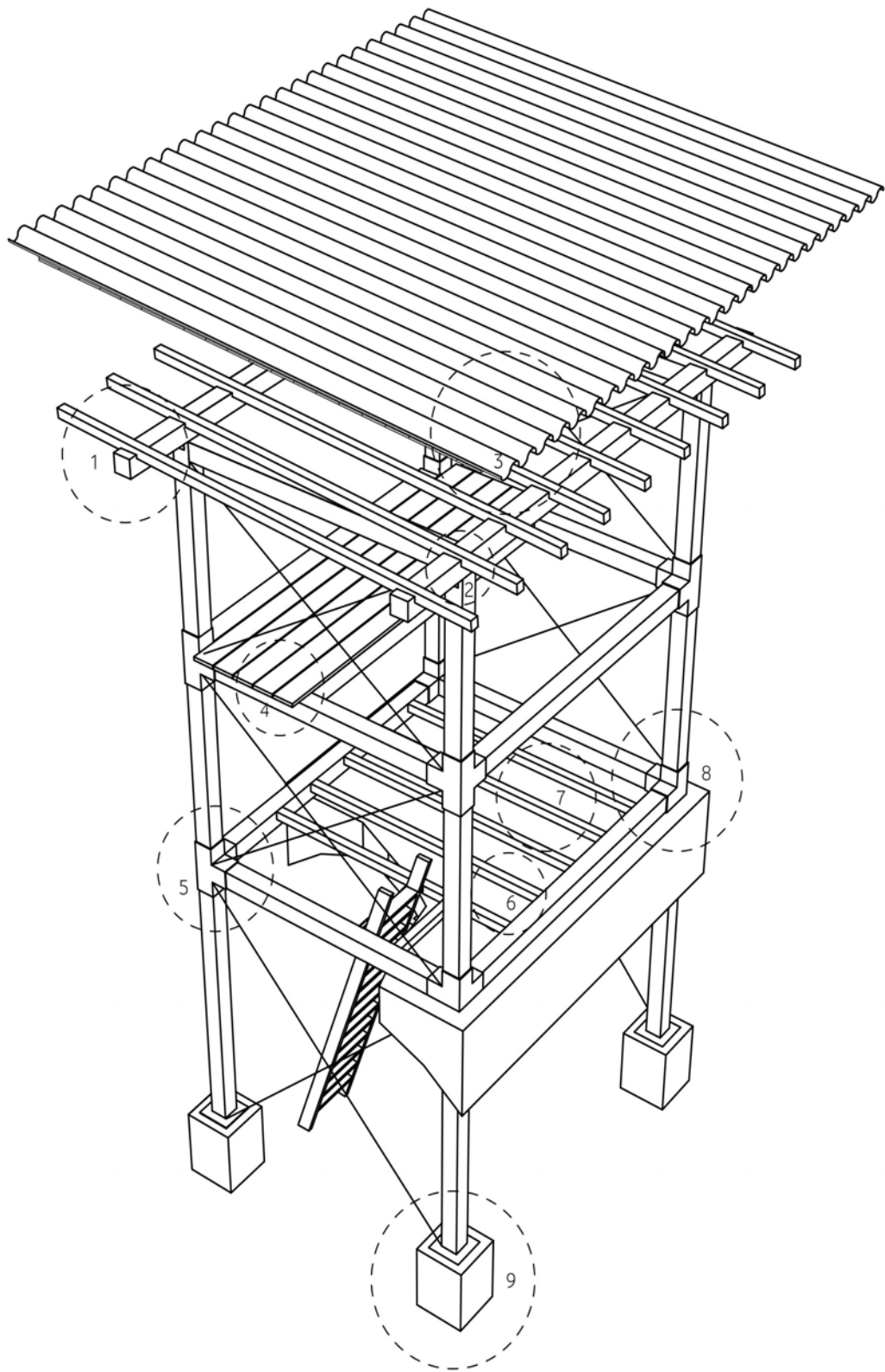
ΤΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΧΗΛΑ

σκίτσο του κ. Δημήτρη Φιλιππιτζή για την επίλυση του κατασκευαστικού

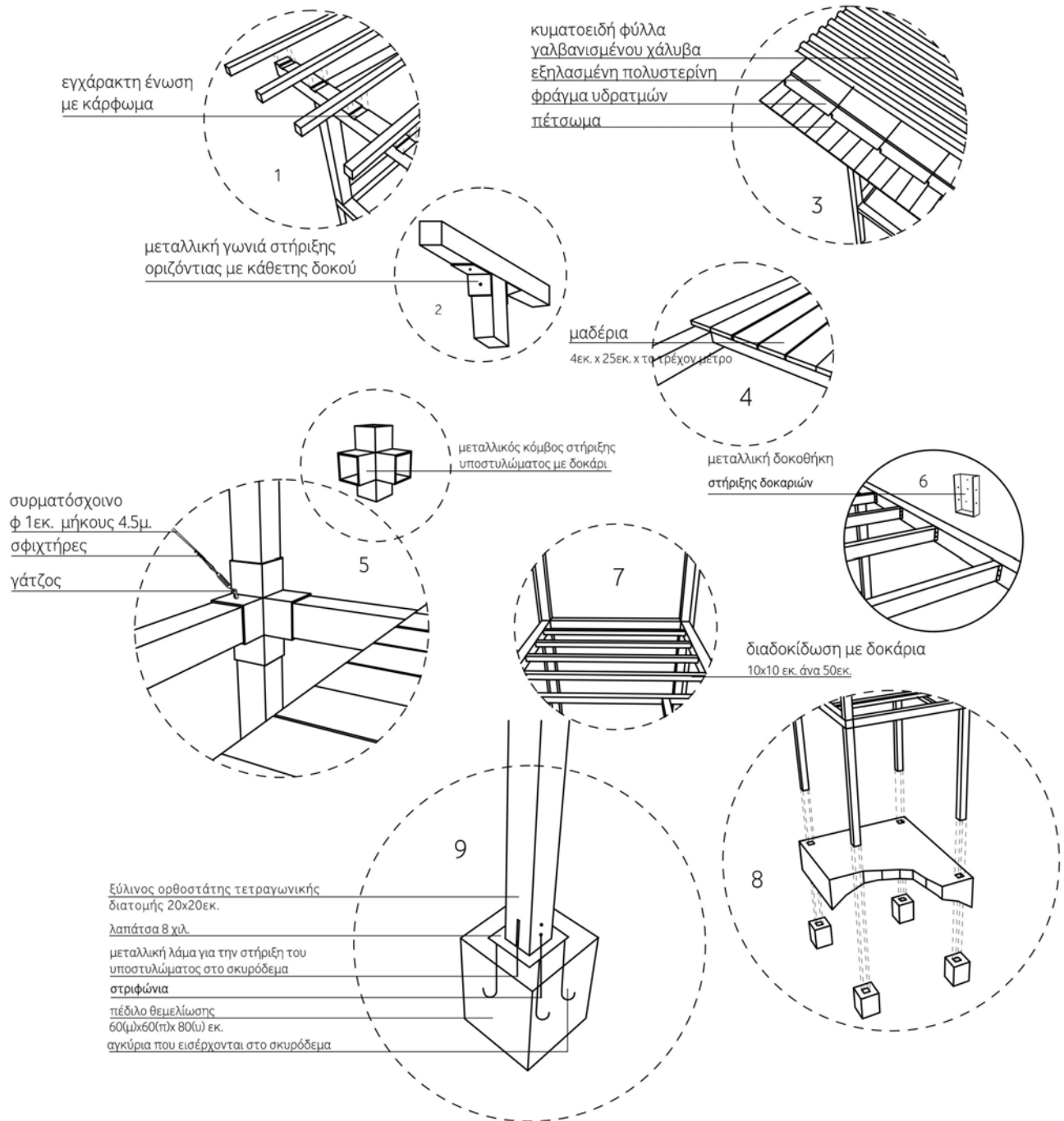

τα ξύλινα στοιχεία της κατασκευής, δοκάρια, υποστηλώματα, μαδέρια

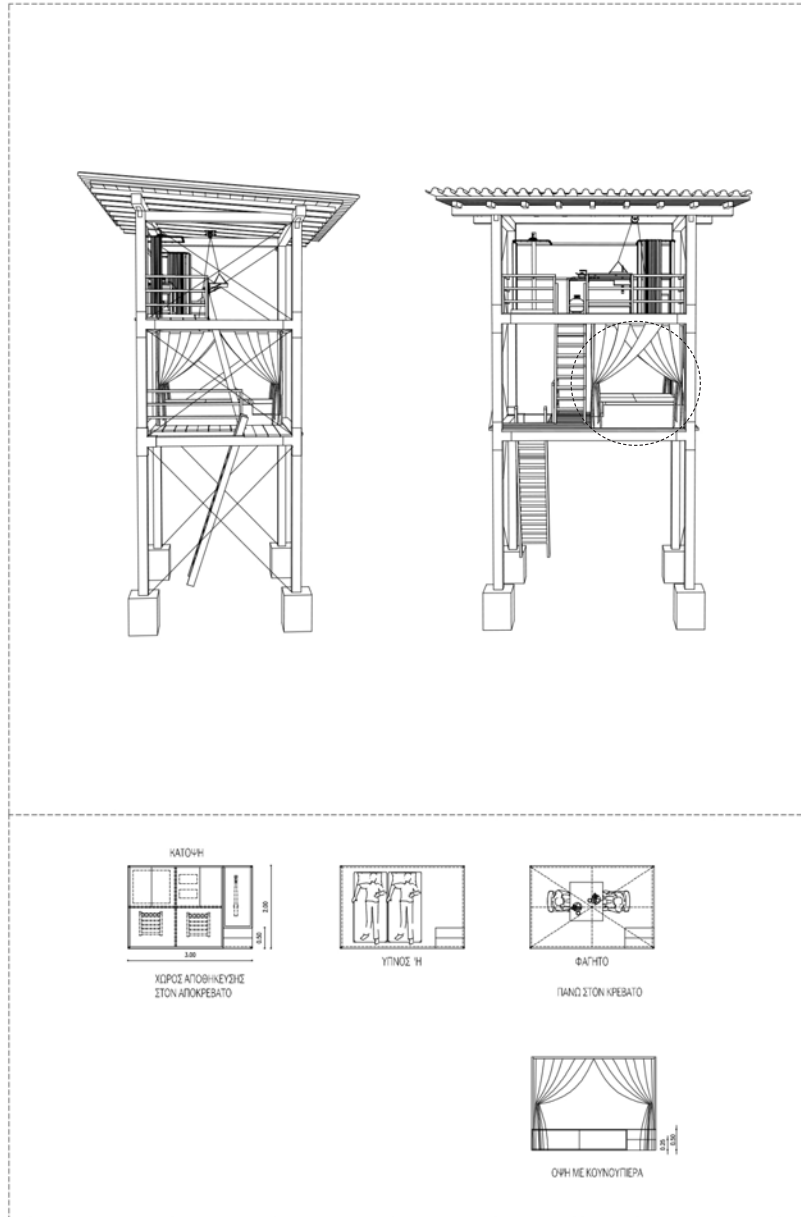
διάγραμμα δομής

λεπτομέρειες

ΚΡΕΒΑΤΟΣ-ΑΠΟΚΡΕΒΑΤΟΣ

Η ΜΑΝΗΤΣΑ ΣΕ ΑΛΛΟΥΣ ΠΥΡΓΟΥΣ

Η **ΜΑΝΗΤΣΑ** είναι μια ξύλινη ελαφριά κατασκευή, φιλική προς το περιβάλλον και τον άνθρωπο, με **low tech** προδιαγραφές.

Ο φέρον οργανισμός της είναι ξύλινος και έχει την δυνατότητα να **προσαρμόζεται**, να **μεταλλάσσεται** και να **υιοθετείται** μέσα σε μια σειρά πυργοκατοικιών. Οι διαστάσεις της είναι ανάλογες της ανθρωπινής κλίμακας που αυτό σημαίνει ότι ο σκελετός μπορεί να μεταφερθεί σε μικρά φορτηγά και να κουβαληθεί από ανθρώπινο δυναμικό. Επιπλέον, η κατασκευή της είναι πολύ λογική και κατανοητή και από μη επαγγελματίες.

Ο στόχος της ΜΑΝΗΤΣΑ project είναι να εξασφαλίσει μια βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή της Μάνης. Η πρόταση προσπαθεί να **ενεργοποιήσει** και να **αξιοποιήσει τις ερειπωμένες πυργοκατοικίες** της περιοχής μέσα από την δημιουργία παραθεριστικών κατοικιών για τους ιδιοκτήτες των πύργων είτε προς εκμετάλλευσή τους μέσω ενοικίασης.

Η διαμονή στην ΜΑΝΗΤΣΑ έχει την έννοια της κατασκήνωσης μέσα στον πύργο. Παρέχει προστασία, ξεκούραση, διαμονή, θέαση ερειπίου και του γύρω τοπίου. Η είσοδος στους πύργους της Μάνης γινόταν από τον πρώτο όροφο που ήταν υπερυψωμένος 3-5 μέτρα από το έδαφος. Εκεί έφτανε κανείς με κινητή σκάλα. Έτσι και στην ΜΑΝΗΤΣΑ η είσοδος γίνεται μέσω ξύλινης κινητής σκάλας είτε εξωτερικά από είσοδο στον όροφο, είτε από το κατώι καθώς σε κάποιους πύργους υπάρχουν πόρτες και στα κατώγια.

Στην Μάνη έχτιζαν με μονάδα μέτρησης τον πήχη, δηλαδή μονάδα μήκους ίση με **75 εκατοστά** του μέτρου. Έτσι, όλες οι πυργοκατοικίες μπορούν να μετρηθούν ως πολλαπλάσια αυτής της διάστασης. Οι ορθοστάτες της κατασκευής, οι στρωτήρες και τα δοκάρια βγαίνουν πάντοτε σε συγκεκριμένες διαστάσεις μήκους (1), όπου $1 = n \times 0.75\mu$. (όπου n ακέραιος αριθμός $n = 1, 2, 3, 4, 5, \dots$). Έτσι, η κατασκευή της ΜΑΝΗΤΣΑΣ γίνεται πιο έξυπνη και χαμηλού κόστους αφού αποτελείται από προκαθορισμένα κομμάτια ξύλου. Στον απλό, αλλά μεταλλασσόμενο σκελετό της ΜΑΝΗΤΣΑΣ, μπορούν να δημιουργηθούν πολλές διαφορετικές χωρικές συνθετικές προτάσεις ανάλογα με τις ανάγκες και προτιμήσεις του χρήστη-πελάτη.

Η ΜΑΝΗΤΣΑ λειτουργεί σαν παράσιτο μέσα στον πύργο. Η κατασκευή της ενώ έχει αναφορές στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική, ταυτόχρονα τονίζει την αντίθεση του παλαιού με το καινούργιο. Εισέρχεται μέσα σε αυτόν αλλά **λειτουργεί αυτοφερόμενα**.

Η πρόταση δεν στηρίζει την λογική αποκατάστασης των Μανιάτικων πύργων, αλλά βρίσκει αναγκαία την ενίσχυση, συντήρηση, μερική στερέωση και αρμολόγηση του πύργου για την αποφυγή αποκόλλησης και πτώσης πετρών.

Η ΜΑΝΗΤΣΑ δεν παρέχει ανέσεις όπως ένα τυπικό δωμάτιο ξενοδοχείου.

Απευθύνεται σε **λάτρες ερειπίων** και παραπέμπει στην επιθυμία του λιγότερου στον παραθεριστικό βίο και την αναζήτηση του πρωταρχικού και του ιδεώδους.

Όσον αφορά τη διάρθρωση των επιπέδων, στο πρώτο επίπεδο-άνω έχει χώρο για ύπνο ή φαγητό πάνω στον κρέβατο και χώρο αποθήκευσης εξοπλισμού (στρώματα, κλινოსκεπάσματα, πτυσσόμενο τραπέζι, καρέκλες) στον αποκρέβατο. Στον κρέβατο μπορούν να κοιμηθούν 2-3 άτομα. Στο δεύτερο επίπεδο-πατάρι έχει χώρο τουαλέτας και κουζίνας (οι χρήσεις στα επίπεδα τοποθετούνται και αντίστροφα).

Ο κάθε Μανιάτικος πύργος φέρει πάντοτε δίκη του **στέρνα**-δεξαμενή που αποθηκεύεται βρόχινο νερό και συμπληρωματικά όταν χρειαστεί έρχεται νερό με βυτιοφόρο που σταματάει στο δρόμο και το νερό φτάνει με σωλήνες μέχρι τη δεξαμενή. Όταν τελειώσει το νερό στη δεξαμενή σταματάει η παροχή νερού. Σε κάθε στέρνα τοποθετείται φίλτρο καθαρισμού πριν την είσοδο του νερού. Η συλλογή και χρησιμοποίηση βρόχινου νερού βελτιώνει την αυτονομία σε νερό για τουαλετα, μπάνιο και πότισμα. Το νερό όμως δεν είναι πόσιμο, γι' αυτό ο χρήστης το προμηθεύεται από την κοντινότερη βρύση είτε χωριό. Για το μαγείρεμα η ΜΑΝΗΤΣΑ έχει κουζινάκι γκαζιού και για φως λάμπες υγραερίου. ή ρεύματος. Το ρεύμα παρέχεται από φωτοβολταϊκό πάνελ που τοποθετείται στην στέγη της ΜΑΝΗΤΣΑΣ.

Ως υλικό της κατασκευής είναι **ξύλο σουηδικό πεύκο** όταν η ΜΑΝΗΤΣΑ είναι προστατευμένη μέσα στον πύργο αλλιώς, **ιρόκο** όταν η κατασκευή είναι εκτεθειμένη στις καιρικές συνθήκες, διότι είναι πολύ γερό και **δεν σαπίζει**. Τα φέροντα στοιχεία είναι **υποστηλώματα διαστάσεων 20x20cm** και **δοκοί 10x10cm**. Στοιχεία πλήρωσης υπάρχουν μόνο στις πλευρές που απουσιάζει τμήμα από τον πύργο και είναι **καλαμωτές** σε κουφώματα είτε σε ρολό, είτε **κουρτίνες από караβόπανο**. Για στέγη τοποθετούνται κυματοειδή φύλλα γαλβανισμένου χάλυβα. Στους πύργους που στέκουν ακόμη οι τέσσερις τοίχοι, τα πατώματα μπορούν να τοποθετηθούν στις υπάρχουσες δοκοθήκες.

ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΡΕΙΠΙΟΥ

Δεν πρέπει να παραληφθεί ότι το κτίσμα για να μπορέσει να καταστεί ασφαλές πρέπει να ενισχυθεί η κατασκευή του, όπου και όσο χρειάζεται, με ενέματα (αυτοδιογκούμενο τσιμέντο που μπαίνει στην λιθοδομή) και στην συνέχεια να αρμολογηθεί (με τσιμεντοειδή κονιάματα με πρόσθετα υδροφοβικά υλικά που δημιουργούν καλύτερες στεγανοποιητικές ιδιότητες στο κονίαμα). Η διαδικασία της αρμολόγησης στους τοίχους παρέχει μια ομαλή και σφραγισμένη επιφάνεια προκειμένου το νερό της βροχής να μην διεισδύει στο εσωτερικό της τοιχοποιίας.

Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ

ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΝΙΑΤΙΚΩΝ ΠΥΡΓΩΝ

Η ΜΟΝΑΔΑ

κάναβος με αποστάσεις 0.75x0.75μ.

Στην Μάνη έχτιζαν με μονάδα μέτρησης τον πήχη δηλαδή μονάδα μέτρησης του μήκους ίση με 75 εκατ. του μέτρου.

Τα πυργόσπιτα έχουν πλάτος 4.5-6 μ., μήκος 6-9 μ., ορόφους 3-5, με αναλογία 2:3 έως 1:1.

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

- γυαλίνα
- λακίνη τουαλέτας
- υπνοδωμ. πάγκος προτομασπίδας φαγητού
- κρεβάτιος (θύρος ύπνου και φαγητού)
- πτυσσόμενο τραπέζι + καρέκλες
- κανάλια γιαδού
- μεταλλικός καταρράκτης, κατακόρυφη κίνηση με κλίμακα
- κορυφίνα

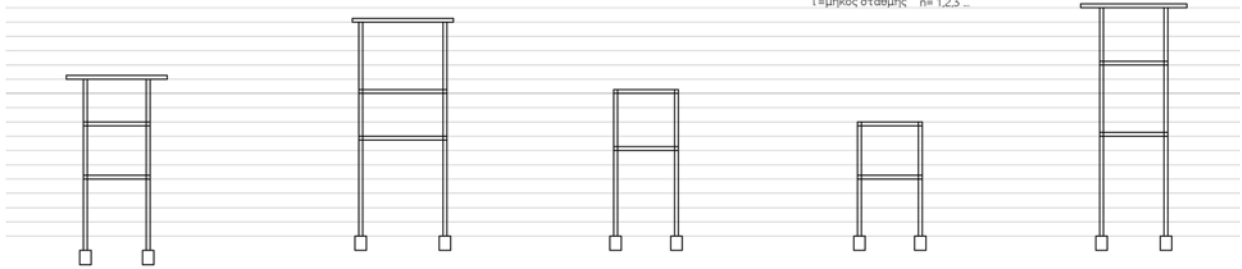
ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΟΨΕΩΝ ΤΩΝ ΠΥΡΓΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

4.5x4.5μ.	5x5μ.	5.5x6.3μ.	6x6μ.	4.5x6.75μ.	5x7.5μ.	5.5x8.25μ.	6x9μ.
εσωτ. διάσταση κανάβου: 2.25x2.25μ.	εσωτ. διάσταση κανάβου: 3x3μ.	εσωτ. διάσταση κανάβου: 3.75x4.5μ.	εσωτ. διάσταση κανάβου: 3.75x3.75μ.	εσωτ. διάσταση κανάβου: 2.25x4.5μ.	εσωτ. διάσταση κανάβου: 3x5.25μ.	εσωτ. διάσταση κανάβου: 3x6μ.	εσωτ. διάσταση κανάβου: 3.75x6.75μ.

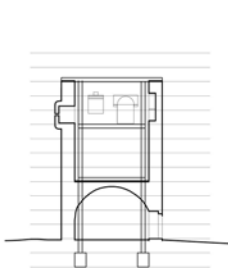
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΠΥΡΓΟΥΣ

ΟΙ ΣΤΑΘΜΕΣ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ ΣΕ ΠΟΛΥΠΛΑΣΙΑ ΤΟΥ 0.75μ.

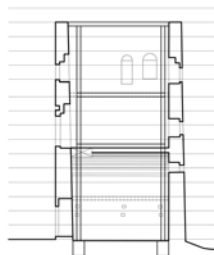
$l = n \cdot 0.75$
 $l = \text{μήκος στάθμης}$ $n = 1, 2, 3 \dots$

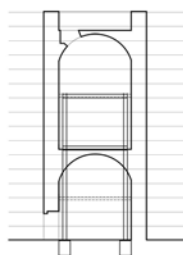
ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΥΡΓΩΝ ΣΕ ΤΟΜΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ

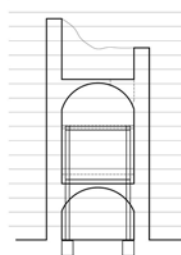
ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΤΡΑΧΗΛΑ
 9μ.
 3 στάθμες

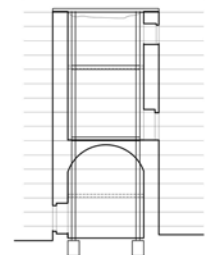
ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΕΑ
 12μ.
 4 στάθμες

ΠΥΡΓΟΣ ΣΤΑΡΟΓΙΑΝΝΗ
 12μ.
 4 στάθμες και δώμα

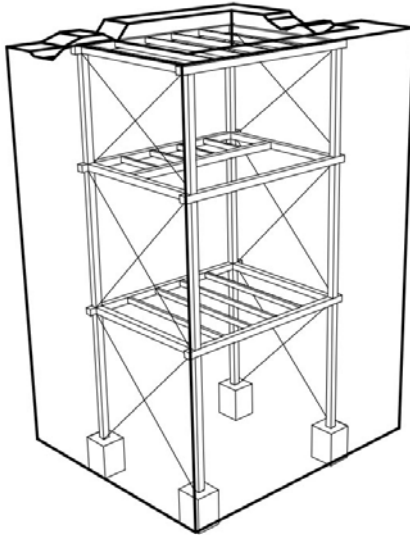
ΠΥΡΓΟΣΠΙΤΟ ΔΡΑΚΟΥΛΑΚΟΥ 1865-1877
 12μ.
 4 στάθμες με ελαφρά υπερυψωμένο πάτωμα για ύπνο στον 4 όροφο

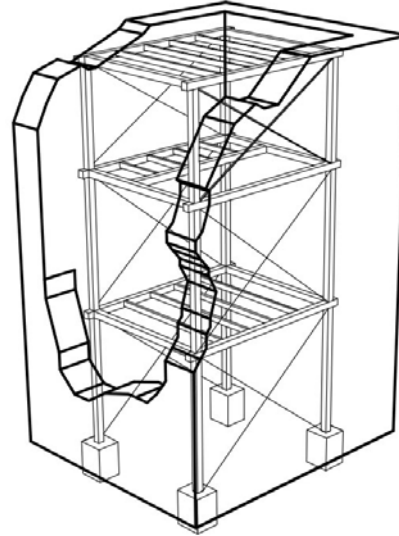
ΠΥΡΓΟΣΠΙΤΟ ΚΕΡΑΜΙΔΑ 1871
 12μ.
 4 στάθμες

Η ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ ΜΕ ΧΙΑΣΤΑ
ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΒΑΘΜΟ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ

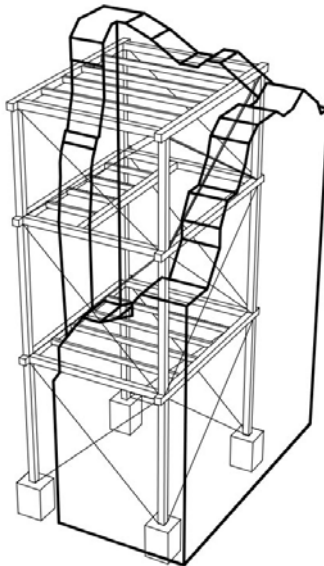
πύργος με 4 τοίχους
χιαστά σε 2 πλευρές

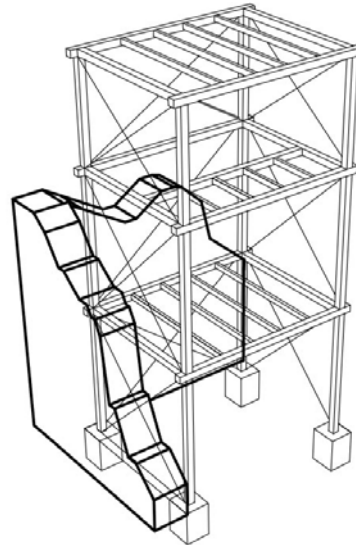
πύργος με 3 τοίχους
χιαστά σε 2 πλευρές

πύργος με 2,5 τοίχους
χιαστά σε 3 πλευρές

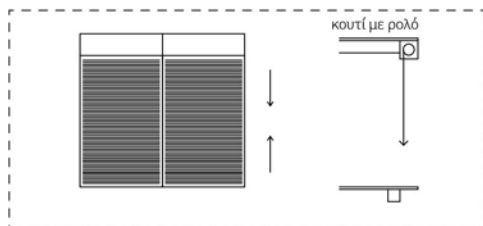
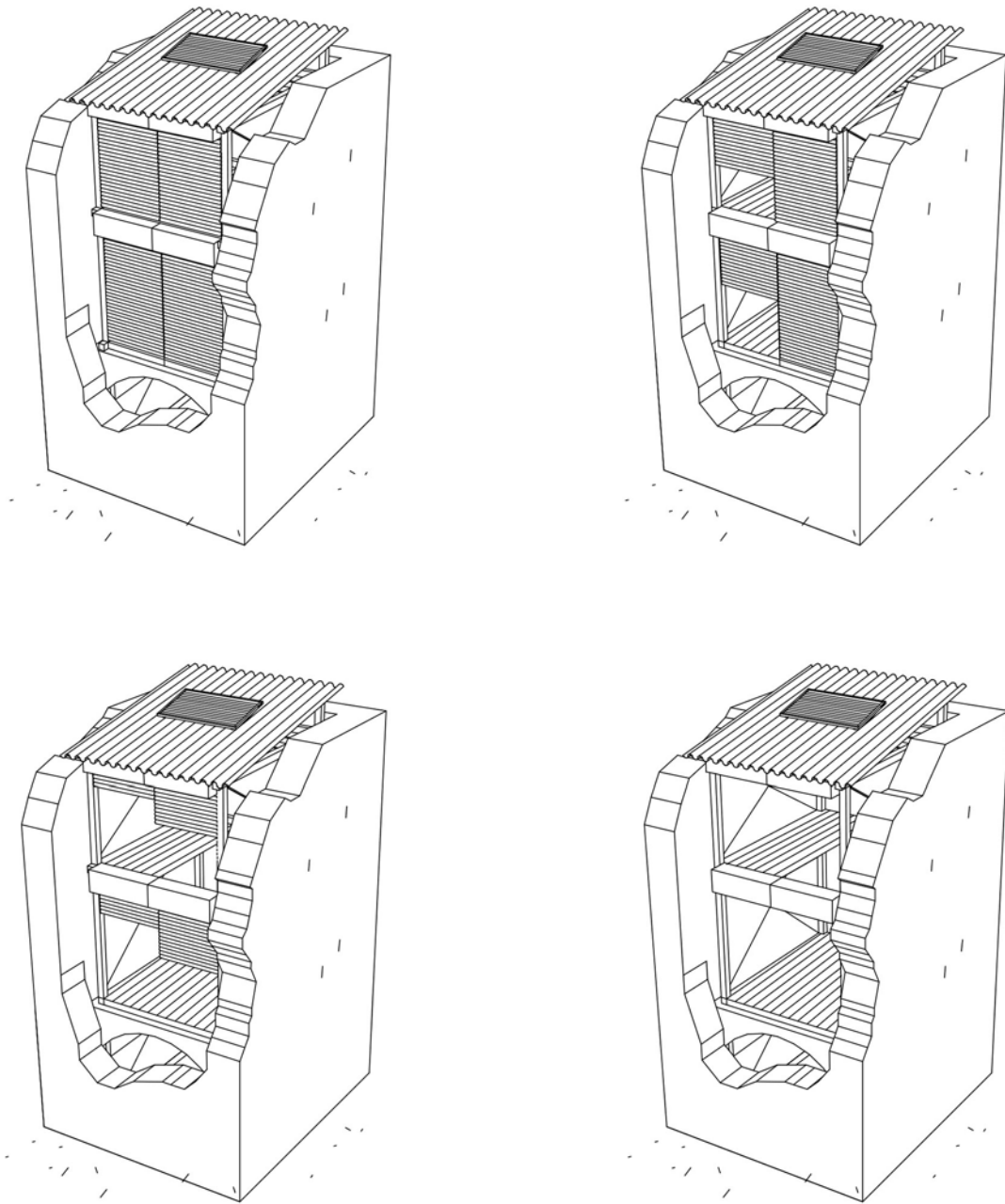

πύργος με 2 τοίχους
χιαστά σε 3 πλευρές

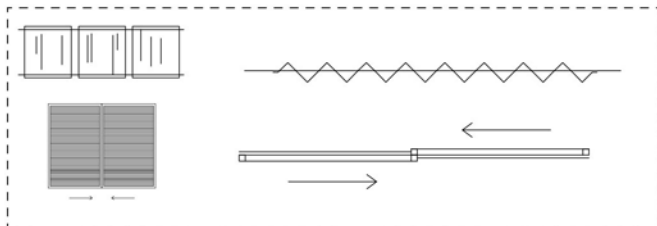
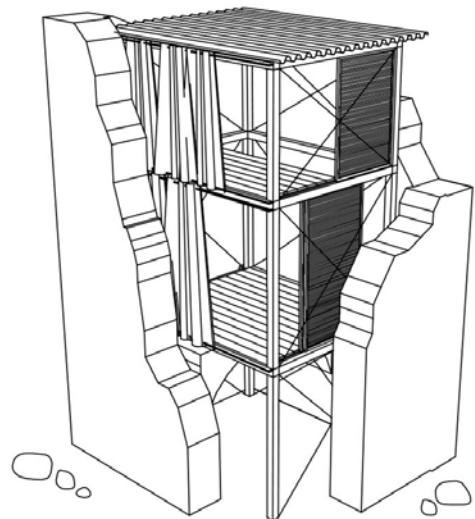
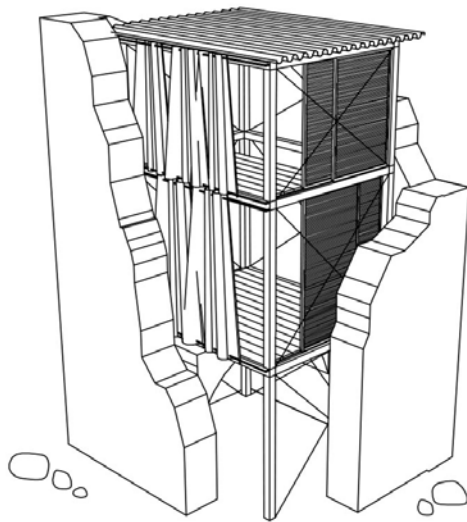
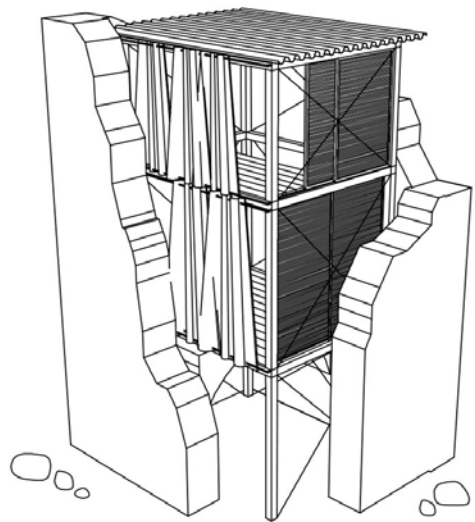
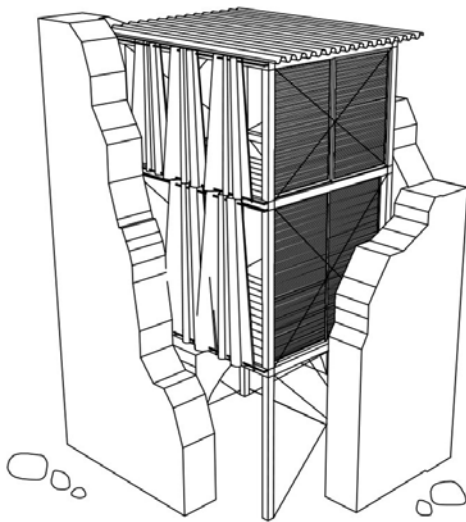

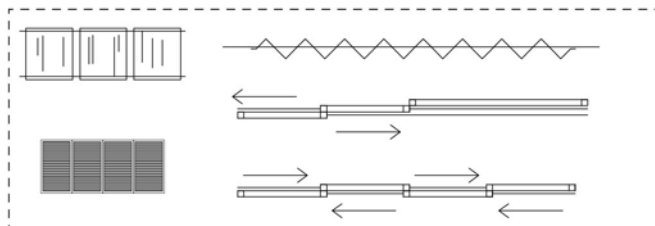
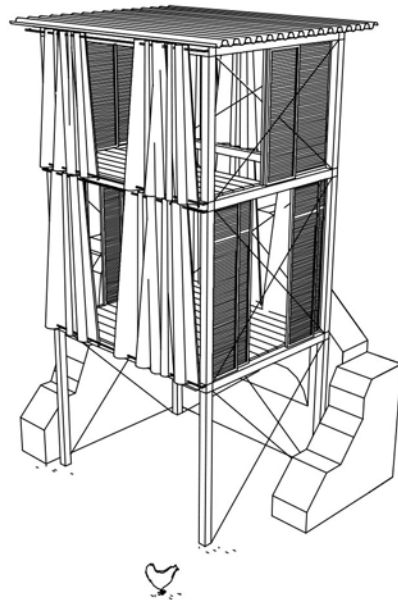
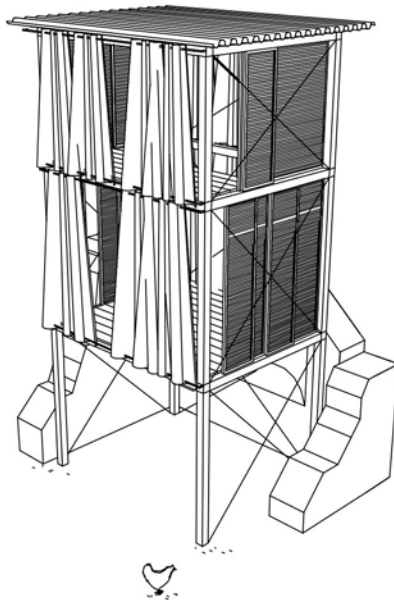
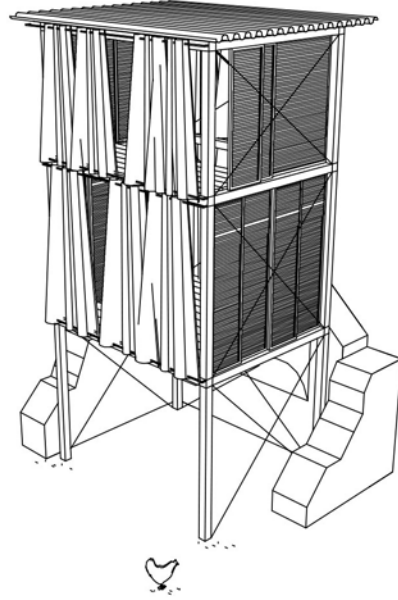
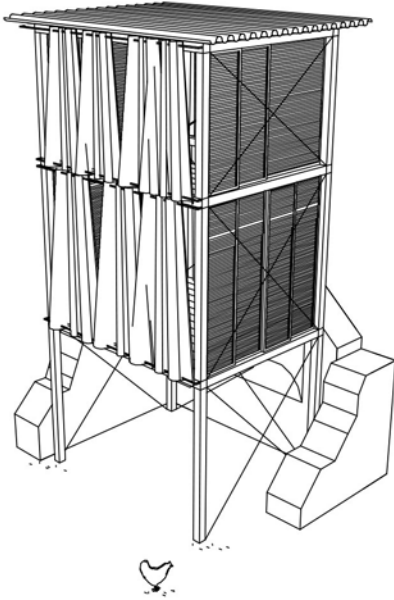
ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΛΗΡΩΣΗΣ

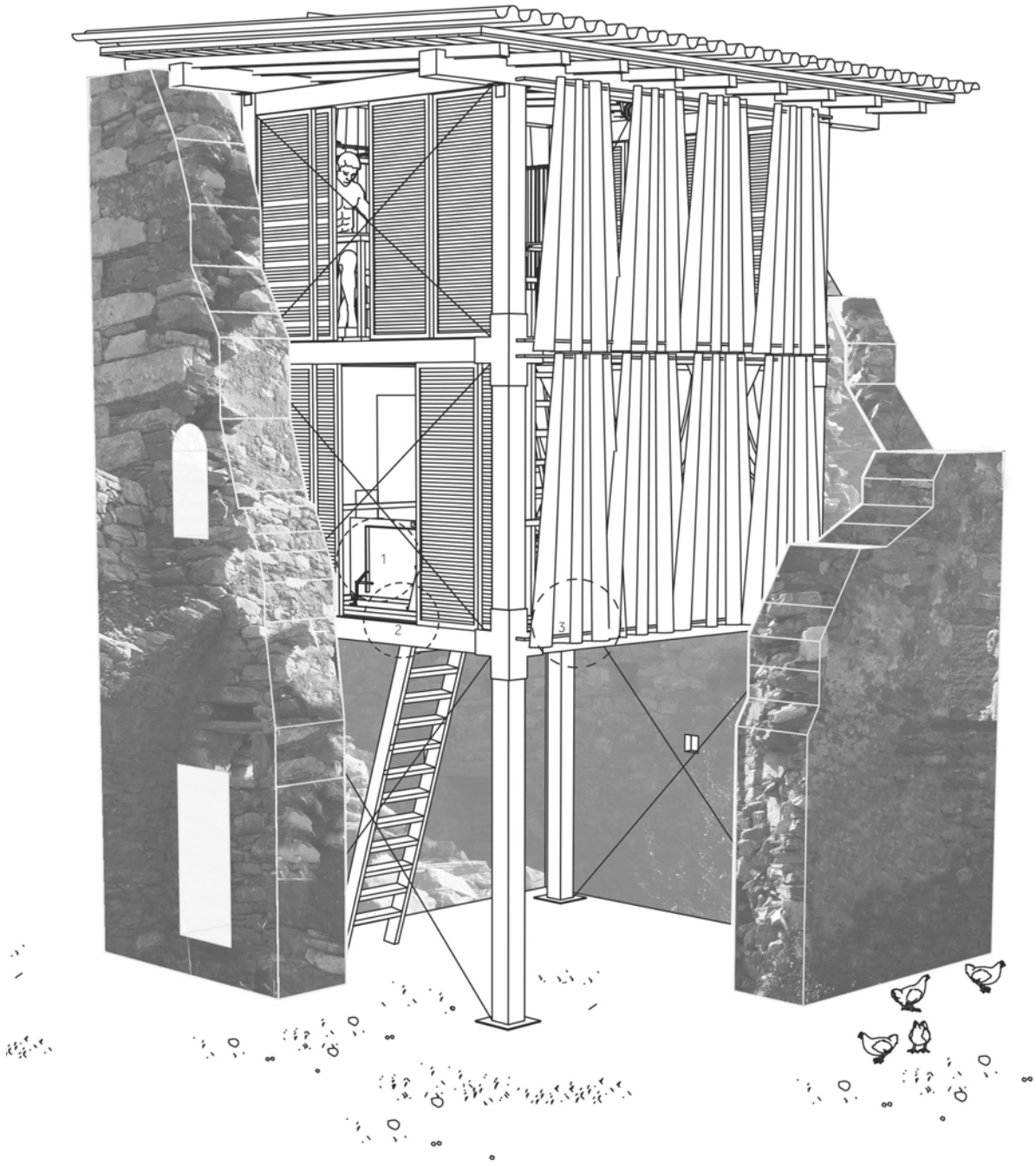

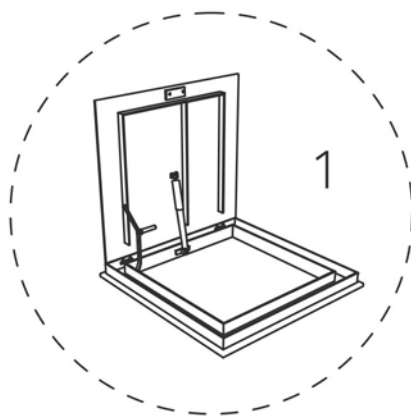
ΡΟΛΟ ΑΠΟ ΚΑΛΑΜΙ ΠΟΤΑΜΙΣΙΟ
1εκ. ΤΡΙΕΤΕΣ-ΜΕ ΓΑΛΒΑΝΙΖΕ ΣΥΡΜΑ
ΚΑΙ ΞΥΛΙΝΟ ΚΟΥΤΙ ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΛΟ

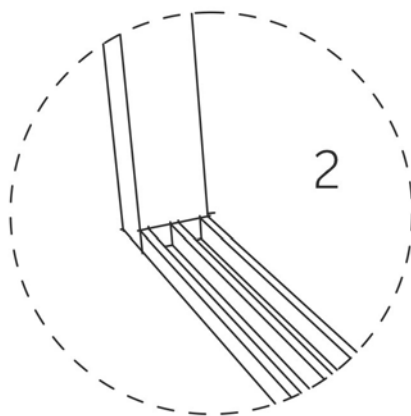
ΞΥΛΙΝΑ ΣΥΡΡΟΜΕΝΑ ΚΟΥΦΩΜΑΤΑ
 ΜΕ ΚΑΛΑΜΙ ΠΟΤΑΜΙΣΙΟ 1.5 εκ. ΤΡΙΕΤΕΣ
 ΚΑΙ ΚΟΥΡΤΙΝΕΣ ΚΑΡΑΒΟΠΑΝΟΥ
 ΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΕΣ ΣΕ ΞΥΛΙΝΗ ΒΕΡΓΑ

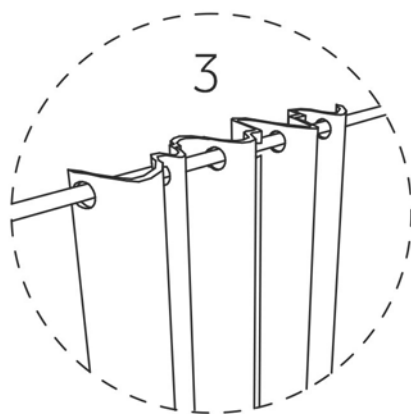

όταν ο
πύργος δεν
έχει κατώι,
η ΜΑΝΗΤΣΑ
είναι
εξοπλισμένη
με δική
της πόρτα-
καταπακτή
στην α'
στάθμη

υποδοχές για
τα ξύλινα
συρρόμενα
κουφώματα

ξύλινη
ράβδος
και η
κουρτίνα
με ύφασμα
τύπου
καραβόπανο

λεπτομέρειες

Η ΜΑΝΗΤΣΑ ΜΕΣΑ ΣΕ ΥΠΑΡΧΟΝΤΕΣ ΠΥΡΓΟΥΣ

πύργος με μισό τοίχο

πύργος με δύο τοίχους

πύργος με τέσσερις τοίχους

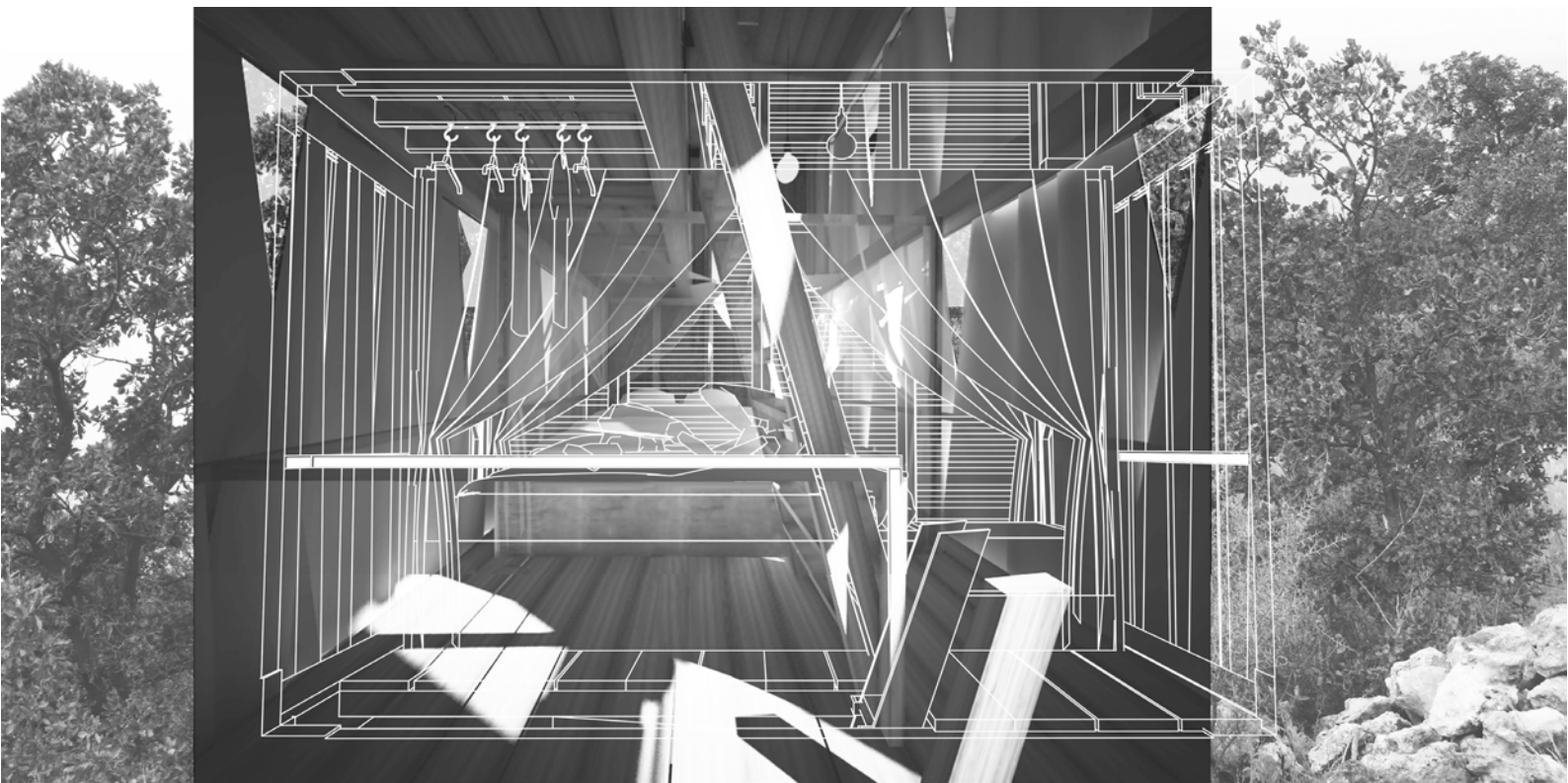

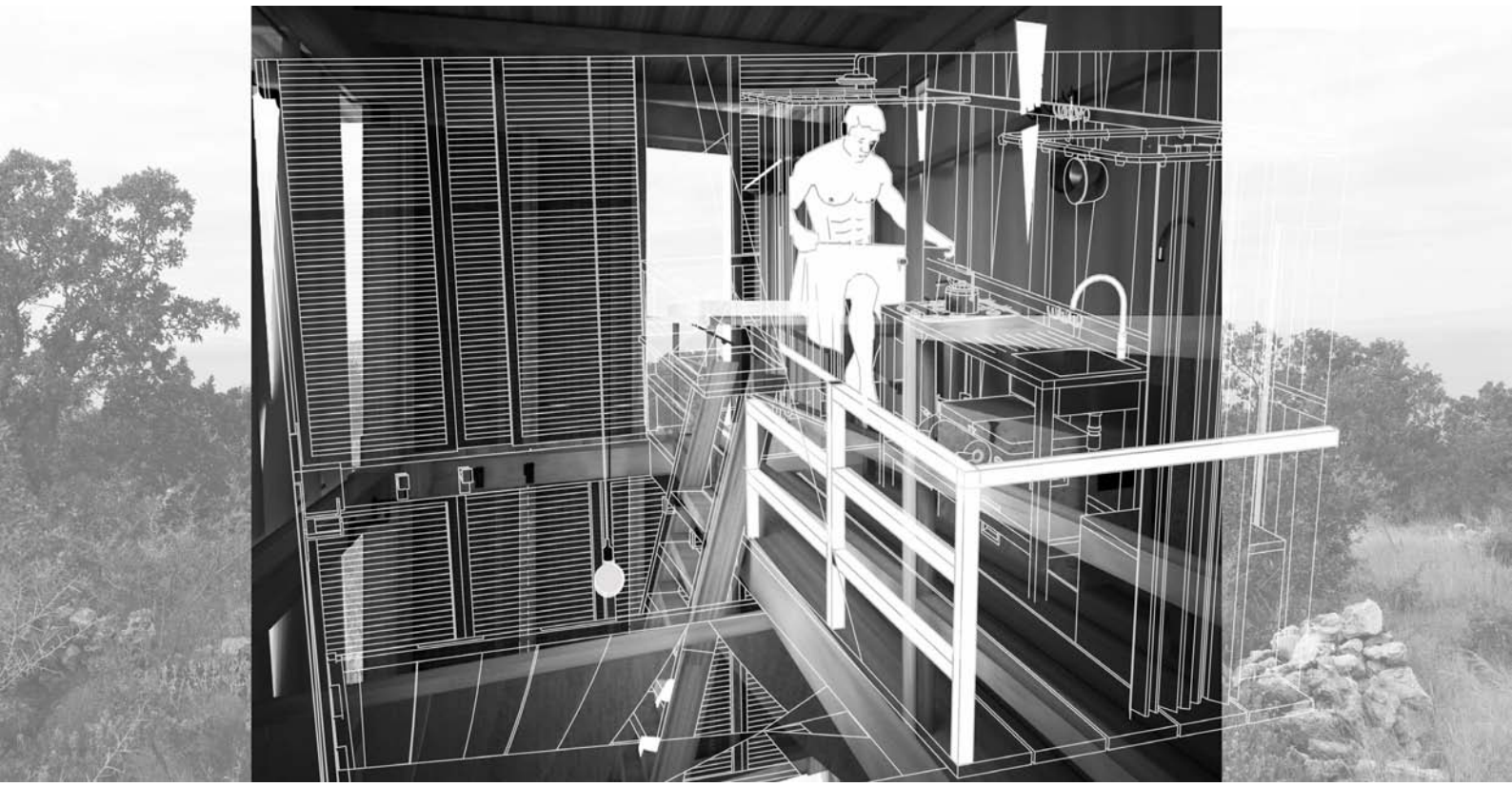
πύργος με τρεις τοίχους

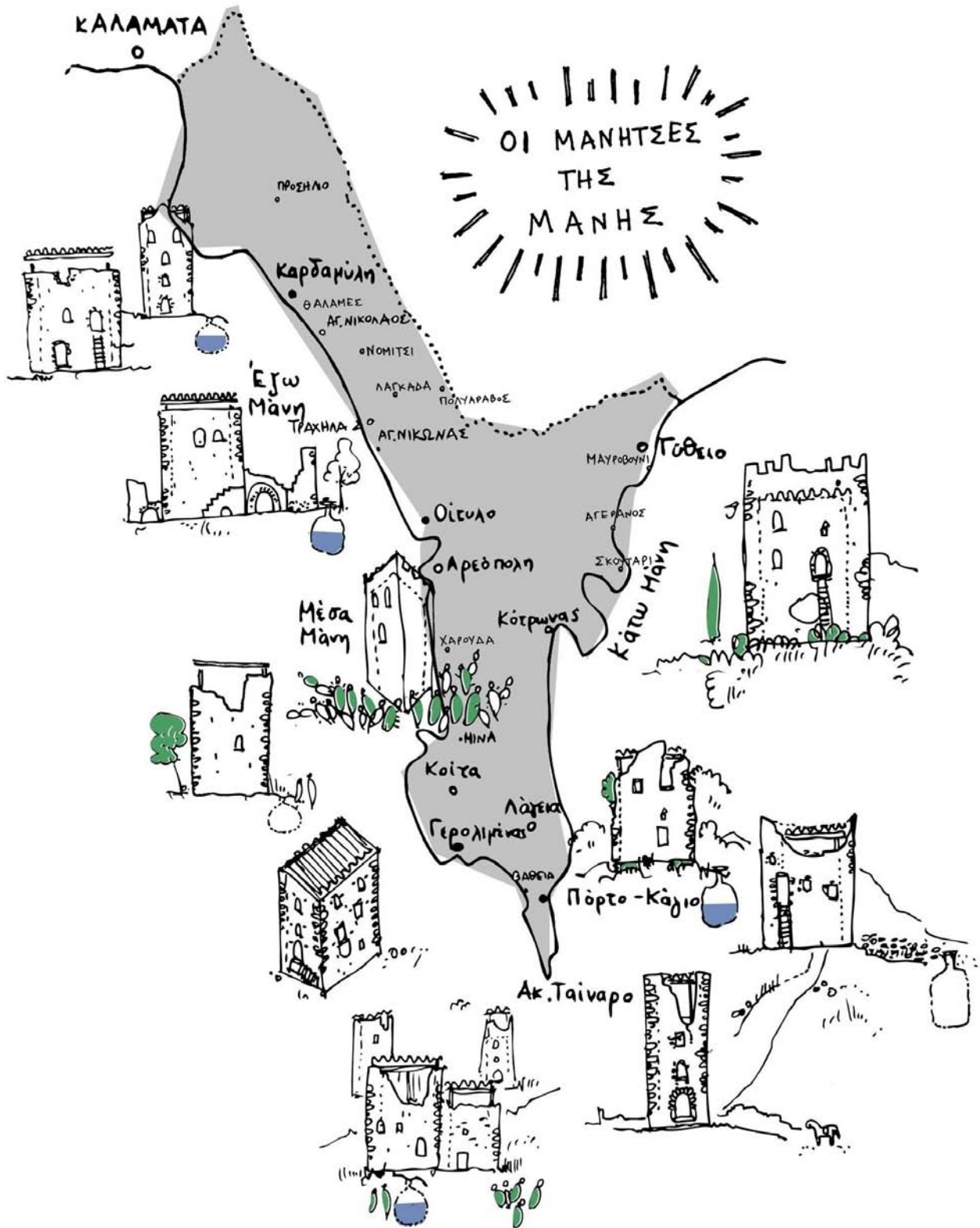
ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΟΠΤΙΚΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΤΣΑΣ

ο χάρτης της Μάνης με τα παραθεριστήρια

more info: <https://sites.google.com/site/manitsagr/home>

Ο ΦΟΡΕΑΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Η πρόταση των παραθεριστηρίων ιδανικά, δεν θέλει να διαμορφώσει μια μορφή κατοχής "παραθεριστικών κατοικιών" από ιδιώτες αλλά μια περιουσία "των κοινών", μια περιουσία του τόπου της ΜΑΝΗΣ. Μονάδες θετικής απομόνωσης που προσφέρονται σε όποιον θέλει να κατοικήσει μέσα σε αυτές. Το ερειπωμένο κτιριακό αποθέμα χρειάζεται ένα μηχανισμό μετατροπής του σε ενεργό και αυτό μπορεί να γίνει με τη νέα δομή- πλατφόρμα βιωματικής εμπειρίας-κατοίκησης, τη ΜΑΝΗΤΣΑ.

Η σημασία της ενεργοποίησης και διατήρησης των ερειπίων της Μάνης έχει ιστορική, πολιτιστική, οικονομική διάσταση και αξία. Ο ΕΟΤ, το Υπουργείο Πολιτισμού, η Εφορία Νεωτέρων Μνημείων, η Εταιρεία Μελέτης Περιβάλλοντος έχουν κάνει στη διάρκεια των τελευταίων 5 δεκαετιών πολλές δράσεις και σχεδιασμούς στην περιοχή. Το 2003 η Μάνη αναγνωρίστηκε ως το μοναδικό Πολιτιστικό σύνολο Διεθνούς Εμβέλειας στην Πελοπόννησο (ΣΧΑΠ 2003).

Η τοπική κοινωνία, οι τοπικοί φορείς, η τοπική αυτοδιοίκηση ή οι παραπάνω φορείς θα μπορούσαν να γίνουν οι αρχές δράσης της πρότασης "ΚΑΤΟΙΚΩΝΤΑΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ".

Να οργανώσουν δράσεις, θερινά εργαστήρια με φοιτητές αρχιτεκτονικής, Μανιάτες, φίλους Μανιατών και ιδιοκτήτες πυργοκατοικιών και να κατασκευάσουν όλοι μαζί ΜΑΝΗΤΣΕΣ, ο ένας για τον πύργο του άλλου. Μικρές ξεναγήσεις από τους ιδιοκτήτες που μπορούν να αφηγηθούν την ιστορία του δικού τους πύργου μέσα από τις αναμνήσεις τους, θα έδιναν ένα ακόμα ενδιαφέρον στο όλο εγχείρημα.

Η απόδοση κινήτρων στους ιδιοκτήτες για την επανακατοίκηση των εγκαταλελειμμένων ιδιοκτησιών τους, με την δυναμική διατήρησης, συντήρησης των εναπομείναντων καταλοίπων και τοποθέτησης της ελάχιστης μονάδας κατοίκησης για προσωπική τους χρήση είτε για τουριστική εκμετάλλευση, θα βοηθήσει στην παραπάνω κατεύθυνση. Η κάλυψη των δαπανών θα μπορούσε να γίνει με χορηγίες και εράνους.

Στην υποθετική εκδοχή ότι η ΜΑΝΗΤΣΑ κατασκευάστηκε και λειτούργησε στους ερειπωμένους πύργους της Μάνης, δημιουργείται ένας νέος χάρτης με τα παραθεριστήρια-ΜΑΝΗΤΣΕΣ της περιοχής. Για την διευκόλυνση των επισκεπτών-

παραθεριστών δημιουργείται μια ιστοσελίδα **manitsa.gr** (<https://sites.google.com/site/manitsagr/home>) με τις επισκέψιμες ΜΑΝΗΤΣΕΣ, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε μιας και την δυνατότητα κράτησης. Παρουσιάζονται 13 ανεξάρτητες ΜΑΝΗΤΣΕΣ, εμβαδού 23m² η καθεμία. Άλλες στέκονται μόνες τους σε λόφους και άλλες δημιουργούν σύνολα (2-4 ΜΑΝΗΤΣΕΣ) σε οικισμούς.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Η Μάνη είναι ένας τόπος ιδιαίτερος, με κύριο χαρακτηριστικό τα ερείπια των πυργο-κατοικιών. Οι ερειπωμένες πυργοκατοικίες της είναι πολλές και ανίκανες να διαχειριστούν την ενέργεια που συγκρατούν. Η ανάγκη ενεργοποίησης του κτιριακού αποθέματος της Μάνης και ανάδειξης της ερειπωμένης μορφής των πυργοκατοικιών, δημιουργεί το παραθεριστήριο ΜΑΝΗΤΣΑ.

Οι πυργοκατοικίες της Μάνης, με τα κατασκευαστικά παράδοξα για το σήμερα, ντουφεκίστρες, καταχύστρες, ζεματίστρες, υποδέχονται την ΜΑΝΗΤΣΑ, σαν το παρελθόν να υποδέχεται το παρόν. Η σχέση που δημιουργείται αμοιβαία διότι το ένα δίνει ζωή στο άλλο. Η ΜΑΝΗΤΣΑ δεν αλλοιώνει την μορφή του πύργου, είναι μια προσωρινή κατασκευή που προσαρμόζεται μέσα σε αυτόν, στέκεται διακριτική και συνδιαλέγεται μαζί του με φιλικό τρόπο. Τον παρατηρεί, τον χρησιμοποιεί, τον κατοικεί όσο εκείνος της επιτρέπει. Όταν δεν προορίζεται πλέον για χρήση αποσυναρμολογείται και εξέρχεται από αυτόν.

Όπως επισημαίνει ο Αντονάς "Καί τό νέο κτίσμα, στεγαζόμενο στό παλιό κέλυφος, συχνά υποδέχεται ὄχι μόνον τήν παράδοξη παρουσία τῶν κατασκευαστικῶν μελῶν τοῦ παλαιότερου ἀλλά ἐπίσης καλεῖται νά στεγάσει τήν ἀπουσία τοῦ παρελθόντος· ἡ στέγαση τοῦ ἀπόντος ἀποτελεῖ κάποιαν ἀπό τίς κατ' ἐξοχήν ἐρειπιακές λειτουργίες." Καί θά ἦταν ὑπερβολικά βιαστικό νά δεχθοῦμε ὅτι ἡ ἐπανάχρηση προσβάλει καί βεβηλώνει μέ ἀφέλεια αὐτό τό ἐγγεγραμμένο μνημικό περιεχόμενο τοῦ κτιρίου. Σίγουρα ὁμως ἡ ἐπανάχρηση διαχειρίζεται τή μνήμη μέ διαφορετικό τρόπο ἀπό ἐκεῖνον τῆς ἀρχαιολογικῆς προσέγγισης.²¹

Και συνεχίζει, τό παλιό δέν διαγράφεται ὅταν ἐνσωματώνεται στό νέο. Ἐποκτᾶ κάποιον ἰδιαίτερο χαρακτήρα... Ἡ παρουσία τοῦ ἀρχαίου ἀποσπάσματος μέσα στό νέο κτίσμα, ἀλλά καί ἡ παρουσία τοῦ ἴδιου τοῦ παρελθόντος ἐνός κτίσματος στό νέο κτίσμα στοιχειώνουν τό νέο κτίσμα σέ ἐπίπεδο μυθοπλασίας.²²

Η ΜΑΝΗΤΣΑ είναι μια ξύλινη κατασκευή, φιλική προς το περιβάλλον και τον άνθρωπο με δυνατότητα ερείπωσης και της ίδιας. Η προσέγγιση του σχεδιασμού της προέρχεται από την έννοια της κατασκήνωσης, που καλύπτει τις βασικές ανάγκες του παραθεριστή, σε επαφή με το ερείπιο και τη φύση. Η δυνατότητα απόλαυσης του ερειπίου είναι το κύριο χαρακτηριστικό της, μέσα από μια λιτή αρχιτεκτονική, η οποία παρέχει στον παραθεριστή την εμπειρία του ουσιώδους κατά την διαμονή του.

Το πρόγραμμα της Μανήτσας συντάσσεται ως έρευνα για την έννοια της ενεργοποίησης των εγκαταλελειμμένων πυργοκατοικιών και ερειπίων της Μάνης και όχι τόσο ως αγάπη στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική της περιοχής, δεν παραλείπει όμως να αξιοποιήσει όλα εκείνα τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά που διαμόρφωσαν την Μανιάτικη αρχιτεκτονική.

21. Αντονάς Αριστείδης, Η αναβολή της κατεδάφισης σελ. 2-3

22. ο.π. σελ 3

ΕΚΛΕΚΤΙΚΕΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΕΣ/

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ:

ΜΙΚΡΟΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΣΟΥΜΙΑΝΙΚΑ ΤΗΣ ΤΣΙΧΟΒΑΣ _ ΒΑ ΜΑΝΗΣ

(1744 και 1835 οι χρονολογίες πάνω σε εγχάρακτες πλάκες στα κτίσματα)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ:

Στον αντίποδα μελέτης της πυργοκατοικίας στην Τραχήλα έγινε η καταγραφή και αποτύπωση ενός οικισμού στη Βορειανατολική Μάνη, των Τσουμιάνικων της Τσίχοβας. Η πρόταση επανακατοίκησης του οικισμού που ακολουθεί παρακάτω δεν υλοποιήθηκε καθώς η αρχιτεκτονική του οικισμού δεν αποτελεί την επικρατέστερη μορφή στην ευρύτερη περιοχή της Μάνης. Αυτό οφείλεται διότι ο οικισμός αποτελείται από οχυρωματικές αγροικίες και όχι συγκροτήματα πυργοκατοικιών. Καθώς η προτασή μου θα ήθελα να επαναληφθεί επέλεξα την συνηθέστερη βιώσιμη για σήμερα αρχιτεκτονική μορφή της Μάνης που είναι οι πύργοι-κατοικίες. Αρχικά όμως, δεν γνώριζα ποιά θα είναι η κατεύθυνση αυτής της διπλωματικής και έτσι για μεγαλύτερη εμβάθυνση στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική της περιοχής κατέγραψα και ερεύνησα όλα εκείνα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δομής των κτισμάτων αλλά και της τότε κατοίκησης. **Δεν πρέπει να παραληφθεί ότι αρχιτεκτονικά στοιχεία που καταγράφηκαν στην εσωτερική διαμόρφωση (όπως οι μπαγδατότοιχοι) και στον εξοπλισμό των κατοικιών (όπως οι κασέλες) αποτέλεσαν στοιχεία έμπνευσης για τα στοιχεία πλήρωσης αλλά και σχεδιασμού επίπλων της "ΜΑΝΗΤΣΑΣ".**

τοπογραφικό σχέδιο οικισμού, λήψη από GOOGLE EARTH

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑΣ

Τα Τσουμιάνικα είναι ένας αγροκτηνοτροφικός οικισμός σε ύψωμα, με **οχυρωματικές αγροικίες** που δεσπόζει εγκαταλειμμένος.

Βρίσκεται κοντά στα χωριά Καρβελάς και Κονάκια, 16.8 χλμ από το Γύθειο.

Ο οικισμός αποτελείτο από 11 "κατοικίες" (πυργοκατοικίες, κατοικίες, αγροικίες, φούρνοι, καλύβες, στάνες) από τις οποίες κάποιες εγκαταλείφθηκαν λόγω πυρκαγιάς και κάποιες άλλες λόγω φυσικού θανάτου των ηλικιωμένων ιδιοκτητών τους.

Οι άνθρωποι του οικισμού τον εγκατέλειψαν ανά διαστήματα για τους παραπάνω λόγους και έκτισαν τα σπίτια τους στις παρυφές του λόφου καθώς η ανάβαση στον λόφο ήταν κουραστική όπως αναφέρουν οι ίδιοι.

Ο οικισμός βρίσκεται σε αγροτική περιοχή όπου οι άνθρωποι ασχολούνται με την γεωργία και την κτηνοτροφία.

Έγινε η καταγραφή και η αποτύπωση των κτισμάτων του οικισμού και μια συνολική τοπογραφική απεικόνιση. Στα σχέδια διαφαίνεται ο βαθμός ερείπωσης του κάθε κτίσματος. Στα περισσότερα οι στέγες έχουν καταστραφεί τελείως, έτσι τα πατώματα των δωματίων έχουν μετατραπεί σε φυτεμένα δώματα και οι μισογκρεμισμένοι τοίχοι σε σκηνικά θεάτρου με παράθυρα με θέες στην ύπαιθρο, στους απέναντι πύργους και στα μαντριά.

Κύρια χαρακτηριστικά των κτισμάτων είναι ο λιακός, τα θολωτά κατώγια για τα ζώα, οι καταρράκτες που ένωναν τα κατώγια με τα ανώγια, τα καλολαξευμένα θολωτά παράθυρα, οι δίρριχτες σκεπές, οι στέρνες-δεξαμενές νερού-, οι φουρνοι κατ'εξοχήν χαρακτηριστικό που συναντάται στον οικισμό, ανώγια -μονόχωρα, δίχωρα, τρίχωρα-. Τουαλέτα τα κτίσματα δεν διέθεταν.

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ

Τα φθαρμένα, εγκαταλελειμμένα κτίσματα έχουν σπασμένους τοίχους, γκρεμισμένες όψεις, καμένες και κατεστραμμένες οροφές, βγαλμένα κουφώματα. Από αυτά τα κενά που δημιουργούνται εισέρχονται στοιχεία ή εικόνες του εξωτερικού περιβάλλοντος και μεταβάλλουν τη φόρμα του κτίσματος. Η βλάστηση που φυτρώνει και αναπτύσσεται ανάμεσα στους φθαρμένους τοίχους και στα πατώματα, η υγρασία και η μούχλα στις μισογκρεμισμένες στέγες, ο αέρας που περνά μέσα από τα κατεστραμμένα παράθυρα δημιουργούν έναν διάλογο μεταξύ του ερειπίου (ανθρώπινης κατασκευής) και των δυνάμεων της φύσης. Η συνύπαρξη και η συνομιλία αυτή είναι ζωντανή, εμφανής και δυναμική μορφοποιώντας την ύλη, δίνοντας στο ερείπιο μια νέα φόρμα.

Τχνη κατοίκησης:

τραπέζι, νιπτήρας, τζάκι, κρεβάτι, καρέκλα, παλτό, μαχαίρι, πιρούνι, πιάτο, μπουύλο, κάδρο, πάπλωμα, κουρτίνες, στρώμα, παπούτσια, υφάσματα..κα

Χιλιομετρικές αποστάσεις

- ΤΕΟΥΜΙΑΝΙΚΑ-ΓΥΘΕΙΟ 16.8χλμ.
- ΤΕΟΥΜΙΑΝΙΚΑ-ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙ 13.8 χλμ.
- ΤΕΟΥΜΙΑΝΙΚΑ-ΑΡΕΟΠΟΛΗ 22.2χλμ.
- ΤΕΟΥΜΙΑΝΙΚΑ-ΤΡΑΧΗΛΑ 53.3 χλμ.

πανοραμική όψη μικροσυννοικισμού Τσουμιάνικων της Τσίχοβας

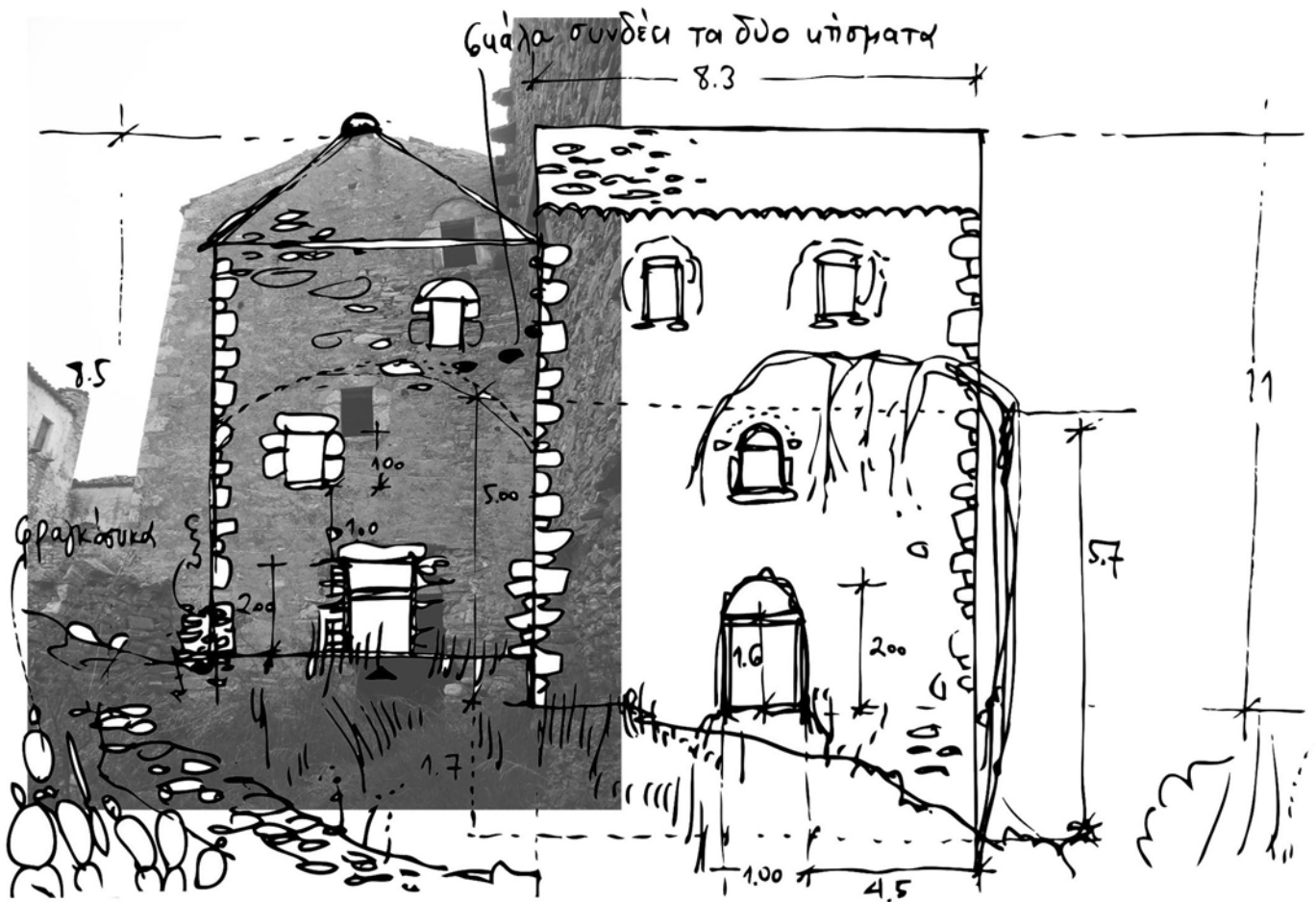
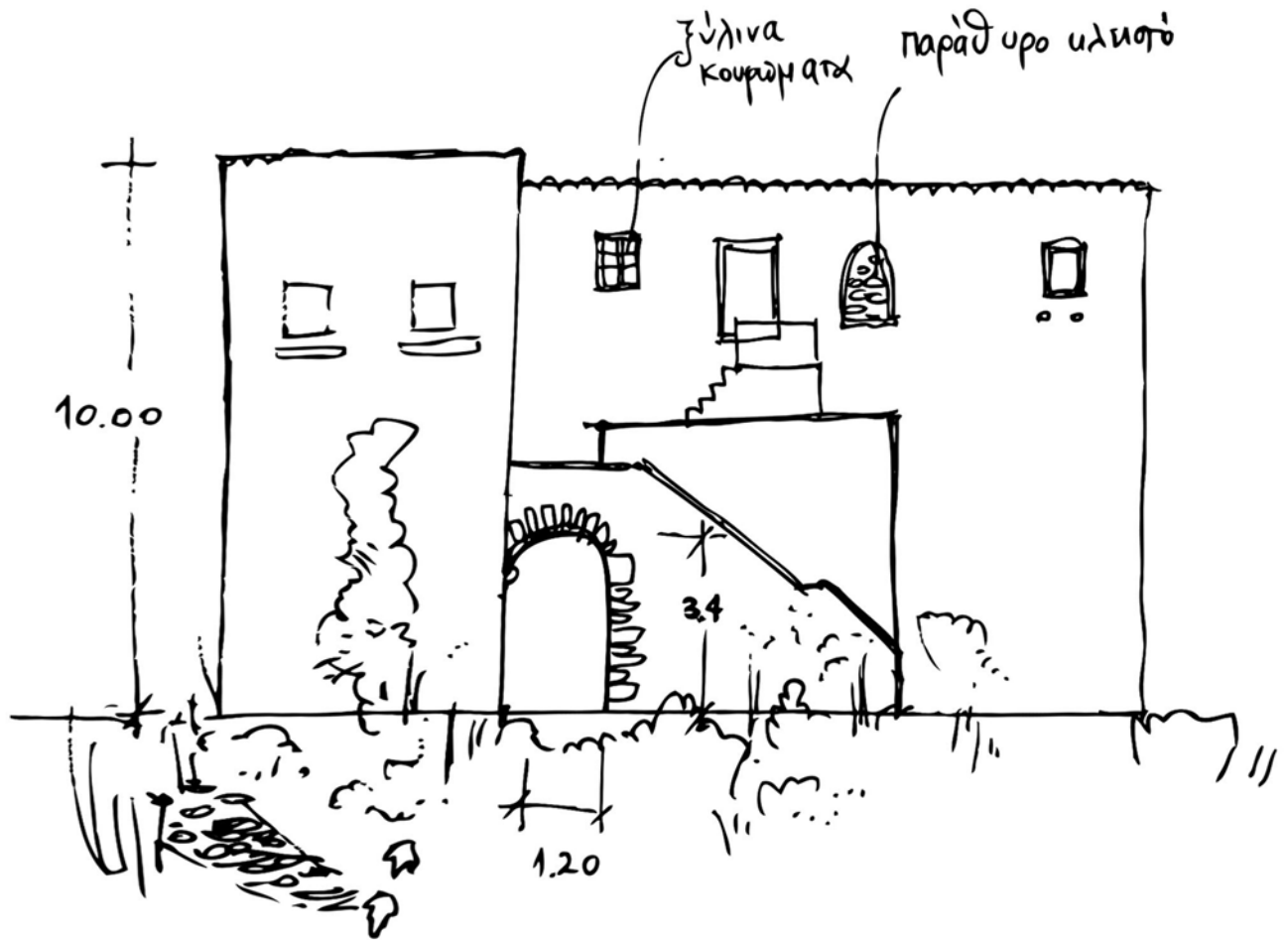

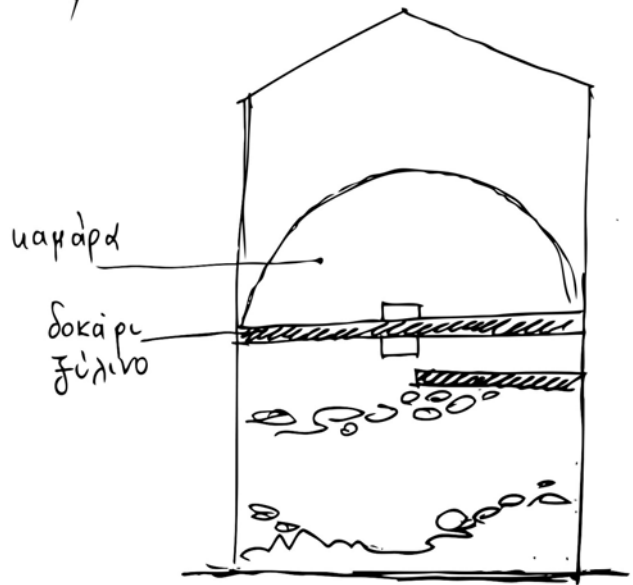
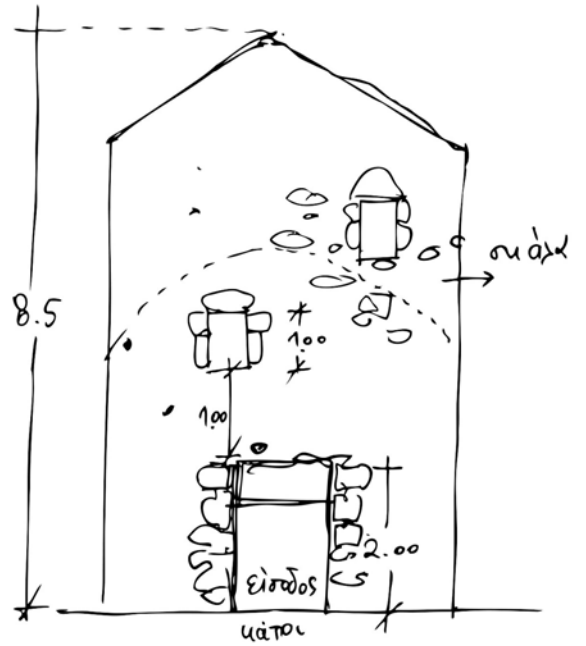
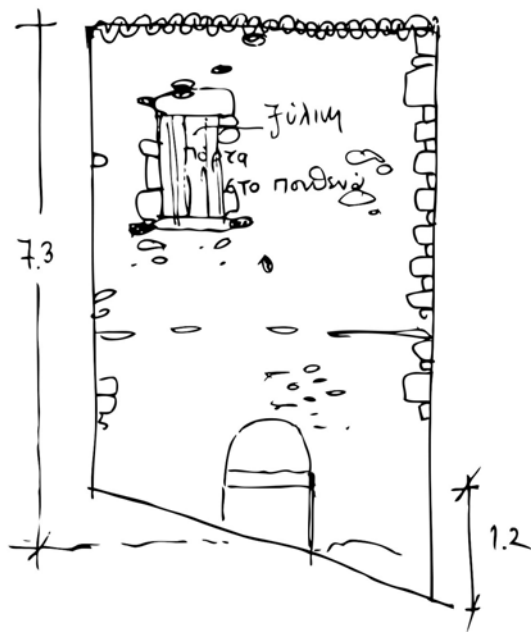

πανοραμική όψη μικροσυννοικισμού Τσουμιάνικων της Τσίχοβας

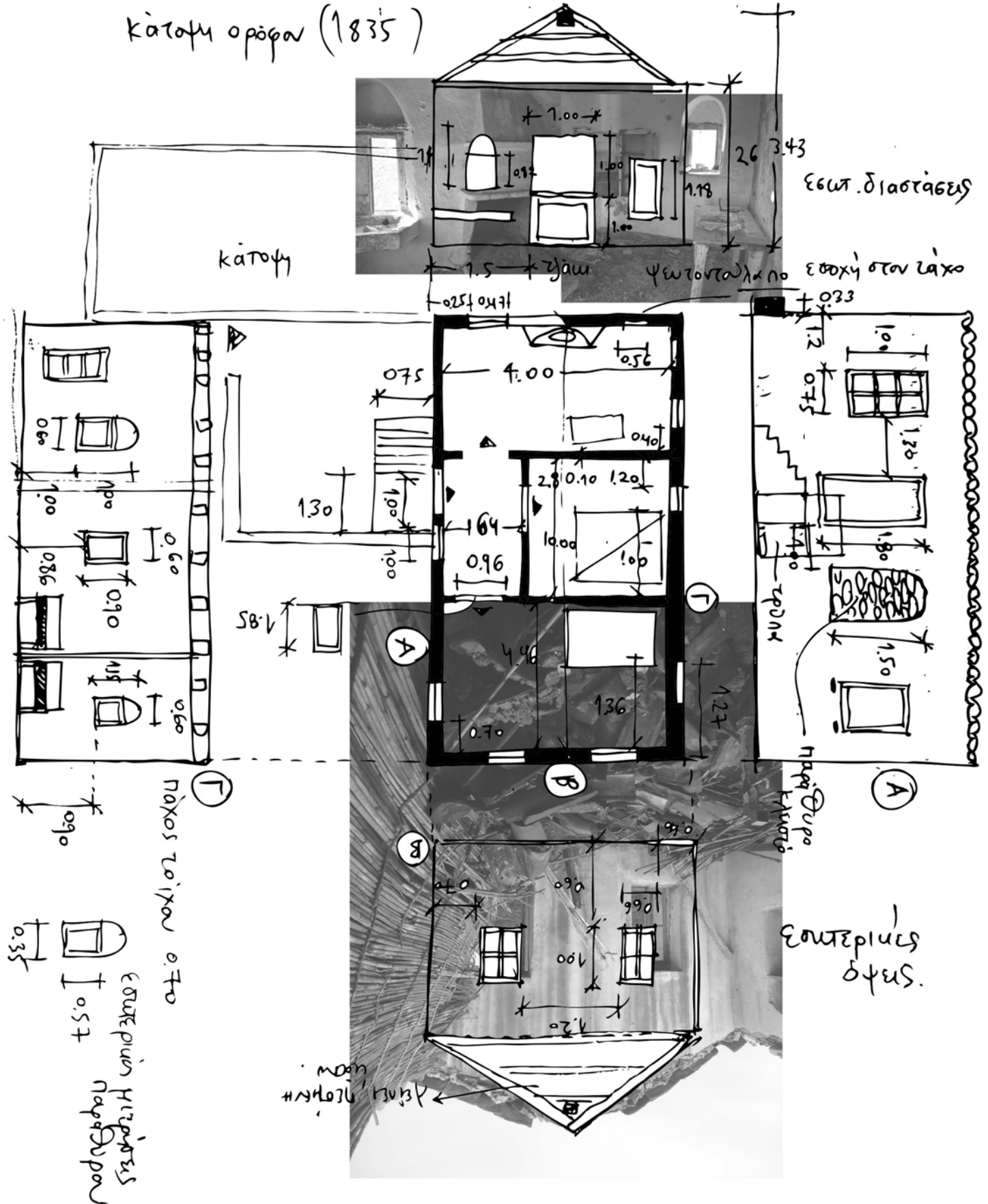

Κατομή ορόφου (1835)

26 3.43

Εσωτ. διαστάσεις

κατομή

Ψευτοπαλαιο εσοχή στον λαίκο

πάχος τοίχου 0.70

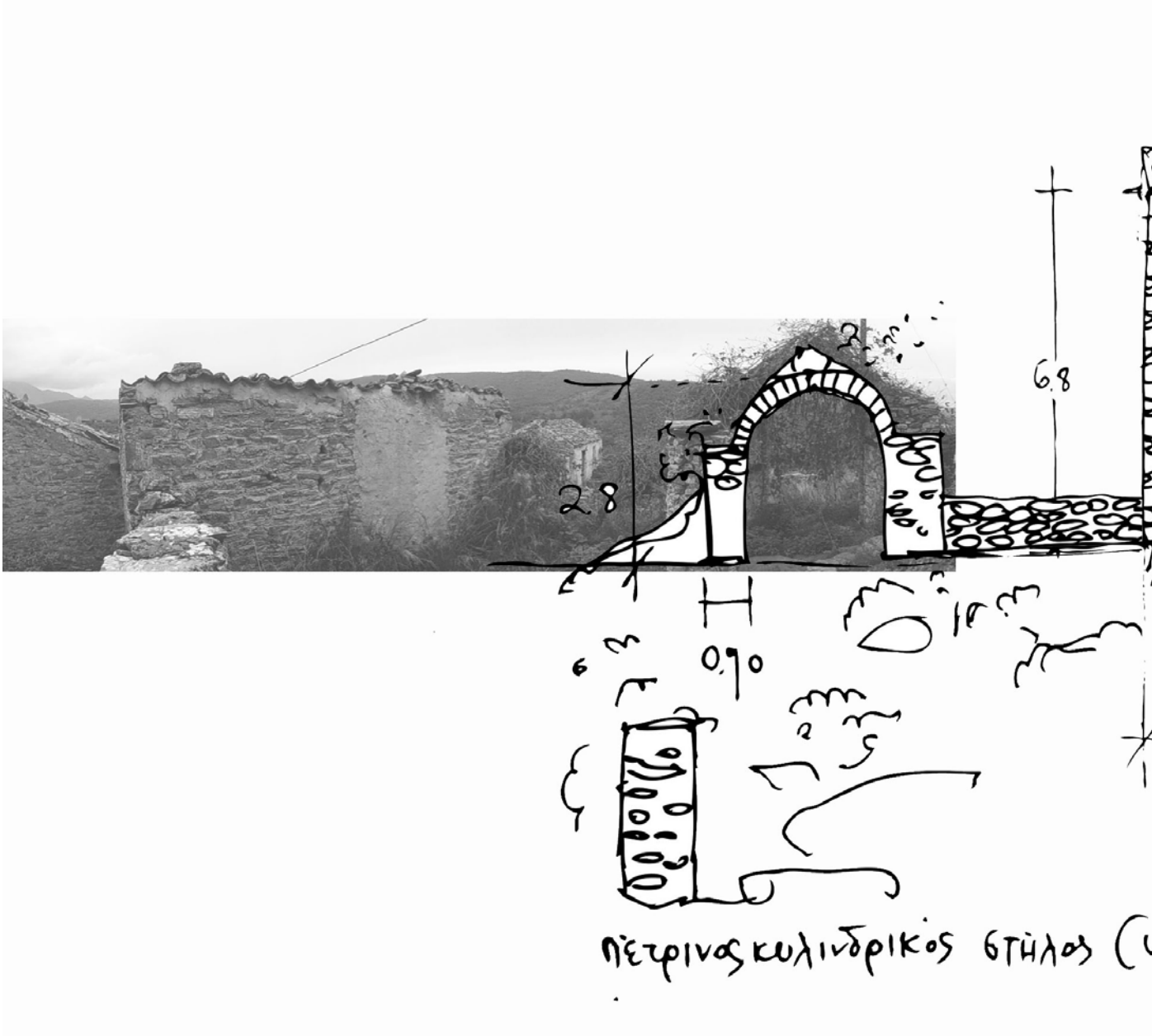
πάχος τοίχου 0.60

εσοχή στον λαίκο

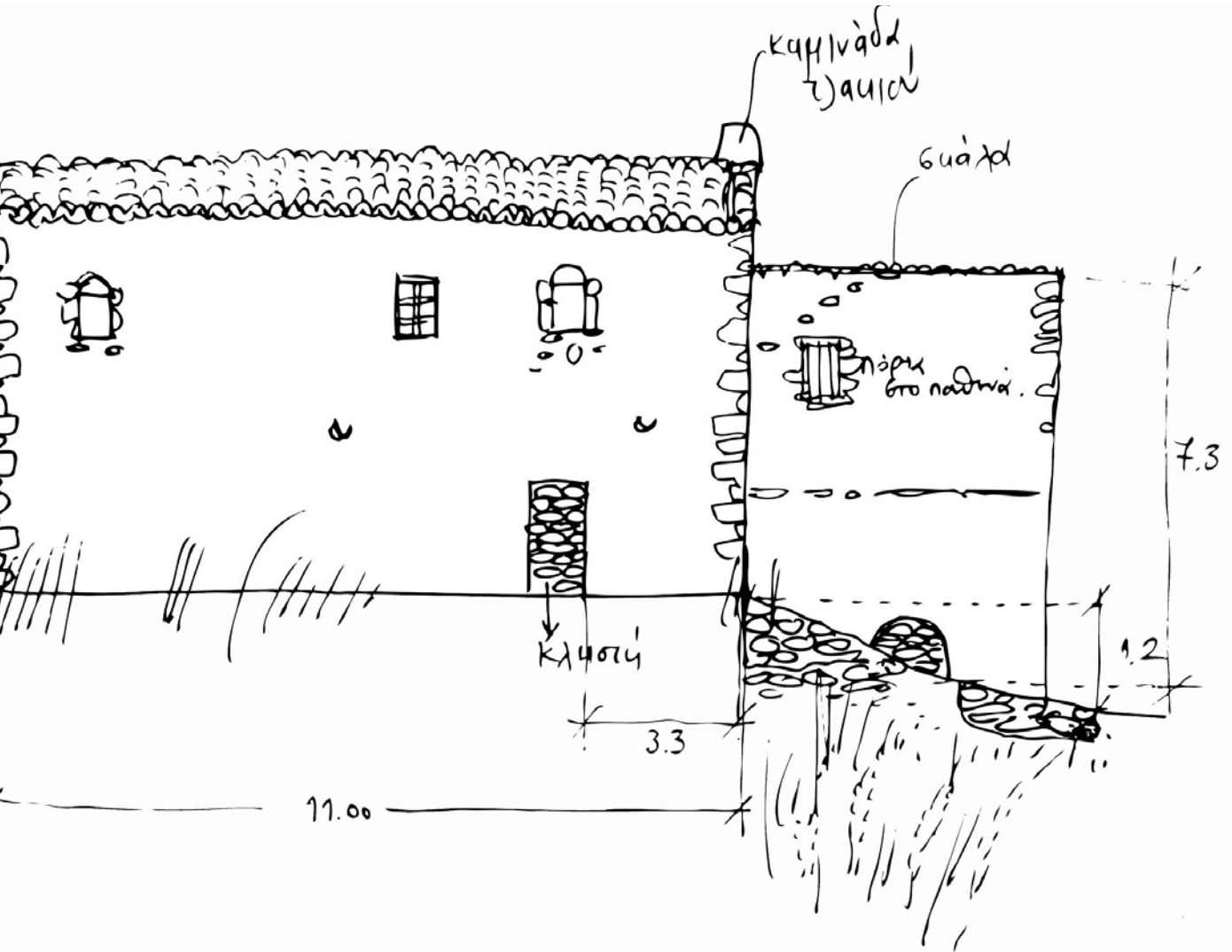
εσοχή στον λαίκο

λάινο

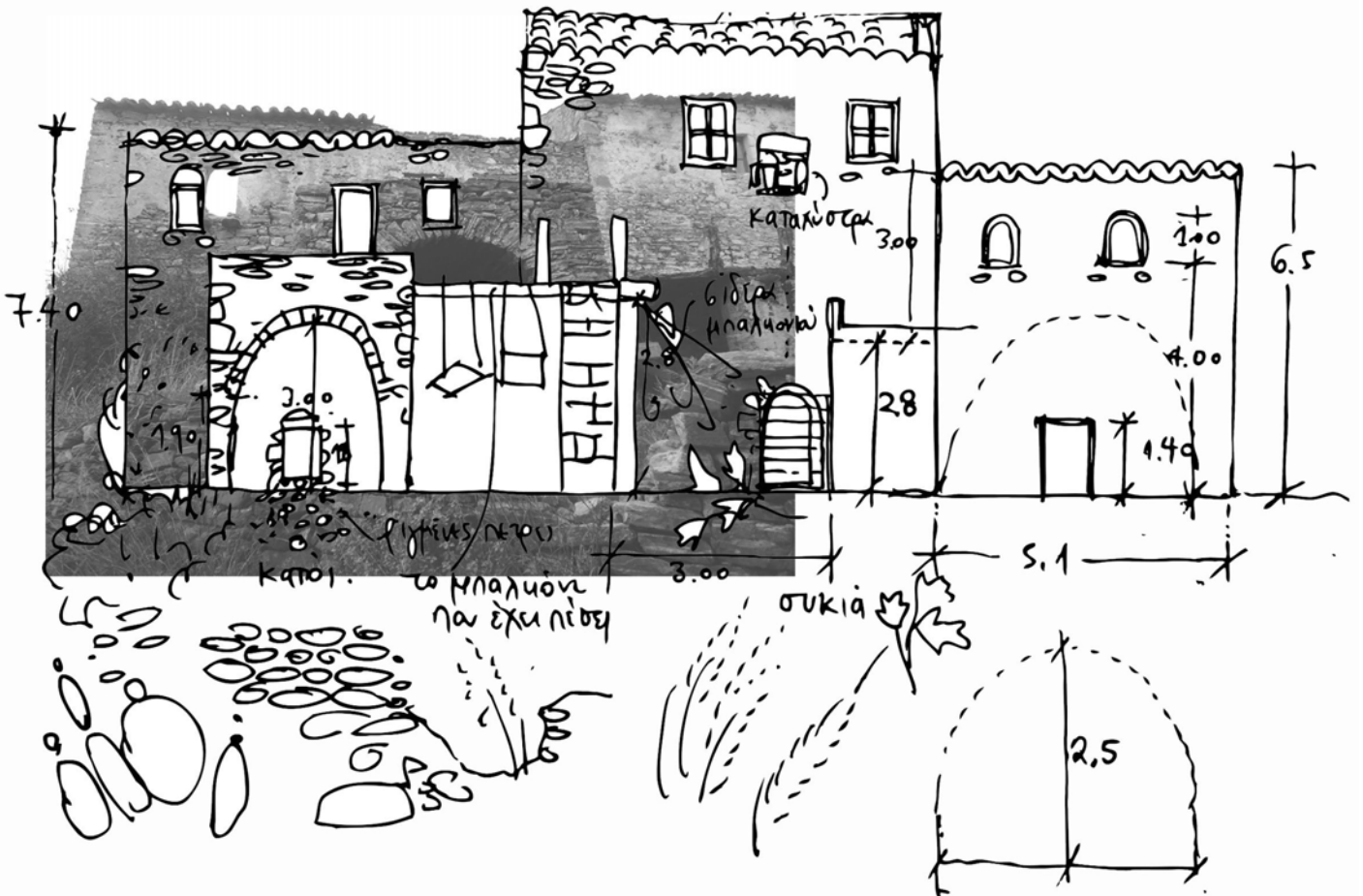
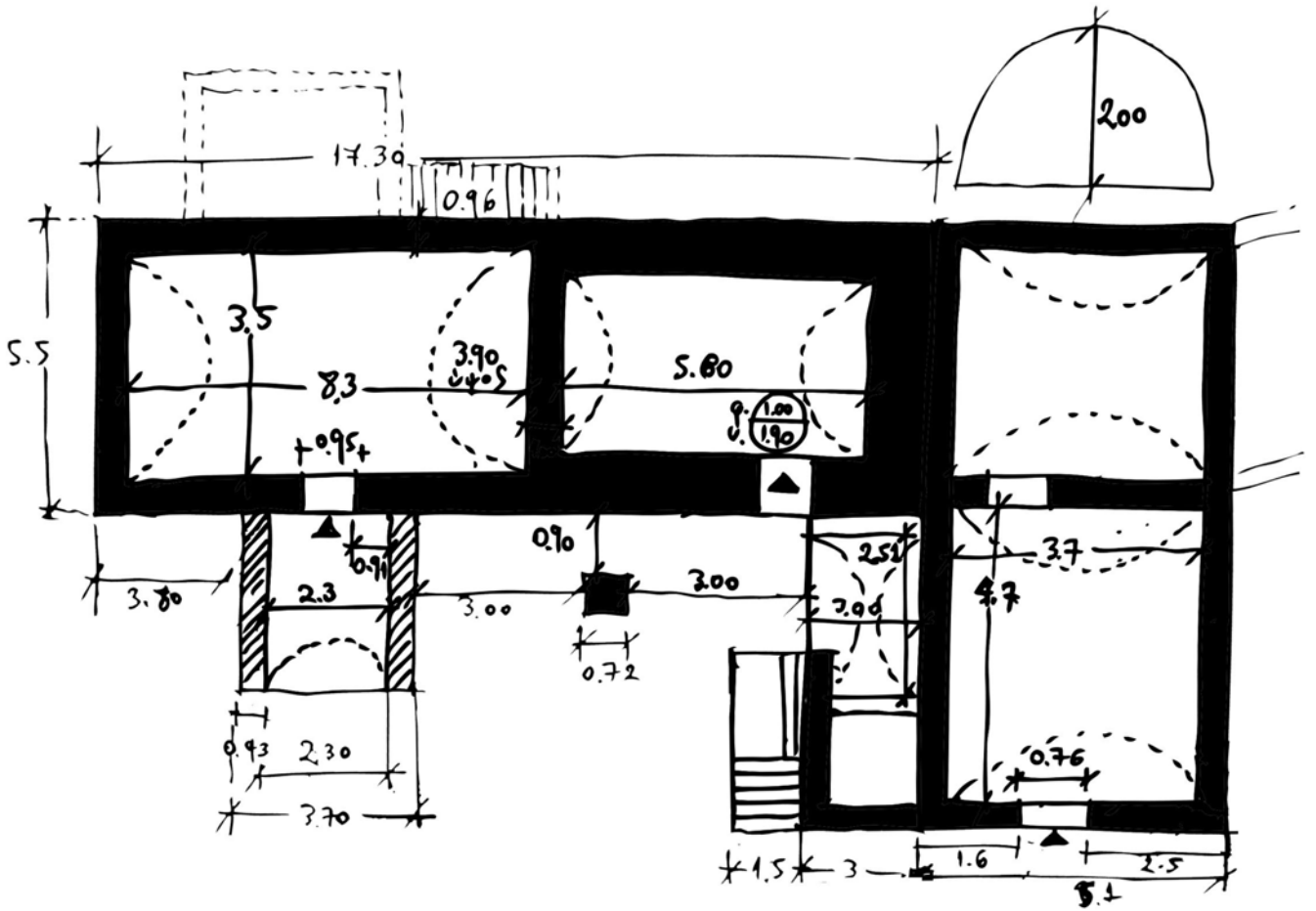

μοτίνα)

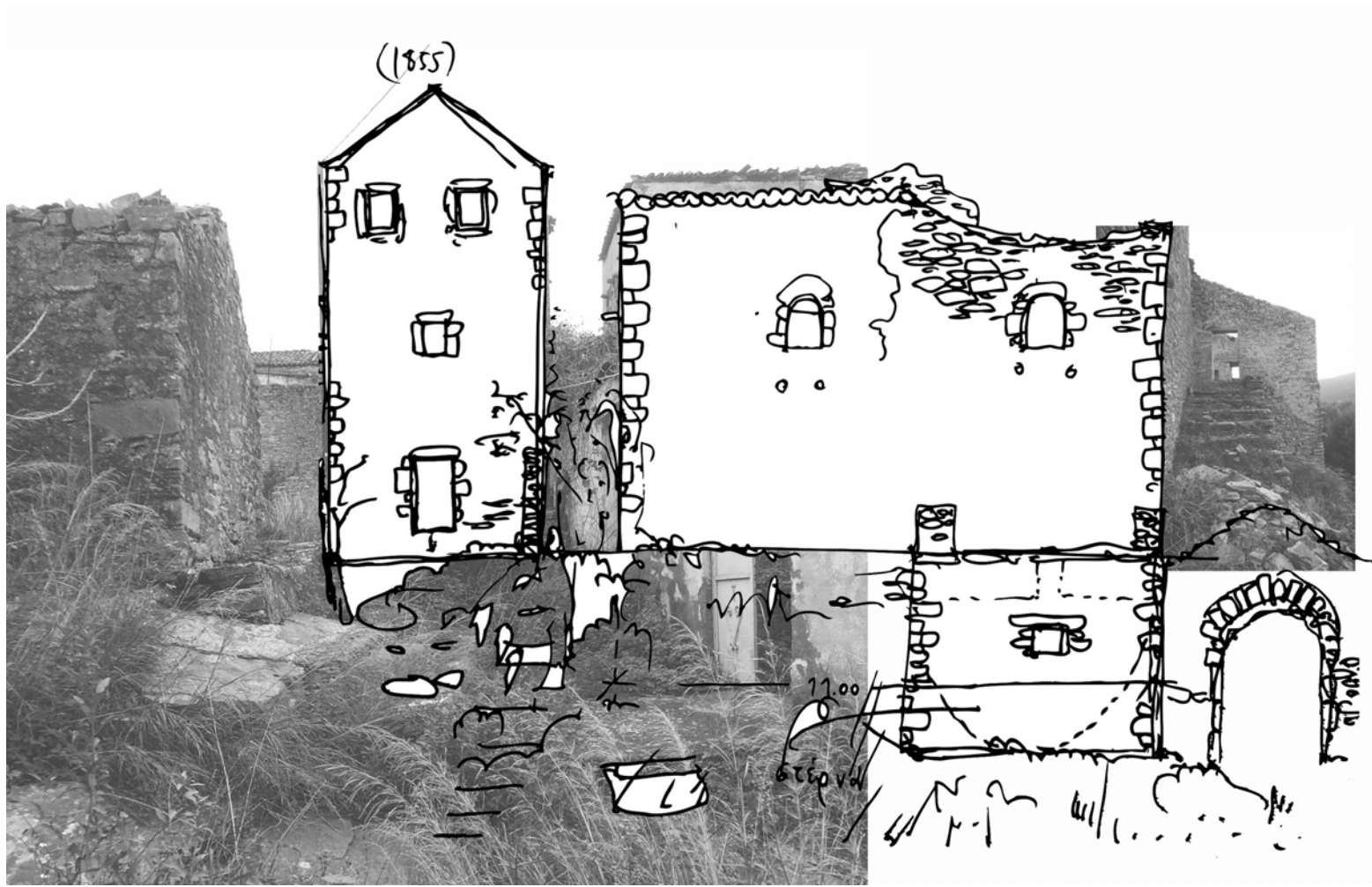
Συγκρότημα 2ο

κάτω κατοίον

ύψος κάμψης

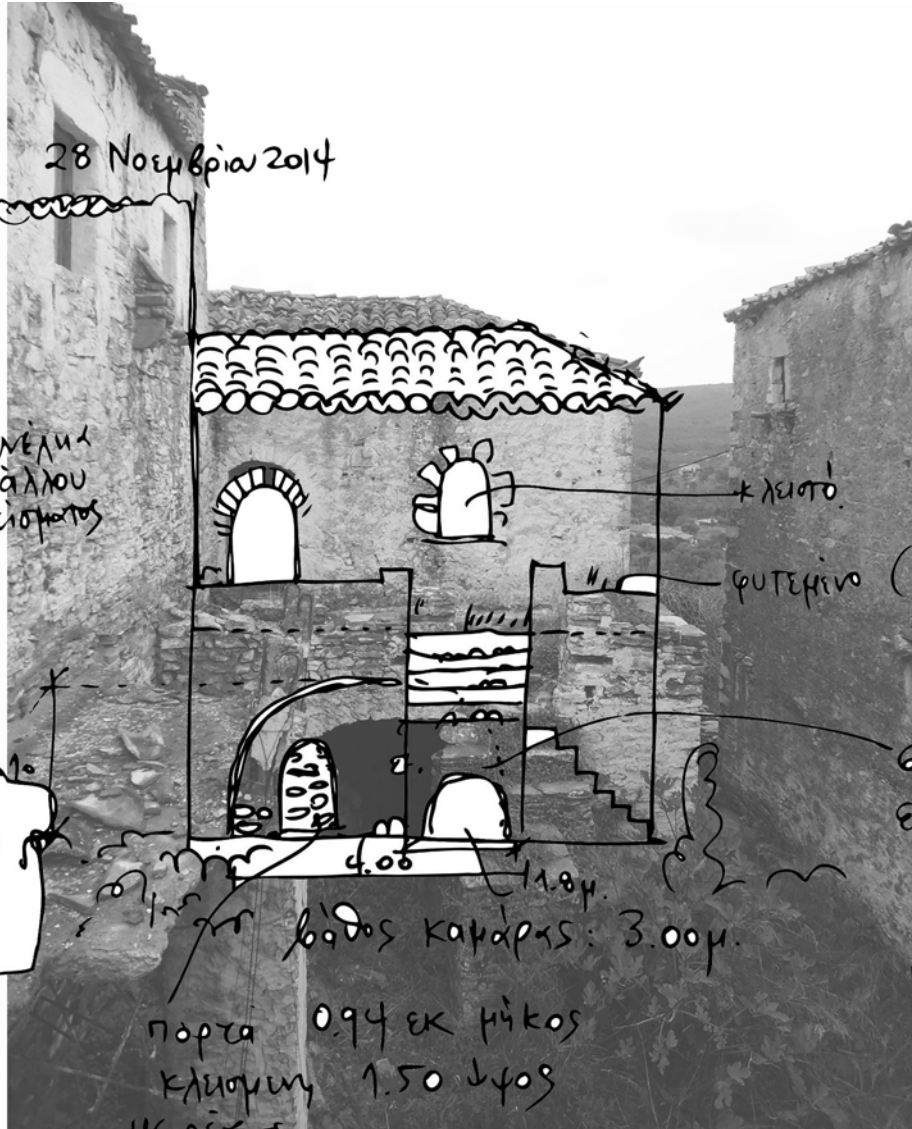
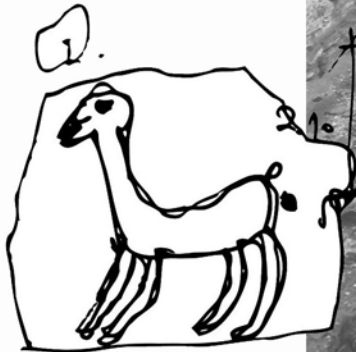

(A) δψη

28 Νοεμβρίου 2014

συνέλιξη
άλλου
κτισματος

*λειστό

φυτεμένο

(παντα
φυτρομενη
πρασηνάδα)

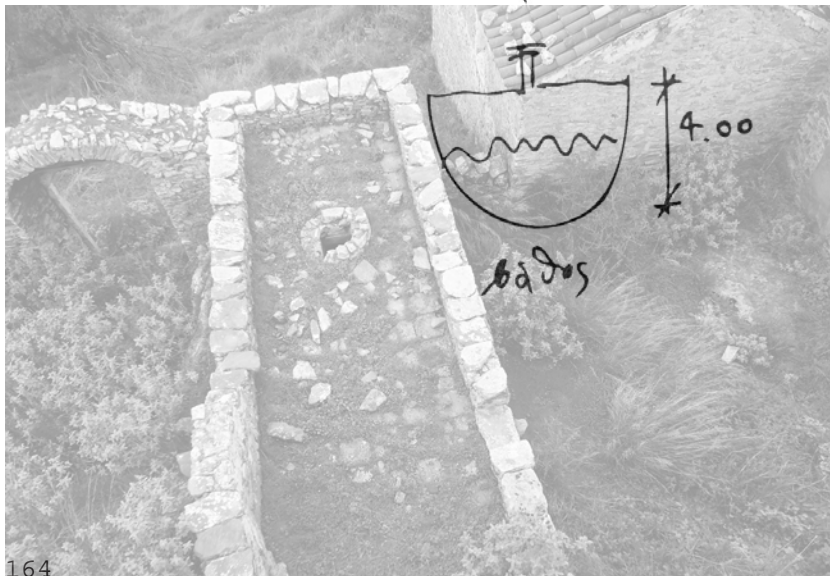
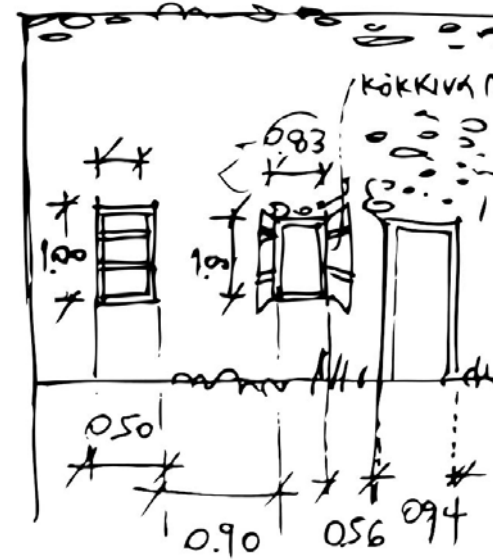
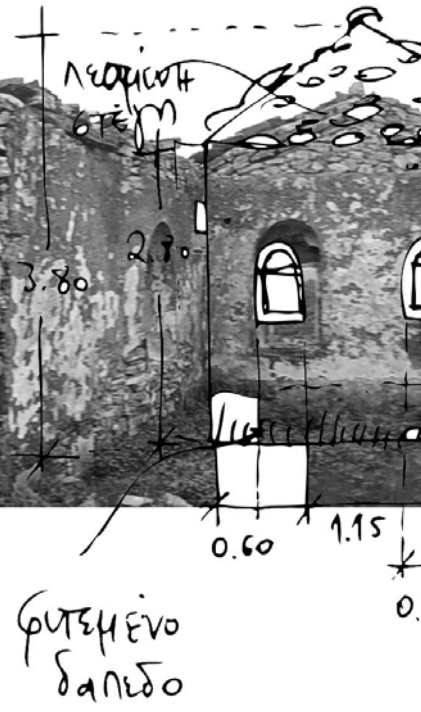
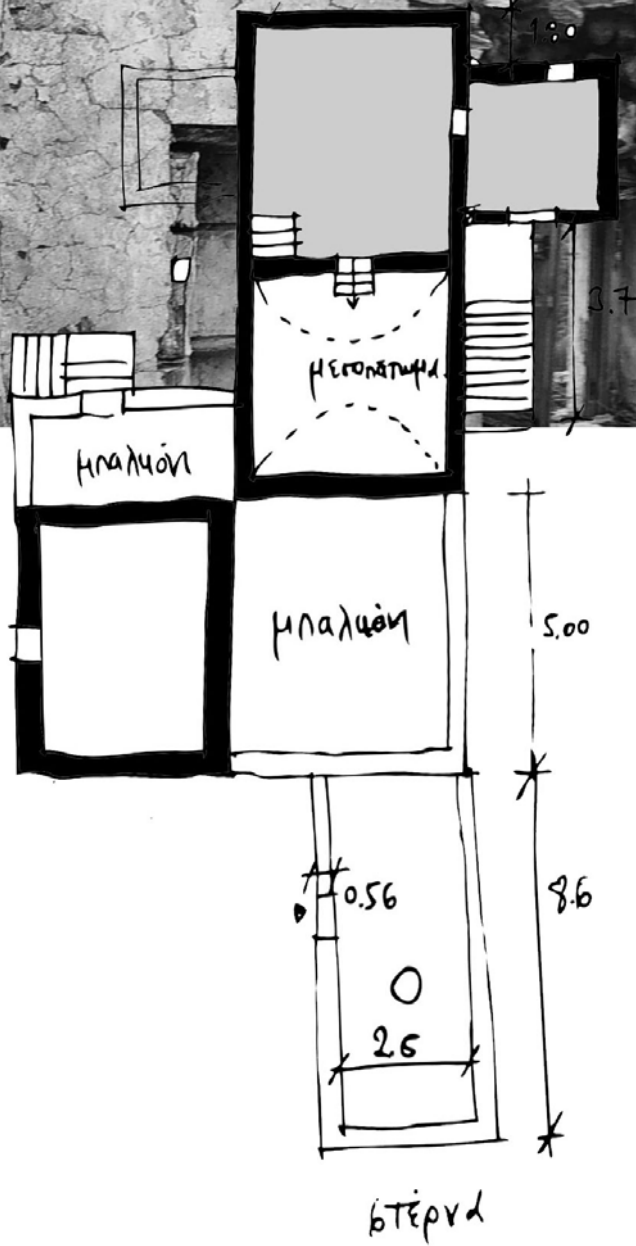
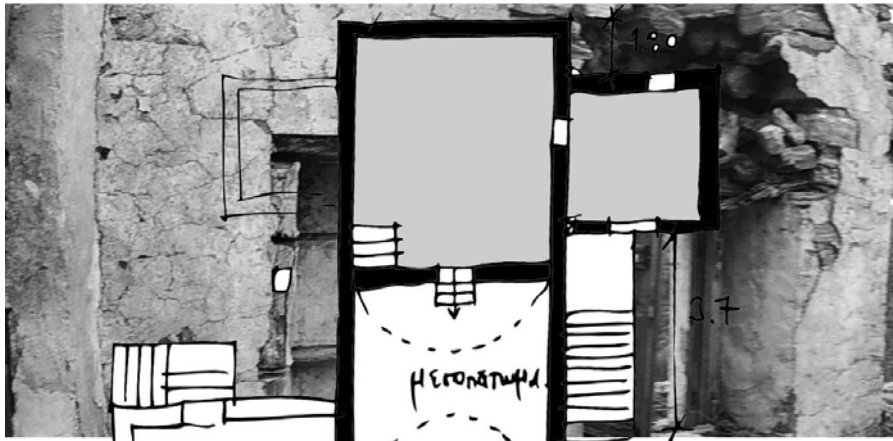
βιβάδα
επιπροσθετο
στοιχειο
κατασκευη
(μενει το
ανοιγμα ο
καταφρας)

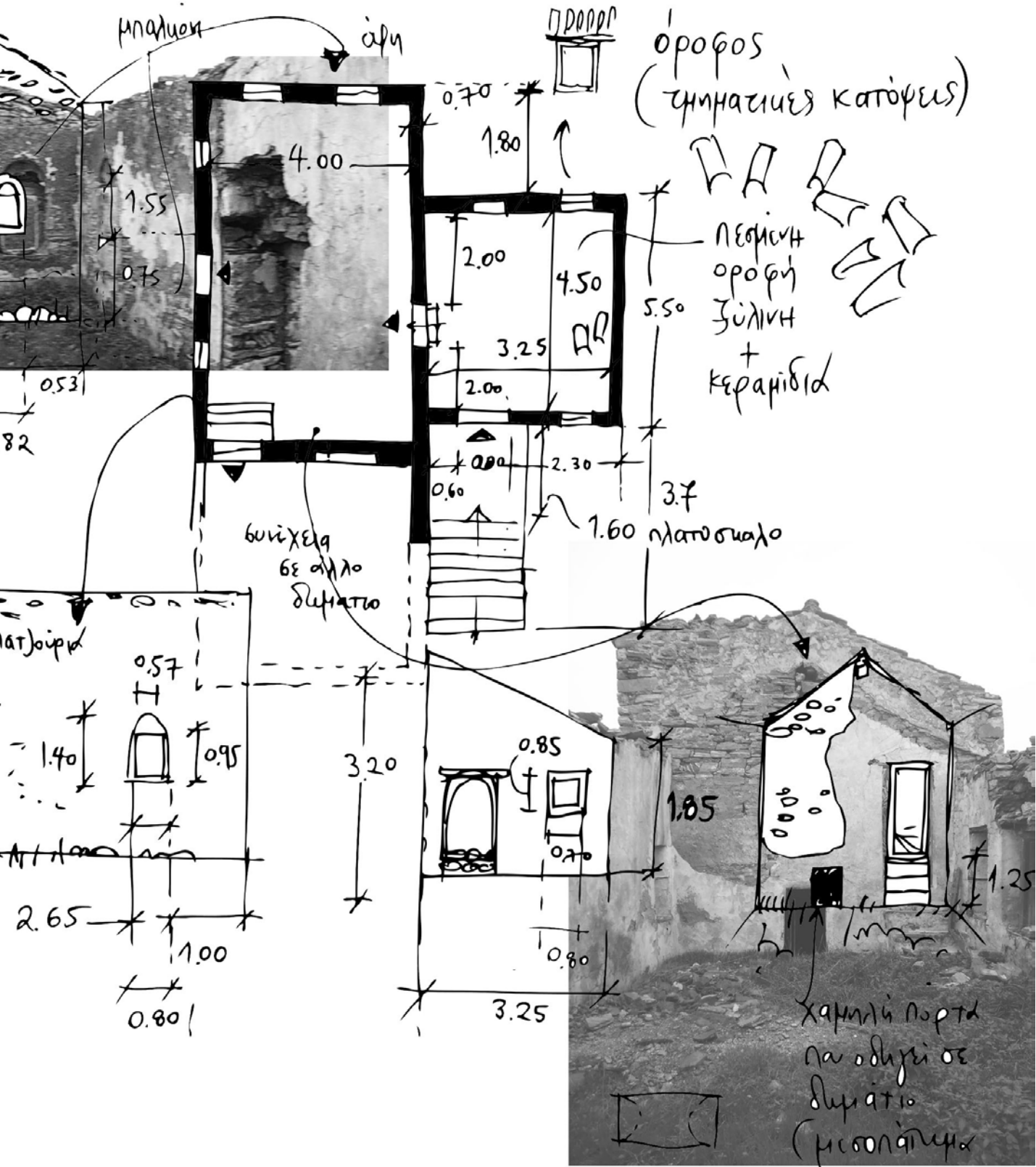
4.00

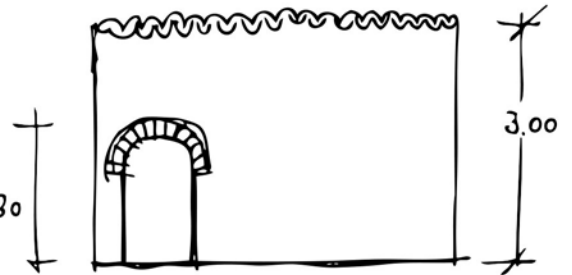
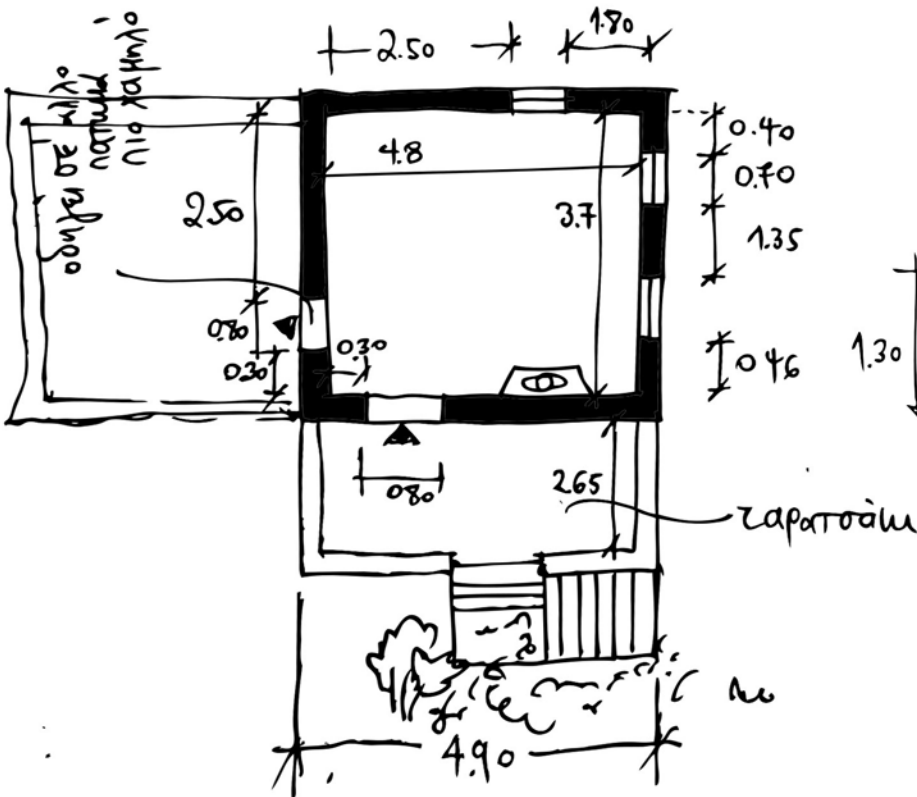
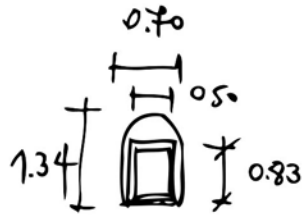
1.10μ.

βαθος καταφρας: 3.00μ.

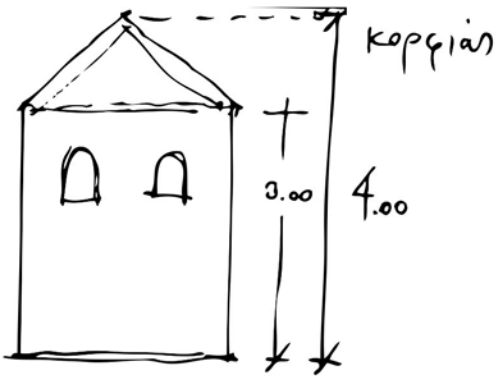
πορτα 0.94 εκ μήκος
κλιση 1.50 ↓ φος
μη λείπει

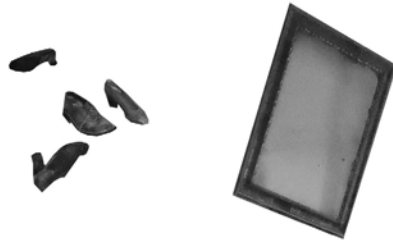

φωτογραφίες από τα εσωτερικά των κατοικιών

ELEMENTS OF CONSTRUCTION

ELEMENTS OF LIFE

ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΑΝΑΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΤΣΟΥΜΙΑΝΙΚΩΝ

Η ύπαιθρος είναι τόπος παραγωγής και έργων. Η αγροτική παραγωγή δημιουργεί προϊόντα, το τοπίο είναι από μόνο του έργο. Αναδύεται από τη γη, τη γη που πλάθεται αργά αργά, δένεται εξ' αρχής με τις ομάδες που την κατοικούν, με δεσμούς αμοιβαίας καθοσίωσης.²³

Σε μια σελίδα ενός βιβλίου που βρήκα μέσα σε μια από τις κατοικίες έγραφε σημειώσεις για την γεωργία, την ανθοκομία, την αμπελουργία, την λαχανοκομία, την πτηνοτροφία και την δενδροκομία. Φαντάστηκα ότι αυτές θα ήταν κάποιες και από τις ασχολίες των κατοίκων της περιοχής καθώς ο οικισμός ήταν αγροκτηνοτροφικός. Μια αναφορά μέσα από το βιβλίο της Μάνης του Σαΐτα επιβεβαιώθηκε αυτή η σκέψη.

Μιλώντας με τους κατοίκους της περιοχής γύρω από τα Τσουμιάνικα, πρώην κατοίκων του οικισμού, όλοι ασχολούνται με γεωργικές εργασίες, με τις ελιές, τους μπαξέδες και τα ζώα τους. Η περίπτωση της κυρίας Μαρίας είναι ένα παράδειγμα διεξόδου από την αστική ζωή στην ύπαιθρο. Ζούσε και δούλευε στην Αθήνα μέχρι που έχασε την δουλειά της, το σπίτι της, τα έξοδα τρέχανε και έτσι αποφάσισε να γυρίσει στο χωριό της και να συνεχίσει την ζωή της εκεί.

Γεγονός είναι ότι ο αγροτικός χώρος και η επιστροφή στην ύπαιθρο προβάλλονται τα τελευταία χρόνια ως μια ελκυστική επιλογή διεξόδου και ως μια εναλλακτική συνθήκη ζωής και εργασίας υπό το πρίσμα της οικονομικής κρίσης δημιουργώντας μάλιστα προσδοκίες βιοπορισμού από την γεωργία και την ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα.

Αναπτύσσοντας μια λογική ανακύκλωσης, στο πνεύμα μιας οικολογικής συνθετικής προσέγγισης, επιχειρείται να αξιοποιηθεί στο έπακρο το υφιστάμενο κτηριακό απόθεμα του οικισμού και η μετατροπή του σε **αγροτικό πάρκο, κατάλυμα ύπνου και φαγητού** των προϊόντων του αγροτοπάρκου.

Στην "αποκατάσταση" του οικισμού, αρμολογούνται οι τοιχοποιίες, τα κεραμικά κεραμίδια που έχουν πέσει από τις στέγες επανατοποθετούνται ενώ με δευτερογενή επεξεργασία δημιουργούνται ξύλινα πατώματα.

Η συνειδητή αντιμετώπιση του τοπίου με επεμβάσεις ήπιας κλίμακας εστιάζει στην ευελιξία διαχείρισης, οργάνωσης και σύνθεσης των επεμβάσεων στο πνεύμα μιας γενικότερης φιλοσοφίας οικονομίας και στη δημιουργία μιας ξεχωριστής εμπειρίας του επισκέπτη.

23. Δικαίωμα στην Πόλη, χώρος και πολιτική, Henri Lefebvre σελ. 95

ΤΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΧΗΛΑΣ
ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟ ΣΤΑ ΤΣΟΥΜΙΑΝΙΚΑ

Στη διαδικασία του χτισίματος οι περισσότερο λαξευμένοι λίθοι τοποθετούνται στην εξωτερική πλευρά του τοίχου, οι λιγότερο λαξευμένοι στην εσωτερική και ενδιάμεσα στερεώνονται μικρότερες πέτρες ακανόνιστου σχήματος και μεγέθους. Το συνδετικό κονίαμα αποτελεί μίγμα χρώματος, νερού και ασβέστη. Ενισχύσεις παρατηρούνται στις γωνίες όλων των λιθόκτιστων τοίχων, με τη μορφή λαξευτή ημικλαξευτών ακρογωνιαίων λίθων.

Έχουμε ολόσωμες λίθινες κατασκευές με λίθινους τοίχους που αποτελούν τα κύρια κατακόρυφα φέροντα στοιχεία, τα οποία διακόπτονται από ανοίγματα μικρού μεγέθους. Όταν το χτίσιμο της πέτρας τελείωνε, ξεκινούσε η τοποθέτηση της στέγης.

ΚΑΤΑΚΟΡΥΦΑ ΦΕΡΟΝΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΤΟΙΧΟΙ

Στις γωνίες των λιθόκτιστων κτισμάτων η σύνδεση γίνεται με ορθογωνικές πέτρες μεγαλύτερων διαστάσεων από τις υπόλοιπες και περισσότερη προσοχή στην λάξευση, διότι αποτελούν σημαντικό στατικό παράγοντα του κτίσματος και δένουν τις τοιχοποιίες μεταξύ τους. Οι γωνιόλιθοι τοποθετούνταν με την μεγάλη και την μικρή πλευρά εναλλάξ ώστε να αποφεύγονται οι κατακόρυφοι αρμοί δημιουργώντας μια καθ' ύψος πλέξη.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΤΟΙΧΟΙ (υπάρχουν στις κατοικίες στα Τσουμιάνικα)

Οι μπαγδατότοιχοι χρησιμοποιούνταν ως εσωτερικοί τοίχοι στα λιθόκτιστα κτίσματα. Αποτελούνταν από κάποια κατακόρυφα λεπτά δοκάρια με απόσταση περίπου ενός μέτρου μεταξύ τους, ενώ ενδιάμεσα των δοκαριών έχουμε στρώσεις από λεπτά καλάμια εναλλάξ, οριζόντια και κάθετα. Τους συναντάμε είτε με εμφανή τα καλάμια, είτε με εξωτερικό επίχρισμα.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΦΕΡΟΝΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΘΟΛΟΙ

Στα κατώγια γίνεται χρήση θολοδομίας. Για να γεφυρωθεί το άνοιγμα της καμάρας και κατ' επέκταση, για να στηριχτεί το πάτωμα του πρώτου ορόφου, κτιζόταν μέχρι ένα ύψος, περίπου 1,20-1,30 μέτρα κατακόρυφο τοίχιο και ακολουθούσε η δημιουργία της καμάρας από την οποία μετά σφηνώνονταν πέτρες ώστε να σχηματιστεί ένα τόξο. Οι θολωτοί θόλοι είναι κατά προσέγγιση ημικυκλικοί.

ΕΥΛΙΝΑ ΠΑΤΩΜΑΤΑ

Τα πατώματα των ορόφων ήταν αρκετά συχνά ξύλινα, όταν δεν ήταν πάνω από καμάρα τοποθετούνταν μεγάλα ξύλινα δοκάρια διατομής 15-20 εκατοστά με απόσταση μεταξύ τους, τα οποία γεφύρωναν το άνοιγμα με τη μικρότερη διάσταση και εισέρχονταν μέχρι το μέσον των απέναντι τοίχων. Πάνω σε αυτά τοποθετούνταν ξύλινες σανίδες πλάτους 20 εκατοστών περίπου, κάθετες στα δοκάρια, οι οποίες σχημάτιζαν ένα ενιαίο ξύλινο πάτωμα.

ΣΤΕΓΗ

Μόλις ολοκληρωνόταν το χτίσιμο της πέτρινης κατασκευής ξεκικούσε η κατασκευή του ξύλινου σκελετού της στέγης, ο σκελετός της οποίας αποτελείται από ξύλινες διατομές (λαξευμένες ή μη) καλάμια, ένα λεπτό στρώμα λάσπης και κονιάμα, και τέλος τα κεραμίδια είτε γκριζοπράσινες σχιστόπλακες.

ΑΛΛΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΕΡΜΑΡΙΑ Ή ΑΡΜΑΡΙΑ

Είναι οι ενσωματωμένοι στον τοίχο αποθηκευτικοί χώροι. Τα ερμάρια δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της κατασκευής της λίθινης τοιχοποιίας και επενδύονται με ξύλο, ώστε να δημιουργηθούν ως ράφια. Άλλες φορές υπάρχει και ξύλινο κινητό πέτασμα ώστε να κλείνουν.

ΦΟΥΡΝΟΙ

Οι πέτρινοι φούρνοι είναι κατ'εξοχήν χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό στοιχείο που συναντάται στους οικισμούς. (παρατηρήθηκαν μόνο στα Τσουμιάνικα)

ΠΑΡΑΘΥΡΑ- ΠΟΡΤΕΣ

Τα παράθυρα και οι πόρτες που ανοίγονται στην εξωτερική πέτρινη τοιχοποιία, δημιουργούνται κατά τη διάρκεια του χτισίματος. Μεγάλοι λαξευμένοι λίθοι τοποθετούνται στις άκρες για να εξασφαλίζεται η ακαμψία της κατασκευής και η ομαλή τοποθέτηση του ξύλινου κουφώματος. Άλλοτε χρησιμοποιούνται μονόλιθα στοιχεία, άλλοτε τοξωτά για τη διαμόρφωση της ποδιάς, του πρεκιού και τη διαμόρφωση του άνω μέρους της πόρτας.

ΤΖΑΚΙΑ

Τα τζάκια δημιουργούνταν κατά τη διάρκεια της κατασκευής. Η βάση τους ήταν συνήθως πέτρινη και η καπνοδόχος κατασκευαζόταν με τη λογική του μπαγδατότοιχου (καλάμια, κονιάμα). Το πάνω μέρος της καπνοδόχου, στηριζόταν με οριζόντιο ξύλο, ώστε να παραμένει άκαμπτη.

ΣΤΕΡΝΕΣ

Οι στέρνες είναι κατασκευές αποθήκευσης των όμβριων υδάτων (υδαταποθήκες). Αποτελούσαν βασικό τρόπο υδροδότησης, για αυτό τον λόγο βρίσκονταν σχεδόν σε κάθε κατοικία. Συνήθως τοποθετούνταν στα υπόγεια πύργων-κατοικιών ή στον προαύλιο χώρο τους. Κατασκευάζονταν είτε λαξευτές στο φυσικό βράχο, είτε ήταν λιθόχτιστες με θολωτή οροφή.

ΛΕΞΙΚΟ ΜΑΝΙΑΤΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

βυζί: ημισφαιρικό εξόγκωμα λαξευμένο στους τοίχους σπιτιών

βίγλα: παρατηρητήριο

γιστέρνα: στέρνα

ζεματίστρα: πολεμική κατασκευή στον τοίχο, με τρύπα για χύσιμο ζεστού νερού από το εσωτερικό του κτιρίου στους εχθρούς

καλαμωτή: στρώση από καλάμια πάνω στον σκελετό ξύλινης στέγης ή διαχωριστικός τοίχος από καλάμι που επιχρίεται

καμάρα: ημικυκλικός θόλος, καμαροσκέπαστο δωμάτιο

καμαρόπετρες: πέτρες που αποτελούν την καμάρα

καταρράχτης: άνοιγμα- καταπακτή για κατακόρυφη επικοινωνία δυο ορόφων
καταχύστρα: βλ. ζεματίστρα

κλειδί ή κεφάλι: η μεσαία πέτρα που χρησιμοποιείται για το κλείσιμο ενός τόξου η μιας καμάρας

κλουβί ή βίγλα: πέτρινο κουβούκλιο με ντουφεκότρυπες και ζεματίστρες που προεξέχει σε γωνία ή σε όψη κτιρίου. Χρησίμευε και ως αποχωρητήριο

κορφάας: το μεγάλο ξύλινο δοκάρι στην κορυφή της δίρρυχτης στέγης

κουρασάνι: ισχυρό συνδετικό υδραυλικό κονίαμα- μείγμα από άμμο, ασβέστη, κεραμίδι

λιάκος: το μονόχωρο πρόκτισμα -εξώστης του κύριου σπιτιού

μεσόπατος: μεσοπάτωμα, ενδιάμεσο πάτωμα ή πατάρι, συνήθως σε ψηλό, θολωτό κατώ

οντάς: χώρος υποδοχής

πάτος : ξύλινο πάτωμα

πατότρυπα: τρυπά στήριξης ξύλινων δοκαριών, δοκοθήκη

ποδάρια της καμάρας: οι δυο πλάγιοι τοίχοι που στηρίζεται η καμάρα
πολεμότρυπα ή πολεμίστρα: τρύπα στον τοίχο για σκόπευση και βολή κατά του εχθρού

σπιτότοπος: το οικόπεδο του σπιτιού

σούγγελο: μεταλλική, τσίγγινη ή πήλινη υδροροή

φονιάς: λοξή ντουφεκότρυπα για την υπεράσπιση της εισόδου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗ ΜΑΝΗ

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί τμήμα της ομιλίας του **Γιάννη Σαΐτα** κατά την ΗΜΕΡΙΔΑ "ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ" που διεξείχθει στις 11 Οκτωβρίου 2014 στο Δημοτικό Πνευματικό κέντρο Καλαμάτας υπό την αιγίδα της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.

Έχουν γίνει σχεδιασμοί και δράσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, στη διάρκεια των τελευταίων πέντε δεκαετιών, στον ανθρωπογενή χώρο της Μάνης. Ένα τόπο, που αποτελεί ιστορικό, μνημειακό σύνολο εθνικής και διεθνούς σημασίας, το οποίο αναγνωρίζεται ως βασικός αναπτυξιακός πόρος. Στο εγκεκριμένο Σχέδιο Χωρικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας Πελοποννήσου, το έτος 2003, η Μάνη αναγνωρίστηκε ως το μοναδικό Πολιτιστικό Σύνολο Διεθνούς Εμβέλειας στην Πελοπόννησο.

Φορείς όπως ο ΕΟΤ, το Υπουργείο Πολιτισμού, το ΥΠΕΧΩΔΕ, η Περιφέρεια Πελοποννήσου, οι δύο Νομαρχίες και η τοπική αυτοδιοίκηση, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και το Μουσείο Μπενάκη, σχεδίασαν και εφάρμοσαν ειδικές παρεμβάσεις για την ανάδειξη και ανάπτυξη της περιοχής σε συσχετισμό με τη διάσωση και αξιοποίηση της μνημειακής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και την προώθηση μορφών ήπιας τουριστικής ανάπτυξης.

Αναφορικά, μπορούμε να επισημάνουμε ορισμένες δράσεις. Το 1975, έτος εορτασμού της «Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς», ο ΕΟΤ με γενικό γραμματέα τον κ. Τζαννή Τζαννετάκη και επικεφαλής τον αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη, ξεκίνησε το Πρόγραμμα παραδοσιακών οικισμών. Από τη Μάνη περιλήφθηκαν ο οικισμός της Βάθειας και ο πύργος Καπετανάκου στην Αρέοπολη. Στη Βάθεια το πρόγραμμα προέβλεπε την αποκατάσταση των κτηρίων σε ξενώνες ή σχετικές εγκαταστάσεις, με παραχώρηση της επικαρπίας τους για 11 αρχικά χρόνια και στη συνέχεια την επιστροφή των κτηρίων στους ιδιοκτήτες. Σκοπός ήταν η οργανωμένη πιλοτική-παραδειγματική δράση για την αξιοποίηση των παραδοσιακών κτηρίων.

Το 1975, επίσης, ολοκληρώθηκε από την Εταιρεία Μελετών Περιβάλλοντος η «Μελέτη Αναπτύξεως Προβληματικών Περιοχών Νότιας Πελοποννήσου», όπου προβλεπόταν η ενθάρρυνση δημιουργίας μικρών ξενοδοχειακών μονάδων οικογενειακής επιχειρηματικής μορφής, η αποφυγή δημιουργίας εγκαταστάσεων μαζικού τουρισμού, η συντήρηση και ανάδειξη μνημείων, η τόνωση των αξιόλογων οικισμών, η προστασία των ιδιαίτερα αξιόλογων αλλά μη βιώσιμων οικισμών με υιοθέτηση νέων χρήσεων που εναρμονίζονται με τον χαρακτήρα τους. Στα 1976 προωθήθηκε, επίσης από τον ΕΟΤ, ένα πρόγραμμα ενοικιαζόμενων δωματίων, στο πλαίσιο του οποίου ο επιβλέπων για τη Λακωνία αρχιτέκτονας Γιώργος Γιαξόγλου συνέταξε τεχνικές οδηγίες για κατασκευές παραδοσιακού χαρακτήρα.

Στα 1991, με ανάθεση του ΥΠΕΧΩΔΕ, εκπονήθηκε από τον Φαίδωνα Παπαθεοδώρου και συνεργάτες η «Ειδική Χωροταξική Μελέτη Ανάπτυξης και Ανάδειξης Φυσιογνωμίας της Λακωνικής Μάνης», του οποίου λίγες προτάσεις αξιοποιήθηκαν.

Γενικότερα, στις δύο δεκαετίες από το 1990 κ.ε., μια σειρά νόμων με αναπτυξιακούς σκοπούς (όπως οι 1892/1990, 2601/1998, 3299/2004, 3522/2006) έδωσαν ισχυρά κίνητρα για ιδιωτικές επενδύσεις, κυρίως στον τουριστικό τομέα, με επιχορηγήσεις που ανέρχονταν στο 45% έως 65% του προϋπολογισμού. Με βάση τις χρηματοδοτήσεις αυτές και τα αντίστοιχα τραπεζικά δάνεια προγραμματίστηκε και πραγματοποιήθηκε η ίδρυση, ή επέκταση ή ο εκσυγχρονισμός πολλών ξενοδοχειακών μονάδων καθώς και η μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτηρίων σε ξενοδοχεία.

Με την εντεινόμενη κατασκευή παραθεριστικών κατοικιών και ξενοδοχείων, η οικοδομική και οικιστική δραστηριότητα, μαζί με την τουριστική, πήραν τη θέση παλαιών δραστηριοτήτων και χρήσεων, όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία.

Την τελευταία εικοσαετία εκτελέστηκαν πρότυπα έργα από το δημόσιο, όπως: Το Υπουργείο Πολιτισμού, σχεδίασε και υλοποίησε την αποκατάσταση αρχικά του οντά του καπειάνιου και αργότερα του πολεμικού πύργου στο οχυρό συγκρότημα Μουρτζινών στην Πάνω Καρδαμύλη. Τα ακίνητα είχαν περιέλθει στο Υπουργείο από δωρεά απογόνων, και αποτελούν σταθμό του σχεδιαζόμενου Δικτύου Μουσείων Μάνης. Αντίστοιχα, στο Γύθειο της Ανατολικής Μάνης, από το 2012, ο Δήμος αποκαθιστά το Παλιό Παρθεναγωγείο, όπου θα λειτουργήσει ένα «Κέντρο Ενημέρωσης και Πληροφόρησης για τη Μάνη».

Στο ιδιωτικό τομέα από το 1993 κ.ε, τα νέα ξενοδοχεία είτε στεγάζονται σε παραδοσιακά κτήρια που αποκαθίστανται, μετατρέπονται και αυξάνονται με διάφορες προσθήκες, είτε σε κτήρια που σχεδιάζονται εξ αρχής.

Συμπερασματικά, σε έναν κόσμο παγκοσμιοποιημένο όπου τα διεθνή πρότυπα αναμετρώνται με τα τοπικά, η έννοια της διατήρησης της ταυτότητας του τόπου δεν ορίζεται πλέον με εθνικιστικά και τοπικιστικά κριτήρια που ίσχυαν κατά το 19ο και τον 20ο αιώνα, αλλά συνδέεται με την ιστορική μνήμη που είναι αποτυπωμένη στο συγκεκριμένο χώρο και με την αναγνώριση των οικολογικών αξιών που απορρέουν από αυτόν.

Ένα πρώτο θέμα παραμένει διαρκώς ο εντοπισμός, η χαρτογράφηση, η τεκμηρίωση, η ερμηνεία και η δημοσιοποίηση των πορισμάτων για τον παραδοσιακό και μνημειακό πλούτο της περιοχής. Έτσι θα είναι δυνατόν να συνειδητοποιηθεί και να αναγνωριστεί καλλίτερα η έννοια του «Πολιτιστικού Συνόλου» ή «Πολιτιστικού Τοπίου» ή «Ανοικτού Μουσείου Χώρου και Κοινωνίας», που τα τελευταία χρόνια αποδίδεται στη Μάνη και αυτό θα βοηθήσει να ξεπεραστούν οι δυσχέρειες στη διαχείριση και προστασία των πολιτιστικών αγαθών και τη συμμετοχή τους στον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Ανάλογοι τόποι αναγνωρίζονται ήδη σε πολλές περιοχές του Μεσογειακού και Ευρωπαϊκού χώρου και μπορούν να αποτελέσουν εταίρους μιας διεθνικής - διαπεριφερειακής δικτύωσης και συνεργασίας.

Από το Υπουργείο Πολιτισμού εξακολουθούν τα βήματα για την καταγραφή και το χαρακτηρισμό μνημείων, την κήρυξη αρχαιολογικών χώρων, τις αναστηλώσεις και επισκευές, ιδίως εκκλησιών. Όμως πολλά υπολείπονται και οι πόροι είναι περιορισμένοι.

Οι τοπικοί δήμοι και οι συλλογικοί φορείς έχουν συντελέσει σε ορισμένα έργα αποκαταστάσεων και εξωραϊσμού. Αλλά, πέραν αυτών, οργανωμένοι φορείς Μανιατών και φίλων θα μπορούσαν να αναλάβουν παραδειγματικές υιοθεσίες μνημείων, κατά προτεραιότητα όσων αντιμετωπίζουν άμεσο κίνδυνο κατάρρευσης, ενώ αποτελούν ισχυρά τοπόσημα. Η κάλυψη των δαπανών θα μπορούσε να γίνει με χορηγίες και εράνους. Η περίπτωση της συμβολής της Ελληνικής Εταιρείας για τρεις εκκλησίες της Μάνης είναι χαρακτηριστική.

Πρέπει να συνειδητοποιηθεί, σε όλα τα επίπεδα, ότι η οικιστική και αρχιτεκτονική ταυτότητα της περιοχής, σε συνδυασμό με την ήπια τουριστική ανάπτυξη, αποτελούν μακροχρόνια επένδυση που αποδίδει καρπούς.

οχυρός οικισμός Βάθεια

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΘΕΙΑΣ

Απλωμένη στην κορυφή ενός υψώματος, η Βάθεια, ξακουστή μανιάτικη πολιτεία, αγναντεύει το πέλαγος και το ηλιοβασίλεμα. Οι αντιπροσωπευτικοί πύργοι, τα πυργόσπιτα και τα πλακόστρωτα σοκάκια της συνθέτουν ένα ξεχωριστό δείγμα οχυρού οικισμού.

Στέκεται αγέρωχη, κτισμένη στην κορυφή ενός λόφου, πλημμυρισμένη από διάροφους και τριώροφους επιβλητικούς μανιάτικους πύργους. Μαζί με τα υπόλοιπα πετρόχτιστα κτίσματα του οικισμού δημιουργούν ένα πραγματικό οχυρό – φύλακα της περιοχής.

Η Βάθεια, που όχι άδικα αποτελεί ένα από τα πλέον προβεβλημένα θέματα των ταξιδιωτικών ρεπόρτερ, γνώρισε περίοδο ακμής στο β' μισό του 19ου αιώνα με 300 κατοίκους, οι οποίοι ασχολούνταν με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, το κυνήγι και την πειρατεία. Η τελευταία ήταν επικερδής ως τα τέλη του 19ου αιώνα, μετά όμως η δράση των πειρατών μειώθηκε κι έτσι ξεκίνησαν την καλλιέργεια της ελιάς και στη Βάθεια λειτούργησαν τέσσερα ελαιοτριβεία.²⁵

Από το 1900 όμως και μετά το χωριό άρχισε να ρημάζει με την φυγή των κατοίκων προς τις μεγάλες πόλεις και τη μετανάστευση. Το 1980 είχε σχεδόν ερημωθεί. Είχαν απομείνει ελάχιστοι κάτοικοι (11 συνολικά), κυρίως ηλικιωμένες γυναίκες. Σε αυτή την κρίσιμη στιγμή εμφανίστηκε για πρώτη φορά η ΔΕΗ στη Βάθεια και ως «από μηχανής Θεός» ο ΕΟΤ με μια σπάνια εκδήλωση κρατικής εποικοδομητικής πρωτοβουλίας και παρέμβασης.

Αναστηλώθηκαν και μετατράπηκαν σε τουριστικά καταλύματα (ξενώνες), στο πλαίσιο μιας προσπάθειας να συνδεθεί η τουριστική ανάπτυξη με την αρχιτεκτονική κληρονομιά.

Σήμερα, η Βάθεια αποτελεί ένα ανοιχτό μουσείο με τις πυργογειτονιές των τεσσάρων οικογενειών: των Καλλιδωνιάνων, των Καραμπατιάνων, τις 40 πυργοκατοικίες της μεγαλογενιάς των Μιχαλακιάνων, τις πυργοκατοικίες του Δρακουλαράκου και του Εξαρχάκου που είναι κι αυτοί Μιχαλακιάνοι, ενώ στην πλαγιά του χωριού βρίσκεται το πυργόσπιτο των Λαγουδιάνων με σπίτια, στέρνες, αλώνια και κοιμητήρι.²⁶

Όταν ο ΕΟΤ αναπαλαίωσε εξαιρετικά μερικά πυργόσπιτα δεν τα απαλλοτρίωσε. Έκανε μια σύμβαση με τους κληρονόμους των πυργόσπιτων, μετά από δέκα (10) χρόνια να αποδόθουν στους ιδιοκτήτες τους για συνέχιση της εκμετάλλευσής τους.

Έτσι, επειδή είχαν μεσολαβήσει πολλές κληρονομίες και υπήρχαν πολλοί συνιδιοκτήτες, δεν συμφωνούσαν μεταξύ τους, οι πύργοι ρήμαξαν και σήμερα έχουν καταντήσει ερείπια.

25. <http://www.diakopes.gr/trip-ideas/article/?aid=208936>

26. <http://www.kathimerini.gr/384955/article/politismos/arxeio-politismoy/vaθεια-anoixto-moyseio>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

χαρακτικά του Giovanni Battista Piranesi
από την σειρά έργων "Οι όψεις της Ρώμης"
που απεικονίζουν τα ερείπια σπουδαίων
ρωμαϊκών κτιρίων, 1757

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΡΕΙΠΙΟΥ

Παρατηρώντας την ροή της ιστορίας διαπιστώνουμε ότι η σημασία που αποδίδεται στο ερείπιο δεν είναι πάντοτε η ίδια καθώς μεταβάλλονται οι κοινωνικές ανάγκες και αξίες.

Συγκεκριμένα, στον Μεσαίωνα, τα ρωμαϊκά ερείπια αντιμετωπίζονταν ως αρνητικό κατάλοιπο του παρελθόντος.

Στην Αναγέννηση όμως, το ερείπιο θα μεταμορφωθεί σε ένα κομμάτι του παρελθόντος προς ανάγνωση όπου σε αυτό εντοπίζονται η γνώση, η σοφία και οι αξίες της κλασικής εποχής. Τα θραύσματα της κλασικής εποχής, όπως στήλες, αγάλματα, αψίδες, αετώματα, επιγραφές από τάφους και μνημεία και αλλά αντικείμενα, αποτέλεσαν την "παλέτα" της αναγεννησιακής τέχνης σε επίπεδο ζωγραφικής, γλυπτικής, γραπτών κειμένων και αρχιτεκτονικής. Συχνά μάλιστα, τα ίδια αυτά θραύσματα (spolia) εμφανίζονται να χρησιμοποιούνται αυτούσια με μια λογική επανάχρησης, όπως οι ρωμαϊκές σαρκοφάγοι, που λειτουργούσαν μετέπειτα σαν δομικά στοιχεία σε νέες κατασκευές.²⁷

Μετά την Αναγέννηση τα αρχαία ερείπια «ξεχωρίζουν από το σύνολο των σύγχρονων κτισμάτων ως ... φορείς ιστορικής και ήθικης συνείδησης» και το ερείπιο βιώνεται ως "ετερότητα, απόσπασμα, αφαίρεση" σύμφωνα με τον Πάνο Κουρό.²⁸

Στη συνέχεια, κατά την διάρκεια του 18ου αιώνα, το ερείπιο μετατρέπεται σε σύμβολο αισθητικής έκφρασης και αξιών, τροφοδοτώντας τόσο την αρχιτεκτονική και τον νεοκλασικισμό όσο και την τέχνη μέσω του Ρομαντισμού.²⁹

Ο ρομαντισμός διέκρινε τη γοητεία των ερειπωμένων κελυφών και την απεικόνισε ρεαλιστικά με βάση τα αντιληπτικά χαρακτηριστικά της μορφής τους, κυρίως εστιάζοντας στη σχέση του ερειπίου με το φυσικό τοπίο και αδιαφορώντας για την χαμένη αρχική μορφή του παρελθόντος.³⁰

Σε ορισμένες από τις θεωρητικές διατυπώσεις του πρώιμου Ρομαντισμού υποστηρίχθηκε πως το «μερικό» και το «αποσπασματικό» μπορούν να εμπεριέχουν ίχνη του Ιδεατού και του Όλου. Έχοντας ως αφετηρία την κλασική ιδεαλιστική παραδοχή πως η πεπερασμένη φύση του ανθρώπου δεν του επιτρέπει να συλλάβει το Όλον στην απολυτότητά του, οι Ρομαντικοί συμπέραναν ότι μόνον η (πρωτογενής) φαντασία του καλλιτέχνη μπορεί να τον οδηγήσει για ελάχιστες στιγμές στη θέασή του (στη θέαση του Όλου, δηλαδή). Αν αυτό συμβεί, ο καλλιτέχνης οφείλει να αποτυπώσει στο έργο του, όπως μπορεί -ακόμη και μέσω «αποσπασμάτων», εφόσον αυτά αντανακλούν με πιο πιστό τρόπο- την υπερβατική του εμπειρία.³¹

Μια ξεχωριστή προσωπικότητα που αξίζει να αναφερθεί, είναι ο Giovanni Battista Pinaressi οποίος στα περισσότερα από τα χίλια χαρακτηριστικά του έργα ανέπτυξε τις φανταστικές του συνθέσεις μέσα στις οποίες εξέφρασε όπως θα γράψει ο Kenneth Frampton τη σκοτεινή πλευρά της αίσθησης εκείνης, που ο Edmund Burke είχε χαρακτηρίσει το 1757 ως το Μεγαλείο, ερμηνεύοντας αυτόν τον γαλήνιο τρόπο που προκαλεί η θέα των μεγάλων κατασκευών της αρχαιότητας και της παρακμής. Τα χαρακτηριστικά αυτά κυριάρχησαν στο έργο του Pinaresi μέσα από το ανυπέροβλο μεγαλείο των εικόνων που αναπαράστησε.³²

27. Δημήτριος Προζόπουλος, Η γοητεία της φθοράς, Ερευνητική εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνική σχολή Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2013 σελ. 33-34

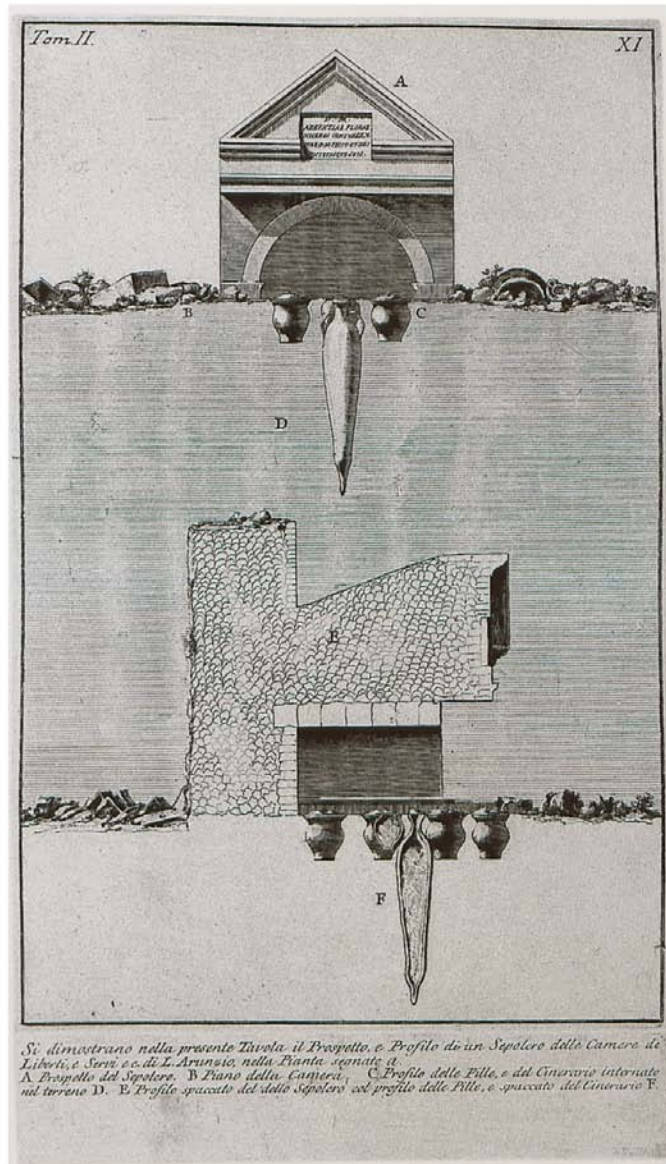
28. Αριστείδης Αντωνάς, Η αναβολή της κατεδάφισης, σελ. 7

29. Δημήτριος Προζόπουλος, Η γοητεία της φθοράς, Ερευνητική εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνική σχολή Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2013 σελ. 33-34

30. Άρτεμις Σιέρρα, Η αναστολή της ερείπωσης, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Φεβρουάριος 2013 σελ. 23

31. Σταμάτης Μαμούτος, πρόεδρος Φ.ΛΕ.ΦΑ.ΛΟ. Η ζωγραφική των ερειπίων, http://flefaloarticles.blogspot.gr/2013/12/blog-post_20.html

32. Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Kenneth Frampton, Ιστορία και κριτική. Εκδόσεις Θεμέλιο, β' έκδοση 1999 σελ. 23

έργο του Giovanni Battista Piranesi,
 άνοψη και τομή καθ' ύψος σαρκοφάγου στο
 μασωλείο της οικογενείας του Λεύκιου
 Αρούντιου, 1757

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα, πέραν του καλλιτεχνικού ρεύματος των Ρομαντικών που αναδεικνύουν το ερείπιο διατυπώνεται πρώτη φορά με θεσμικό χαρακτήρα η ανάγκη αποκατάστασης. Κύριες φυσιογνωμίες της εποχής ο Ruskin και ο Viollet le Duc, ο καθένας εκπροσωπώντας μια διαφορετική προσέγγιση. Οι βασικές θεωρίες που ανέπτυξε ο Viollet-le-Duc όσον αφορά την παρέμβαση και συντήρηση των ιστορικών κτιρίων και κτιριακών συνόλων αφορούν μια "αποκατάσταση" η οποία δημιουργεί κάτι που στην πραγματικότητα ποτέ δεν υπήρχε στο παρελθόν. Ο ίδιος έγραψε ότι η αποκατάσταση είναι ένα «μέσο για την απόδοση [του κτιρίου] σε τελική μορφή, η οποία μπορεί στην πραγματικότητα ποτέ να μην υπήρξε σε μια δεδομένη στιγμή».³³ Ο τρόπος αυτός της αποκατάστασης που εφάρμοζε ο Viollet-le-Duc επικρίθηκε από αρκετούς αρχιτέκτονες όπως για παράδειγμα από τον John Ruskin ο οποίος την χαρακτήρισε ως «μια καταστροφή από την οποία δεν μπορούν να επανακτηθούν τα υπολείμματα, μια καταστροφή που συνοδεύεται με ψευδή περιγραφή της στοιχείων που καταστράφηκαν» .³⁴

Για τον Ruskin κάθε δημιουργήμα έχει έναν κύκλο ζωής που ολοκληρώνεται με την γέννηση του, την ανάπτυξη, την ωριμότητα και τον θάνατό του. Το προϊόν της αποκατάστασης στερείται της αίγλης του αρχικού κτίσματος διότι ανταποκρίνεται σε παρωχημένα αισθητικά πρότυπα. Για τον Ruskin τα αρχαία κτίρια θα πρέπει να διατηρηθούν, χωρίς όμως να γίνει προσπάθεια να διαγραφεί η συσσωρευμένη ιστορία που έχει η παρακμή τους.³⁵

Στον 20ο αιώνα, ο Simmel στο δοκίμιο του "The Ruin", 1911, αιτιολογώντας την αίγλη από την οποία φαίνεται να ελκύεται ο άνθρωπος από το ερείπιο, θα αναφερθεί στην "κρυφή ηδονή που τελικός προσφέρει η επιβολή της φύσης απέναντι σε οποιοδήποτε έργο του πολιτισμού και του πνεύματος".³⁶

Η φύση εισέρχεται στην υλή του κτιρίου άναρχα, βίαια και τη μετασχηματίζει ολοκληρωτικά. Έτσι, το κτίριο μεταυσιώνεται σε μια νέα υπόσταση στην οποία η ύλη και η φύση δεν αποτελούν πια δύο διακριτά συστατικά αλλά συγκροτούν ένα αδιαίρετο σύνολο. Στο ερείπιο δεν υπάρχει μόνο η ομορφία της φύσης ή η ομορφία της τέχνης του ανθρώπου, αλλά δημιουργείται ένα νέο είδος ομορφιάς " η ομορφιά του ερειπίου, που αποτελεί συνάμα μια νέα κατηγορία της ύπαρξης".³⁷ "...ένα ερείπιο είναι κάτι παραπάνω από ένας σωρός από συντρίμια. Είναι ένας τόπος με δική του υπόσταση, φορτισμένος με το δικό του συναίσθημα..."³⁸

"Ατενίζοντας έναν φθαρμένο τόπο, η φθορά εξατομικεύεται. Εκείνο που βλέπουμε στον τόπο ξυπνά τη φαντασία. Μέσα από μια ανεπαίσθητη αλλά ακόμα ανενεργή επικοινωνία ανάμεσα στην συνείδηση και το ερείπιο, μια ανεξήγητη δυναμική αναδύεται, στην οποία το ερείπιο και το υποκείμενο αναγνωρίζονται το ένα στο άλλο."³⁹

Ο παρατηρητής μπορεί να αναγνωρίσει στο ερείπιο κάτι από τον εαυτό του, από την φθαρτή και θνητή του φύση. Η γήρανση του κτίσματος προμηνύει την δική του. Το ερείπιο γίνεται αντικείμενο παρατήρησης και συμμετέχει έτσι σε μια ενεργή διαδικασία ξεφεύγοντας προσωρινά από την αδράνειά του. Το υποκείμενο γίνεται μέρος του ερειπίου και το ερείπιο διεισδύει στην υποκειμενικότητα του παρατηρητή. "Μόνο εκείνο που απουσιάζει μπορεί να γίνει αντικείμενο της φαντασίας."⁴⁰

33. Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc. ([1854] 1990). The foundations of architecture. New York: George Braziller. σελ. 195

34. John Ruskin. ([1880] 1989). The seven lamps of architecture. New York: Dover Publications. σελ. 194

35. ο.π

36. Georg Simmel, Two essays: The Handle, and The Ruin, Hudson Review, 1911

37. Hetzler, The Aesthetics of Ruins, 1982, σελ. 105

38. Christopher Woodward, In Ruins, 2002 σελ. 214

39. Dylan Trigg, The Aesthetics of Decay, σελ. 138

40. M. Proust, 1949, Remembrance of Things Past, Vol II, σελ. 996

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ελληνική

Βιργινία Ματσέλη, Η ελληνική κασέλα, Καπόν 2010

Γιάννης Σαΐτας, ΜΑΝΗ, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 2001

Γ.Η. Βενιζελέας, ΜΑΝΗ, Ταξιδιωτικός και πολιτιστικός οδηγός, Εκδόσεις Αδούλωτη Μάνη 2003

ξενόγωση

Christian Noberg-Schulz, Genius Loci, Το πνεύμα του τόπου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2009

Christopher Woodward, In Ruins, Vintage 2002

Dylan Trigg, The Aesthetics of Decay, Nothingness, Nostalgia, and the Absence of Reason, 2006

Edward S. Casey, Getting back into place, INDIANA University Press 1993

Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc, The foundations of architecture, New York: George Braziller, 1990

Henri Lefebvre, Δικαίωμα στην Πόλη, Χώρος και Πολιτική, Κουκκίδα 2007

John Ruskin, The seven lamps of architecture, New York: Dover Publications, 1989

Kenneth Frampton. Μοντέρνα αρχιτεκτονική, Ιστορία και κριτική. Εκδόσεις Θεμέλιο, β' έκδοση 1999.

Marcel Proust, Remembrance of Things Past, Badger books 1981

Robert Ginsberg, The Aesthetics of Ruins, Editions Rodopi, N.York 2004

ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

Αρτεμης Σιέρρα, Η αναστολή της ερείπωσης, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Φεβρουάριος 2013

Δημήτρης Γροζόπουλος, Η γοητεία της φθοράς, Ερευνητική εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πολυτεχνική σχολή Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2013

Natalie Dillon, Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα στην ελληνική ύπαιθρο Αξιολόγηση, ανάδειξη, διαχείριση, Ερευνητική εργασία, ΕΜΠ Αθήνα 2011

ΔΟΚΙΜΙΑ

ελληνικά

Αντωνάς Αριστείδης, Η αναβολή της κατεδάφισης
<https://antonas.files.wordpress.com/2007/08/ruin.pdf>

ξενόγλωσσα

Georg Simmel, Two essays: The Handle, and The Ruin
<http://www.scribd.com/doc/80615656/Georg-Simmel-Two-Essays-the-Handle-And-the-Ruin#scribd>

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://el.wiktionary.org/wiki/παραθερίζω>
<http://el.wiktionary.org/wiki/κασέλα>
<http://www.mani.org.gr/>
www.epathlo.gr
http://flefaloarticles.blogspot.gr/2013/12/blog-post_20.html
<https://5a.arch.ntua.gr/>

ΑΡΘΡΑ

Γιάννη Σαΐτας, "ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ", Σχεδιασμοί και δράσεις του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα στην ιστορική χερσόνησο της Μάνης, 1965 κ.ε., 2014
www.ellet.gr/sites/default/files/y.saitas_presentation.pdf

